

Шляхи розвитку української науки:

суспільний дискурс

У номері:

• *Майбутня 10-та Рамкова Програма ЄС:
про що дискутують і що думають про
нововведення країни-учасниці з ЄС*

• *Можливості для українських вчених в
Арктиці й Антарктиці*

• *Державна атестація наукових установ:
розраховано внесок підрозділів*

• *МОН запроваджено формульний розподіл
місць в аспірантуру*

• *Нестача води у світі та в Україні:
причини та способи покращення ситуації*

№ 8 (212)

вересень

Київ 2025

**Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів
державної влади**

Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативної інформації
(Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101)
Заснований у 2005 р. Видається щомісяця.

Головний редактор В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заслуж. діяч науки і техніки України, керівник Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) НБУВ. Редакційна колегія: М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу; Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації (заст. головного редактора); О. Натаров (упорядник).

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, <http://nbuviap.gov.ua/>.

Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс

№ 8 (212) вересень 2025

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2025

Київ 2025

ЗМІСТ

Аналітичний погляд	3
Наука – для обороноздатності країни	26
Оцінки ефективності та орієнтири розвитку вітчизняної науки й освіти	32
Наука і влада	38
Міжнародне наукове співробітництво	44
Наукові дослідження коронавірусу COVID-19	47
Новини наукового розвитку	50
Проблеми енергозбереження	58
Науково-організаційні заходи	59
Цифрова трансформація суспільства, упровадження інноваційної моделі економіки	66
Бібліотека в науковому процесі	70
Наукова комунікація	84
Зарубіжний досвід наукової діяльності	86
У критичному фокусі	94
ДОДАТКИ	96

Орфографія та стилістика матеріалів – авторські

Аналітичний погляд

06.09.2025

О. Рафальський,

директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, віцепрезидент НАН України, академік НАН України, академік НАПН України, доктор історичних наук

Суспільно-політичний дискурс. ВАЖЛИВІ ОБМІН ДУМКАМИ І ДИСКУСІЯ

Неможливо не визнавати, що нині Україна перебуває у вкрай складній ситуації – найскладнішій за усі роки існування як незалежної держави. Нині очевидними є не гіпотетичні, а реальні загрози національному суверенітету ([Національна академія педагогічних наук України](#)).

За роки війни Україна втратила третину свого ВВП, чверть населення покинула свої домівки, ставши біженцями, зруйновано енергетичну інфраструктуру, підірвано економічні основи країни, п'яту частину території окуповано.

А ще – своєрідний землетрус, який переживає Україна, а віднедавна – й увесь світ через зміну позиції США щодо базових основ демократичного світоустрою, посилює рівень невизначеності й значно ускладнює прогнозування суспільно-політичних процесів.

Представляючи політичну науку, зупинюся на суспільно-політичних наслідках війни. Доцільно згадати про дослідження, що їх було проведено за останні роки науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. Кураса НАН України, очолювати який маю честь. Йдеться ще про дослідження адаптивних змін політичної системи України під впливом війни, зміни етнонаціонального складу й етнополітичної ситуації, інституційної спроможності органів державної влади, політико-громадянських ідентичностей українців та інші.

На основі цих досліджень можна констатувати такі зміни:

Перше. Під впливом війни істотно трансформувалася система державної влади в Україні. Наявна в Україні конституційна модель організації влади є за формою «парламентсько-президентською». У нас запроваджено елементи раціоналізованого парламентаризму – коли система є дуже гнучкою. Це дає можливість уникати глибоких політичних криз, і баланс забезпечений структурою парламенту. І ось після 2019 р., коли у парламенті утворилася однопартійна президентська більшість, а згодом – через запровадження правового режиму воєнного стану, значущість представницьких органів влади істотно послаблена на користь військових адміністрацій. Відтак, владна модель по суті набула рис президентської республіки. Погодимося, в умовах війни така модель є виправданою.

Однак, як це зазвичай буває, у кожної системи є свій поріг ефективності, своя стеля можливостей. Нині, на наш погляд, вона досягнута. Про це дають підстави стверджувати дані соціологічних досліджень, які фіксують зниження довіри до усіх органів влади, крім військових і президента України. Тому, з огляду на невизначеність щодо закінчення чи припинення війни і проведення виборів, доречним є ширше залучення неелекторальних інструментів легітимації влади за принципом «дифузія влади – це і дифузія відповідальності».

Друге. Наразі дані соціологічних досліджень свідчать, що українське суспільство, як не дивно, є доволі стабільним, як і стабільною є політична система. Але така стабільність – це стабільність періоду воєнного стану. Її рівновага підтримується не у звичний для демократичної держави України спосіб – через вибори і політичну конкуренцію, а за рахунок вимушеного призупинення політичного процесу, з одного боку, і спрощення системи ухвалення рішень і політичної системи, з іншого. Тобто політичних конфліктів немає не тому, що діями влади задоволені, а тому, що зусилля суспільства замкнені на питаннях війни і виживання.

Третє, що на мій погляд, найбільш важливо, істотно змінилася громадянсько-політична ідентичність українців. Адже українці протягом десятиліть ідентифікували себе, насамперед, за регіональною ознакою. Це створювало передумови для регіонального протиставлення і вилилося у феномен «двох Україн», через що вдалося протягом десятиліть, інспірувати сепаратизм у деяких регіонах. Проте вже у 2024 р. 95% опитаних вважають себе українцями, що свідчить про формування політичної нації. Також скоротилася соціальна дистанція між жителями різних регіонів, що робить країну більш однорідною у культурно-політичному плані. 76% респондентів заявили про приналежність до української *культурної традиції*. Це істотно полегшує реалізацію політик, спрямованих на консолідацію суспільства.

Четверте. Докорінно змінилися й зовнішньополітичні ідентифікації громадян. Як ми пам'ятаємо, саме вони були основною причиною суспільно-політичного розколу в Україні і вимагали «багатовекторної політики»: коли одна половина країни дивиться у бік заходу, інша – у бік Росії. Проте зараз у 76,5% українців ЄС асоціюється більшою мірою з прогресом і розвитком, тоді як Росія у 78%, навпаки, асоціюється з відсталістю і регресом. Також зараз 90% респондентів заявляють про бажання інтеграції України до ЄС, і 84% – до НАТО. А це полегшує реалізацію одновекторної, а в даному випадку – політики інтеграції в ЄС.

П'яте. Істотно нівельовано соціально-політичні розмежування за релігійно-конфесійною ознакою. Адже приналежність до різних конфесій вміло використовувалася у політичній боротьбі різними силами. Наразі 70% жителів вважають себе православними. З них 61% підтримують існування лише однієї Православної Церкви. Але фактично з-поміж усіх вірян лише 6% відносять себе до Української Православної Церкви Московського Патріархату. Така частка не становить критичної маси, здатної спричинити

серйозний суспільний розкол чи істотно вплинути на політику держави у церковному питанні.

Шосте. Важливо й те, що українці нарешті перестали бути вираженими патерналістами і визначилися з тим, якого суспільно-політичного устрою хочуть («сильну руку» чи демократію). Так, 61% громадян вважає, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України. Підтримку демократичних цінностей зараз виражено більшою мірою, ніж у 2021 р., тобто до початку повномасштабної війни, що є запобіжником від авторитаризації країни.

Отже, війна істотно змінила і структуру влади, і політико-громадянську ідентичність українців. Проте невизначеність результатів війни, а тенденції вкрай не зрозумілі, нездатність держави забезпечувати соціальну справедливість і рівномірно розподіляти навантаження війни істотно послаблюють потенціал країни. На цьому також коротко зупинюся.

Перше. Найбільшою проблемою після власне російсько-української війни є проблема сприйняття корупції в Україні. Цікаво, що Індекс сприйняття корупції Transparency International Ukraine фіксує істотне покращення. У 2024 р. Україна посіла 104 місце поміж 180 країн, тоді як у 2021 р. 122 місце (чим менше число, тим кращий показник). Вітчизняні дослідження, навпаки, фіксують негативну динаміку у сприйнятті корупції. Це можна пояснити тим, що люди бачать «на виході». Тобто суспільство спостерігає серію затримань на величезних хабарях, але не обізнане, чим закінчуються ці затримання, або ж бачить цих затриманих невдовзі за кордоном. Тобто важливо, щоб громадяни бачили результати. А з цим є великі проблеми.

Друге. Наразі істотно послабилася довіра до органів влади, а це обертається послабленням їх легітимності. Рівень довіри до державних інститутів (за виключенням Президента і ЗСУ) вже повернувся на рівень 2021 р. У контексті стабільності політичної системи наявний рівень підтримки цілком прийнятний. У разі наявності нормального політичного процесу такі настрої вилилися б у протестне голосування, або незначні акції протесту. Проте, коли політичний процес «на паузі», недовіра до влади обертається небажанням захищати державу (ми іноді чуємо «за кого воювати?»). Тобто це виливається у небажання виконувати те, що у Конституції називається «громадянські обов'язки». У нашій ситуації це насамперед ухиляння від мобілізації, сплати податків (бізнес зараз стрімко йде у тінь), бажання емігрувати тощо.

Третє. Нині у суспільстві немає явних політичних розколів. Однак, це не має бути підставою для заспокоєння. Адже громадська думка є вкрай волатильною і надзвичайно залежить від ситуації на фронті. Високо волатильні суспільства, зазвичай, більше піддаються інформаційним впливам, паніці, зневірі, а це послаблює політичну стабільність країни в цілому.

Четверте. Війна породила нові соціальні групи – ветеранів, біженців, «ухилянтів», «тцкашників», створила диспропорції у прибутках, що створює нові підстави для соціально-політичних розмежувань і потенційних розколів, які вже зараз потрібно «гасити» адекватною політикою.

Закінчу міркування відомим саркастичним висловлюванням, яке приписують китайцям, хоча його сказав у своїй промові британський *прем'єр Гарольд Макміллан* – «щоб ти жив в епоху змін». «Епоха змін» символізує турбулентність і випробування, коли старі порядки руйнуються, а нові ще не встановилися, тому таке побажання звучить як прокляття.

Однак для нас – представників суспільних наук – епоха змін і невизначеності означає додаткові завдання, можливості для застосування свого професіоналізму, такий собі власний професійний тест-драйв. Тобто посилюється значення діяльності вчених-суспільствознавців, які, спираючись на знання закономірностей суспільно-політичного розвитку, здатні адекватно описати наявні процеси і тенденції. Тому обмін думками, дискусія важливі з точки зору формування цілісних уявлень про наявні проблеми і способи їх вирішення.

Н. Тарасенко,
науковий співробітник,
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення
органів державної влади,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Нестача води у світі та в Україні: причини та способи покращення ситуації

Вода – один із найважливіших ресурсів планети, що уможливорює та забезпечує біологічне існування живих організмів, господарську діяльність людини, її здоров'я та добробут. Вода в житті людини відіграє вирішальну роль. Дослідники стверджують, що без їжі людина може жити до двох місяців, а без води – до п'яти діб. За даними ВООЗ, більшість хвороб людини виникає саме від споживання неякісної води.

Загальний об'єм води на Землі є величезним – 1386 млн км³, з яких близько 97,5 % – це солоня вода океанів і морів, частина підземних водоносних горизонтів і солоних озер; 2,5 % – прісна вода. Більшість прісної води (68,7 %) накопичується в крижаному і сніговому покриві Арктики і Антарктиди, а також у гірських льодовиках. Близько 30,1 % представлено прісними підземними водами. І лише 0,3 % прісної води знаходиться в легкодоступних поверхневих водних об'єктах – озерах (0,26 %) і річках (0,006 %) [1].

Річковий стік серед поверхневих вод суходолу є найбільш доступним ресурсом і, що найважливіше, відновним. Об'єм води в річці залишається відносно сталим завдяки його природному поповненню шляхом живлення атмосферними опадами й підземними водами та природній втраті річкових вод у результаті стоку в моря і океани, випаровування й поповнення підземних водоносних горизонтів. У свою чергу, об'єми природного поповнення і втрат річкових вод залежать від кількості опадів і випаровування, проникності ґрунтів і гірських порід, наявності озер, водно-болотних угідь і водосховищ на території водозбору. Поверхневі прісні води здавна були основними для використання людством, утім доступ до них не є однаковим у різних місцях планети, та й на сьогодні вони стають помітно забрудненими, що призводить до значного зниження можливості їх використання і потребує обов'язкової попередньої обробки.

Експерти стверджують, що якби всі водойми з прісною водою були розділені на планеті рівномірно, то запасів питної води вистачило б на всіх людей. Загальний об'єм річкового стоку становить близько 42780 км³/рік, однак він розподілений на поверхні планети нерівномірно: Азія (32 %), Південна Америка (28 %), Північна Америка (18 %), Африка (9 %), Європа (7 %), Австралія і Океанія (6 %). Але якщо розглядати цей показник у розрахунку на одну людину, то враховуючи значну кількість населення в Азії, картина дещо змінюється.

Таблиця 1

Розподіл об'ємів річкового стоку по континентах [1]

Континент	Річковий стік		
	об'єм, км ³ /рік	% від світового показника	м ³ /рік/людину
Африка	4050	9	4530
Північна і Центральна Америка	7890	18	15400
Південна Америка	12030	28	33400
Азія	13510	32	3360
Австралія і Океанія	2400	6	75900
Європа	2900	7	3900
У світі	42780	100	6800

Найбільші об'єми річкового стоку по країнах такі (км³/рік): Бразилія – 8233; Росія – 4508; США – 3069; Канада – 2902; Китай – 2738; Колумбія – 2132; Індонезія – 2019; Перу – 1913; Індія – 1911. Ці країни є водними гігантами, на які припадає 60 % світових відновних водних ресурсів. Потенційні ресурси річкового стоку в Україні оцінюються в 209,8 км³/рік, з яких місцевий стік на території України становить в середньому 52,4 км³/рік, транзитний – 157,4 км³/рік. У маловодні роки дефіцит води відчувається навіть у басейнах великих річок.

За визначенням Європейської економічної комісії ООН, держава, водні ресурси якої не перевищують 1,7 тис. м³ стоку на рік на одну людину, вважається незабезпеченою водою. У Канаді, наприклад, ця величина дорівнює 94,3 тис. м³ стоку на рік на одну людину, у Росії – 31,0, Швеції – 19,7, США – 7,4, Білорусі – 5,7, Франції – 3,4, Англії – 2,5, Німеччині – 1,9, Польщі – 1,6 тис. м³/рік. Розрахунок цього показника в Україні проводився ще до початку повномасштабної війни, коли кількість населення ще не скоротилася через бойові втрати та виїзд людей за кордон з міркувань безпеки. Тоді він становив близько 1 тис. м³ стоку на рік на одну людину, що відповідало 111 місцю серед 152 країн світу. Оскільки за останні роки в Україні відбувається скорочення чисельності населення, то спостерігається тенденція до зростання показників загальних та внутрішніх відновних водних ресурсів [2].

Майже половину всієї питної води у світі забезпечують підземні прісні води. Їх запаси на Землі оцінено в 10,53 млн км³ (30,1 % від запасів прісних вод, або 45 % від сумарних запасів підземних вод). Підземні води при просочуванні вглиб проходять через низку природних фільтрів, тому людина використовує підземні горизонти для добування води високої якості. Обмежувальним чинником для використання підземних вод є швидкість інфільтрації підземних вод, незначний ступінь поновлення, а точніше – здатність виснажуватися. Якщо об'єм води в річці змінюється протягом кількох днів, то в підземних горизонтах – протягом сотень і понад тисячу років залежно від глибини залягання. Об'єм відновних ресурсів підземних вод у світі становить – 12 700 км³/рік. Природне поповнення підземних вод відбувається за рахунок просочування атмосферних опадів і поверхневих вод. Природні втрати підземних вод відбуваються через виходи джерел на поверхню землі й стік в океани.

Загальний світовий видобуток підземних вод оцінюється приблизно в 1000 км³/рік. Частка 10 найбільших країн-користувачів підземних вод (Індія, Китай, США, Пакистан, Іран, Бангладеш, Мексика, Саудівська Аравія, Індонезія та Італія) становить 72 % від видобутих на планеті [3]. Підземні прісні води стали важливим чинником для забезпечення засобів існування і продовольчої безпеки для сільських домашніх господарств у найбільш вразливих регіонах Африки та Азії. Джерела підземних вод широко представлені у світі, але однією з основних проблем є ризик виснаження деяких водоносних горизонтів через неконтрольований і нерелевантний водозабір (що вже відбувається в Тунісі). Іншою проблемою є ризик погіршення якості підземних вод через засолення прісноводних горизонтів у результаті проникнення солоних морських вод (Іспанія, Ізраїль) та антропогенне забруднення.

В Україні загальні прогнозні ресурси підземних вод у 2023 р. становили 61 689,2 тис. м³/добу, з яких 57 458,1 тис. м³/добу з мінералізацією до 1,5 г/дм³. Забезпеченість прогнозними ресурсами питних підземних вод населення України у 2023 р. в середньому становила 1,3 тис. м³/добу на одну

особу. Розподілені прогнози ресурси підземних вод по регіонах нерівномірно, що зумовлено відмінністю геолого-структурних і фізико-географічних умов різних регіонів України. Переважаюча частина прогнозних ресурсів зосереджена у північних та західних областях України, ресурси південного регіону обмежені. Найбільша кількість прогнозних ресурсів зосереджена в Чернігівській області – 8 326,7 тис. м³/добу, найменша – у Кіровоградській (404,6 тис. м³/добу), Чернівецькій (405,3 тис. м³/добу) і Миколаївській (441,6 тис. м³/добу) областях [4].

Найбільшими «запасниками» прісних вод планети є льодовики, які містять 24,1 млн км³ або 68,7 % прісної води. Вони покривають близько 10 % поверхні Землі. В Антарктиді 98 % території вкрито льодом середньої товщини 2100 м. Відносно невелика частина льоду наявна в гірських льодовиках (Гімалаї, Анди, Скелясті гори та ін.), але їхня роль надзвичайно важлива. Наприклад, десяток найбільших річок в Азії (Янцзи, Хуанхе, Меконг, Інд та ін.) беруть початок з льодовиків Гімалаїв і підтримують життя понад 1 млрд людей у регіоні. Величезні брили континентальних льодовиків сповзають у море і утворюють айсберги. Найчастіше це відбувається біля берегів Гренландії і Антарктиди. Ще в середині ХХ ст. з'явилися проєкти використання айсбергів як джерел прісної води шляхом їх буксирування до материків. Але такі проєкти залишаються надзвичайно вартісними і вимагають додаткових досліджень.

За останні 100 років загальне водокористування у світі зросло у 4,5 раза: з 885 км³ (1920 р.) до 4000 км³ у 2020 р. (80 % – поверхневі води, 20 % – підземні). Кількість населення зросла у 4,2 раза: з 1,86 млрд осіб (1920 р.) до 7,8 млрд (2020 р.). За прогнозами, через збільшення населення водокористування у 2050 р. може досягти близько 5500 км³, що становитиме критичну межу для водних ресурсів планети з позицій екологічної сталості. У наш час у світі в середньому за один день використовується 2000–5000 м³ води на одну людину для виробництва раціонів харчування та задоволення щоденних потреб у питній воді і санітарії.

Таблиця 2

Динаміка загального водокористування (км³) та кількості населення (млрд осіб) на Землі протягом 1901–2020 рр. та прогноз на 2050 р. [3]

Показник	Роки							
	1901	1920	1940	1960	1980	2000	2020	2050
Водокористування, км ³	670	885	1110	1752	3073	3786	4000	5500
Кількість населення, млрд	1,6	1,86	2,3	3,03	4,46	6,14	7,8	9,74

Основні види водокористування, за якими ведеться статистика, це сільськогосподарське, промислове та господарсько-питне.

Сільськогосподарське водокористування (70 % від світового) – це використання води для вирощування сільськогосподарських культур та худоби з метою забезпечення виробництва продуктів харчування (враховується також використання води для іригації та прісноводного рибальства).

Сільськогосподарське водокористування є найбільш чутливим індикатором до світової динаміки населення і нестачі води. Близько 50 років тому існувала думка, що вода є невичерпним ресурсом. На той час людству потрібна була лише 1/3 об'єму води, який нині відбирається з річок. З того часу населення планети подвоїлася і досягло 7,8 млрд осіб у 2020 р. Споживання м'яса і овочів значно зросло, тому збільшилася кількість води, необхідної для аграрного сектору. За оцінками експертів, населення планети може зрости до: 8,5 млрд – 2030 р.; 9,7 млрд – 2050 р.; 10,9 млрд – 2100 р. Зрозуміло, що попит на воду для виробництва продуктів харчування значно збільшиться. Чи він збільшиться в цій же пропорції, залежатиме від технологій виробництва сільськогосподарської продукції. У світі докладаються зусилля для виробництва більшої кількості продуктів харчування з меншою кількістю води. Це може бути досягнуто за рахунок вдосконалення водного менеджменту, оптимізації методів зрошення та інших технологічних процесів у землеробстві.

Промислове водокористування (20 % від світового) – використання води для вироблення продукції на промислових підприємствах, а також електроенергії. Основними водокористувачами в промисловості є ГЕС і ТЕС. Вода також використовується для технологічних процесів на металургійних і нафтопереробних заводах, на промислових підприємствах, на яких вона слугує розчинником. Водокористування в промисловості може бути дуже високим для окремих країн або регіонів, як наприклад, у Європі або Північній Америці, але в глобальних масштабах промисловість використовує значно менше води, ніж сільське господарство.

Господарсько-питне водокористування (10 % від світового) – використання води для пиття і приготування їжі, задоволення гігієнічних потреб (купання, прання, прибирання тощо) і поливу зелених насаджень. Потреби в господарсько-питному водокористуванні оцінюються в 50 л/день на одну людину, не враховуючи воду для поливу в саду. У більшості розвинутих країн вся вода, яку постачають для домашнього господарства, торгівлі й промисловості, має стандарт питної води. Хоча для питних цілей та приготування їжі використовується лише невелика її частина. У сфері господарсько-питного водокористування також стимулюється використання сірої води (не для пиття). Наприклад, система, у якій відновлена сіра вода з душових кабін і ванн використовується для промивання туалетів, може забезпечити зменшення використання води для середнього домогосподарства на 30 %.

Рекреаційні та екологічні потреби у воді розглядають в деяких країнах як окремі види водокористування, хоча за ними й не ведеться міжнародна

статистика. Ці види водокористування не вилучають воду з довкілля, але можуть обмежувати її доступність для інших водокористувачів на деякий час або у певному місці. Наприклад, підтримання протягом сезону певного рівня води у водосховищах для відпочинку населення, плавання на човнах та яхтах (рекреаційне водокористування) може обмежувати забір води для ГЕС. Найчастіше узгодженість досягається шляхом регулювання лімітів водокористування для різних суб'єктів.

Об'єми основних видів водокористування значно коливаються залежно від регіону планети. Зокрема, важливість використання води в регіоні у сільському господарстві багато в чому залежить як від клімату, так і від ролі аграрного сектору в економіці країни або регіону. Всередині континентів теж є значна різниця в секторах водокористування, зумовлена природними та економічними умовами.

Таблиця 3

Основні види водокористування по континентах, % [1]

Континент	Види водокористування, %		
	сільськогосподарське	промислове	господарсько-питне
Африка	81	4	15
Північна Америка	40	47	13
Південна Америка	71	12	17
Азія	81	10	9
Австралія і Океанія	65	15	20
Європа	58	29	13

Хоча теоретично запасів прісної води достатньо для задоволення потреб нинішнього населення світу, що нараховує 7,8 млрд осіб, або навіть у разі його зростання до 9 млрд, реалії у світі інші. Вже кілька десятиліть існує дефіцит водних ресурсів – нестача прісної води для задоволення потреб населення у питній воді та використання на господарські потреб. Деякі регіони Землі історично страждали від дефіциту водних ресурсів, але останнім часом проблема водного дефіциту набула глобального масштабу, оскільки вона зачіпає всі континенти. Глобальний дефіцит водних ресурсів має географічні, соціально-економічні, екологічні та інші причини.

Географічні причини водного дефіциту зумовлені просторовою та часовою (сезонною) невідповідністю попиту на прісну воду та її доступністю. Близький Схід та Північна Африка страждають від дефіциту водних ресурсів протягом всього року, оскільки це пустельні та напівпустельні регіони. А, наприклад, в Індії спостерігаються значні сезонні коливання. Тут велика частина відновних водних ресурсів формується протягом тримісячного періоду мусонних дощів (липень-вересень), коли випадає 70–95 % річної кількості атмосферних опадів.

Зміна клімату теж суттєво впливає на стан водних об'єктів, зокрема, збільшуючи кількість та інтенсивність екстремальних погодних явищ, таких як посухи та повені. Підвищення температури збільшує випаровування, що може призвести до зниження рівня води в річках та озерах, а також до зменшення доступності прісної води.

За словами директора Інституту водних проблем і меліорації НААН України М. Яцюка, стрімке зростання температурного режиму і, відповідно, випаровування негативно вплинули на формування кліматичного водного балансу по всьому водозбору Дніпра. У деяких регіонах України зменшилися запаси прісної води, що становить загрозу повноцінній життєдіяльності населення й функціонуванню економіки. Наслідки змін клімату вже призвели до відсутності водопілля на більшості річок України і їх маловоддя. Протягом останніх років спостерігається низька вологозабезпеченість ґрунту, яка створює умови поширення засухи на більшості території України й, відповідно, недоотримання врожаю сільськогосподарських культур. Негативні зміни в системі поверхневих і підземних вод регіону, що відбулися внаслідок знищення греблі Каховської ГЕС, також ускладнили ситуацію [5].

Завідувач відділу прикладної метеорології та кліматології Українського гідрометеорологічного інституту В. Балабух серед ознак зміни клімату виділяє перерозподіл опадів впродовж сезону: влітку вони суттєво зменшуються. «Коли ми говоримо про зміну температурного режиму, то бачимо, що збільшується не лише кількість спекотних днів з максимальними температурами, а й зростає тривалість цього безперервного спекотного періоду. Як наслідок збільшується випаровуваність вологи», – каже В. Балабух [6].

«На жаль, опади влітку стають короткочасними, це переважно зливи, але ця волога не є ефективною. Вода стікає, не просочується через ґрунт. Ось вам причина посушливості і зменшення рівня води у ґрунтових водах і річках», – додає вона. Відсутність дощів влітку впродовж місяця і довше призводить до небезпечних явищ посухи. Обміління річок, зникнення озер – це вже не виняткові події. У 2024, приміром, у Дніпропетровській області три озера висохли повністю і лишаються лише на картах, ще більше їх перебуває під загрозою зникнення. На Волині поменшало води в озері Світязь, вода у ньому відійшла від берегів на десятки метрів. Міліє й Дніпро, екологи кажуть, що через 50 років ріка може стати удвічі меншою, ніж є зараз. Навіть на Чернігівщині, де ситуація із рівнем води завжди була найкращою, міліють водойми.

«Ми бачимо суттєвий дефіцит опадів. Випадає менше половини місячної норми. Тобто ці процеси зберігаються і можуть бути досить небезпечними», – каже В. Балабух про причини таких явищ. Річки в Україні живляться переважно снігом, а останніми роками опади – це частіше дощі, а не сніг. «Весняних повеней немає останні роки. Дощ випав, вода стікає і не поповнює річки. Коли поступово танув сніг, річки пойми, болота заповнювалися водою і тривалий час зберігали вологу. Зараз такого циклічного живлення немає, і

усе це призводять до того, що ми маємо зараз – рівень води знижується», – пояснює вона.

Найбільше від посухи страждає південь України, який завжди був зоною ризикованого землеробства через нестачу вологи. А втрата Каховського водосховища, яке суттєво впливало на водний баланс цього регіону, ще більше погіршила ситуацію, каже В. Балабух. «Водойма давала додаткову кількість вологи, змінювала температуру протягом спекотного сезону і суттєво впливала на мікрокліматичні особливості цього регіону», – наголошує вона.

Наслідки від втрати Каховського водосховища вже є дуже відчутними і демонструють збільшення посухи. Про це свідчать дослідження, проведені науковцями у 2024 р. «Температури на поверхні ґрунту досягали у Херсонській області 56–67°C. Це унеможливило існування більшості форм життя: бактерій, комах, рослин. У липні 2024 року фіксувалося повне випаровування ґрунтової вологи на 80% території сільськогосподарських угідь лівобережної частини Херсонщини», – пише місцеве інтернет-видання «Мост» з посиланням на вчених Херсонського державного аграрно-економічного університету В. Пічура та Л. Потравку, які спільно з науковцями Канади та Австрії досліджували зміни в регіоні. «Такі умови створюють новий тип клімату – напівпустельний, який раніше був нехарактерним для України», – наголошують фахівці.

Площа однієї з найбільших пустель Європи – Олешківських пісків, які зараз перебувають під російською окупацією, почала змінюватися через посуху. «Зміни клімату останніх десятиліть призвели до того, що ця зона почала зростати. Ми спостерігаємо зміщення природних зон з Олешківських пісків далі на північ», – зазначає кліматологиня В. Балабух.

Науковці прогнозують, що проблема нестачі прісної води ставатиме усе більш дошкульною. Через посуху і зменшення опадів до 2050 р., як кажуть експерти, Україна матиме лише 30 % прісної води від потреб, а дефіцит питної води покриватиме імпортом.

Соціально-економічні причини водного дефіциту стали ключовими у зростанні світового попиту на прісну воду. Вони зумовлені зростанням населення світу, підвищенням рівня життя, підвищенням потреби у продовольстві та збільшенням площ зрошуваних угідь. Масштабне зрошення має значний вплив на водні системи: розширення зрошуваних площ часто призводить до деградації водно-болотних угідь, виснаження водоносних горизонтів і порушення водопостачання нижче за течією річок. Вимивання добрив, що містять нітроген і фосфор, сприяє евтрофікації водойм, що викликає зростання водоростей і зменшення розчиненого кисню у воді й негативно впливає на водні екосистеми.

Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), близько 40 % річок у світі стикаються з проблемами якості води через сільськогосподарське забруднення. Крім того, приблизно 50 % зрошуваних земель мають проблеми із солонцюватістю, що є наслідком нерегульованого

використання води для зрошення. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), пестициди і добрива, що використовуються в сільському господарстві, становлять близько 60 % від загального обсягу речовин, що забруднюють води [6].

Поряд із застосуванням хімічних речовин у сільському господарстві, які відносять до екологічних причин нестачі прісної води, що пов'язані із погіршенням її якості через забруднення, аналогічну дію чинить на водні ресурси функціонування промисловості, катастрофи техногенного та природного характеру, ведення бойових дій, відсутність переробки сміття тощо.

Російсько-українська війна вкрай негативно впливає на стан водних ресурсів України, констатує професор географічного факультету КНУ імені Тараса Шевченка В. Хільчевський. Завдано великих збитків водній інфраструктурі через її руйнування чи пошкодження, а водним об'єктам, а саме річкам, озерам, водосховищам, – через забруднення. Російські терористи використали воду як зброю: крім знищення дамби Каховської ГЕС, восени 2022 р. був цілеспрямований підрив і руйнація греблі Оскільського водосховища на ріці Оскіл у Харківській області. Часто водні об'єкти стають фортифікаційними, їх контролює ворог. Військові дії також спричинили низку проблем, наприклад загрозу руйнування об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем; забруднення підземних вод інфільтраційними стоками промислових комплексів, які не працюють; здійснення скидів забруднених стічних вод у водні об'єкти з огляду на відсутність можливості роботи очисних споруд навіть за умов їхньої наявності; забруднення вод і територій речовинами специфічної дії, які використовують у воєнній сфері; відсутність системи контролю й можливості моніторингу за станом санітарної безпеки водокористування [5].

Очікується, що водний дефіцит матиме тенденцію до зростання. Прогноз дефіциту водних ресурсів, виконаний експертами Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), у якому за базові рівні взято 2000 р. та 2050 р., показує, що дефіцит прісної води у 2050 р. може торкнутися на 3,3 млрд більше людей, ніж у 2000 р. Понад 40 % населення планети, за прогнозами, буде проживати в річкових басейнах, які відчуватимуть сильні водні стреси, особливо в Північній та Південній Африці, Південній та Центральній Азії. Глобальний попит на воду може зрости на 55 % за рахунок зростання потреб у воді для: промисловості (+400 %); виробництва теплової електроенергії (+140 %); господарсько-питного водопостачання (+130 %). Очікується, що у 2050 р. залишаться без доступу до сучасних санітарних умов 1,4 млрд осіб [1].

Утім проблема з доступом до питної води існує вже сьогодні. Щорічний Всесвітній водний звіт, підготовлений на замовлення ЮНЕСКО і опублікований у березні 2024 р., містить дані про те, що у світі 2,2 млрд людей не мають доступу до чистої води, а 3,5 млрд людей змушені щодня обходитися без дотримання гігієнічних санітарних норм. Згідно з

дослідженням, кожна друга людина у світі страждає від нестачі води протягом кількох місяців на рік, а у деяких частинах світу дефіцит води став правилом, а не винятком [7].

Отже, Україна, як і більшість країн світу, попри теоретичну забезпеченість водними ресурсами, усе більше стикається із загрозою дефіциту питної води. Забруднення водних джерел, кліматичні зміни, зношена інфраструктура та наслідки війни посилюють цю проблему, яка стає актуальною не лише для окремих регіонів, а й для всієї країни. Основним викликом залишається забруднення водойм – річок, озер, підземних джерел, які все частіше стають непридатними для використання. До цього додається негативний вплив кліматичних змін: скорочення водних ресурсів у посушливі періоди та зменшення рівня води в малих річках.

Дефіцит води несе серйозні наслідки. Це погіршення умов життя людей, ризик для здоров'я через споживання забрудненої води, зниження врожайності сільськогосподарських культур та загроза для екосистем, які є основою біорізноманіття. Імовірно у майбутньому вчені вважають виникнення конфліктів через доступ до питної води та її розподіл між країнами.

Подолання проблеми нестачі питної води в Україні та світі потребує комплексних рішень. Рациональне використання води, сучасні технології очищення, відновлення інфраструктури та контроль за забрудненням є ключовими напрямками роботи. Не менш важливо виховувати у людей дбайливе ставлення до водних ресурсів, адже проблема нестачі питної води посилюється також через нераціональне її використання.

На міжнародному рівні критично важливим для захисту водних ресурсів є впровадження ефективних екологічних заходів. Один із ключових методів – це розробка міжнародних екологічних стандартів, які регулюють скидання промислових відходів у водойми. Такі стандарти дають змогу мінімізувати вплив токсичних речовин на природні екосистеми. Крім того, посилення законів щодо захисту води відіграє важливу роль у боротьбі з її забрудненням. Уряди країн повинні запроваджувати суворі санкції проти підприємств, які скидають небезпечні речовини без попереднього очищення. Чіткий контроль та моніторинг водойм допоможуть запобігти подальшому поширенню проблеми забруднення води.

На локальному рівні реалізація заходів щодо очищення води та урізноманітнення методів попередження її забруднення є не менш важливими. Це, зокрема, встановлення сучасних очисних споруд на промислових підприємствах, які дають змогу значно знизити кількість шкідливих речовин у стічних водах, контроль використання добрив і пестицидів у сільському господарстві, сортування та правильна утилізація побутового сміття, перехід на екологічно чисті мийні засоби, що не містять фосфатів.

Важливу роль у боротьбі з забрудненням води відіграють інноваційні екологічні технології, серед яких, наприклад, сучасні методи очищення, які

дають змогу ефективно очищати воду навіть від складних забруднювачів. Одним з таких методів є використання нанофільтрації та зворотного осмосу, які здатні відфільтровувати шкідливі речовини на молекулярному рівні. Завдяки таким технологіям, вода може бути очищена не лише від механічних часток, а й від хімічних токсинів, бактерій та вірусів. Ці методи вже активно використовуються у водоочисних станціях по всьому світу. Крім того, науковці розробляють нові фільтраційні матеріали, такі як графенові мембрани, які здатні ефективно очищати воду та є набагато більш стійкими до забруднень порівняно з традиційними матеріалами [8].

Деякі рішення боротьби з дефіцитом води орієнтуються на збільшення пропозиції, тобто пошук та розширення джерел води. У цьому напрямі вченими пропонуються і вже частково застосовуються такі заходи:

- розвідка і видобуток підземних вод;
- опріснення морської води і солоних підземних вод;
- доставка води танкерами і транспортування айсбергів;
- мікомасштабний збір дощової води;
- збір атмосферної вологи шляхом конденсації роси на спеціальних пристроях;
- використання відновленої (рециркуляційної) води або оборотного водопостачання (очищення стічних вод на підприємствах без скидання стічних вод), використання сірої та зливової води;
- збір і використання сільськогосподарських дренажних вод.

Нещодавно біля узбережжя північного сходу США під дном Атлантичного океану вчені виявили величезний резервуар прісної води, який може стати важливим джерелом для людства. Про це повідомляє CNN з посиланням на міжнародну групу дослідників, які завершили тримісячну експедицію [9].

Водоносний горизонт, що тягнеться від Нью-Джерсі до півночі штату Мен, вивчений у рамках «Експедиції 501»: під час дослідження пробурили кілька свердловин на глибину до 400 м. Аналіз показав, що солоність води наближається до стандартів, рекомендованих для питної.

За оцінками експертів, запасів цього резервуара може вистачити для постачання такого мегаполісу, як Нью-Йорк, впродовж 800 років. Вчені мають з'ясувати походження та вік води, що визначить, чи відновлюється цей ресурс. Результати досліджень покажуть, чи безпечна вода для пиття. Однак видобуток такої води вимагатиме розв'язання серйозних технічних та екологічних проблем, включаючи ризик забруднення та високу ціну видобутку. Результати досліджень можуть мати глобальне значення, оскільки подібні водоносні горизонти, імовірно, існують біля берегів інших континентів і в міру зростання населення Землі та вичерпання запасів прісної води використання цих підводних резервів може стати альтернативою виснаженню запасів поверхневих і підземних вод.

Шансом для мільйонів людей отримати автономний, безпечний і екологічний доступ до води можуть стати технології отримання чистої

питної води з повітря. Дизайнери Л. Граупе та Ю. Шварц (журнал designboom) презентували мобільний 3D-друкований пристрій, який здатен видобувати воду безпосередньо з атмосфери, використовуючи інноваційні матеріали нового покоління. Прототип Water from Air – це мобільний пристрій, який отримує питну воду безпосередньо з повітря, використовуючи метал-органічні каркаси (MOFs) – матеріали з унікальною пористістю та здатністю вибірково поглинати молекули води. Вперше MOF-технології, які досі залишаються в лабораторіях, інтегрували у реальний продукт, що може працювати автономно й не залежить від централізованих систем водопостачання. Дослідження MOF-матеріалів ведуться у провідних університетах світу – Віденському університеті, Каліфорнійському університеті в Берклі, Массачусетському технологічному інституті [10].

MOF-структури можуть вловлювати молекули води з повітря навіть при низькій вологості (від 10 %). Вночі ці матеріали «збирають» вологу з повітря, а вдень – віддають її у вигляді чистої води. Прототип забезпечує до шести літрів води на добу, працюючи повністю автономно й не потребують електроенергії.

Корпус пристрою надрукований на 3D-принтері з переробленого пластику, що дає змогу легко масштабувати виробництво, адаптувати дизайн під різні потреби та забезпечити мобільність. Вода збирається у внутрішній резервуар, а потім через клапан потрапляє у будь-яку ємність. Весь процес – від збору до розливу – відбувається без контакту із забрудненим середовищем.

Використання 3D-друку дає можливість створювати легкі, компактні, але міцні корпуси, які легко транспортувати й обслуговувати. Це особливо важливо для регіонів із нестабільною інфраструктурою або для екстрених ситуацій, коли швидко потрібен доступ до води. Модульність конструкції дає змогу швидко збільшувати продуктивність: для великих родин чи громад можна об'єднувати кілька пристроїв у єдину систему. Водночас кожен модуль може працювати незалежно, забезпечуючи автономність навіть у польових умовах.

На відміну від більшості атмосферних генераторів, які потребують електроенергії для конденсації, Water from Air працює без підключення до мережі. Усе завдяки унікальній властивості MOF-матеріалів – вони поглинають і віддають воду при мінімальних перепадах температури. Це робить пристрій ідеальним для використання у віддалених селах, таборах біженців, на природі, під час катастроф або для військових, яким потрібна вода у польових умовах. Відомо, що логістика доставки води для армії – одна з найдорожчих і найнебезпечніших операцій.

Експерти з матеріалознавства, екології та гуманітарних організацій однастайні у тому, що мобільні пристрої для видобутку води з повітря – це один із найперспективніших напрямків у боротьбі з водною кризою. Вже зараз DARPA (управління Міністерства оборони США, що відповідає за розробку нових технологій для використання в інтересах збройних сил)

інвестує десятки мільйонів доларів у розробку портативних систем для армії, а провідні університети світу змагаються за створення найефективнішого пристрою. Очікується, що вже найближчими роками такі пристрої з'являться у продажу для масового ринку, а їхня ціна стане доступною навіть для найбідніших регіонів.

У країнах з дефіцитом водних ресурсів розвивається також мікомасштабний збір дощової води. Штат Тамілнад став першим в Індії, у якому з 2001 р. директивним шляхом запроваджено обов'язковий збір дощової води для кожного домогосподарства в сільській місцевості. Згодом цей досвід було застосовано в інших індійських штатах (Карнатака, Раджастхан, Махараштра). Збором дощової води переймаються також в Ізраїлі, Шрі-Ланці, Таїланді, Китаї, Новій Зеландії, Аргентині, Бразилії та інших країнах.

Використання відновленої або рециркуляційної води, отриманої в процесі очищення стічних вод, є ще одним способом збереження світових водних ресурсів. Найбільш поширеною є система оборотного водопостачання на промислових підприємствах – замкнута система, яка дає змогу повторно використовувати стічні води, що пройшли через очисні споруди підприємства. Концепція оборотного водопостачання підприємства включає скидання промислових стічних вод у водні об'єкти або міську каналізацію.

Аналогічно можна використовувати так звану сіру воду – частину господарсько-побутових стічних вод, що формуються з умивальників, ванн і душових, яка забруднена жиром і миючими речовинами, але, на відміну від чорної води (стічна вода з туалетів), не містить фекальних забруднень. Її використання вивільняє ресурси прісних вод, які можна використати для виробництва питної води. Там, де цей процес застосовується, діє подвійна система трубопроводів для відокремлення відновленої води від питної. Сфера застосування відновленої сірої води – не питне використання. Вона є ефективною для: зрошення сільгоспугідь, міських парків, поповнення поверхневих і підземних водних об'єктів, охолодження агрегатів ТЕС, змішування бетону, автомийок, промивання туалетів.

Близько 50 країн світу використовують стічні води для зрошення (на них, припадає 10 % площі зрошуваних земель). Завдання полягає в переході від безконтрольної іригації до планового і безпечного використання стічних вод, як це робиться, наприклад, у долині річки Йордан, де з 1977 р. 90 % стічних вод використовується для зрошення земель. В Ізраїлі відновлені стічні води становлять майже 50 % від усієї води, що використовується для іригації. Система з використання відновленої води комунальним департаментом району Іст-Бей в Каліфорнії (США) економить близько 20,9 млрд л прісної води на рік. Цього достатньо, щоб забезпечити питною водою 83 тис. домогосподарств.

Серед новітніх способів очищення води важливе місце займають біотехнології. Використання рослин та мікроорганізмів для очищення водних

систем є однією з найбільш перспективних сфер екологічних інновацій. Зокрема, певні види водоростей і рослин можуть поглинати токсичні речовини та металеві іони, очищаючи воду природним шляхом. Окрім того, деякі мікроорганізми здатні розкладати органічні забруднювачі, таким чином очищуючи воду. Цей метод не тільки екологічно чистий, а й економічно вигідний, оскільки не потребує великих витрат енергії чи складного обладнання. Використання біотехнологій для очищення води вже активно вивчається в лабораторіях і має великий потенціал для застосування в реальному житті [8].

Опріснена вода – вода, отримана в процесі штучного видалення мінеральних компонентів із солоної води (морської або підземної) до показника мінералізації, придатного для використання в повсякденному житті, а також у промисловості та іригації. На сьогодні більше опріснюють морську воду. Через високі енергетичні затрати опріснена вода набагато дорожча, ніж отримана з традиційних джерел. Але у світі є райони, у яких ці джерела не доступні. Опріснення води особливо є нагальним для країн посушливих регіонів, таких як країни Близького Сходу. Це також важливо для густонаселених районів світу, таких як Сингапур або Каліфорнія в США.

У 2018 р. у світі на 15906 діючих опріснювальних установках було вироблено близько 95 млн м³ на день опрісненої води для використання людиною [1]. Таким чином, близько 300 млн осіб було забезпечено прісною водою. Слід зазначити, що на Близькому Сході розташовано близько 50 % світових опріснювальних установок. Більшість із них – у Саудівській Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Кувейті та Бахреїні. На сьогодні існує значний інтерес до підвищення рентабельності опріснення води. У майбутньому, опріснення може стати важливим джерелом прісної води, навіть конкурентним у певних регіонах з атмосферними опадами. Однак варто зазначити, що 44 країни світу не мають виходу до моря, що позбавляє їх потенційно важливих джерел води для опріснення в майбутньому.

Опріснення є швидкозростаючим сектором «блакитної економіки» у Європейському Союзі. Так, в ЄС станом на 2022 р. налічувалося понад 2300 установок з опріснення морської води з більш ніж 18 тис. по всьому світу. Середземномор'я є місцем розташування для більшості з них. В ЄС щодня виробляється близько 9,2 млн м³ опрісненої води – близько 10 % від світових потужностей [11].

Тож основні тренди в залученні альтернативних джерел прісної води свідчать, що на сьогодні найпоширенішим є повторне використання стічних вод та опріснення морської води. Наприклад, у 2019 р. загальне щорічне використання нетрадиційних водних ресурсів в Китаї перевищило 9 млрд м³ (1,5 % від загального водокористування в країні за рік), з яких на відновлену стічну воду припадає понад 80 %. Всього ж на сьогодні Китай використовує близько 600 км³ води на рік. Сім країн Аравійського півострова виробляють близько 50 % опрісненої води у світі, США – 10 %.

Ще один варіант збереження водних ресурсів – раціональне використання води. Наші міста вже зараз споживають 275 л води на людину за добу, хоча цей же показник у ЄС коливається в межах 100–200 л. Крім того, через зношені системи водопостачання, понад третина води, забраної для потреб населення, просто втрачається. Тож зменшення втрат та більш раціональне споживання ресурсів може допомогти у боротьбі з потенційним дефіцитом води.

Отже, збереження чистої води є одним з найважливіших завдань для забезпечення сталого розвитку нашої планети, адже вода – це не просто ресурс, це основа існування всіх живих організмів. Чиста питна вода є критично важливим ресурсом для здоров'я і життя людини, але сучасні екологічні виклики і людська діяльність ставлять її під загрозу. Проблеми забруднення води, такі як сільськогосподарські відходи, промислові забруднювачі, побутові стічні води, мікропластики і фекальні забруднення, мають серйозні наслідки для екосистем і здоров'я людей. В Україні ці проблеми ускладнюються додатковими факторами, такими як війна та несприятливі кліматичні умови. Важливо усвідомлювати масштаби й наслідки кожної з цих загроз, а також вжити ефективних заходів на всіх рівнях для їх подолання. Це включає впровадження інноваційних методів управління водними ресурсами, покращення очищення стічних вод, зменшення використання пластикових виробів і пестицидів, посилення контролю за промисловими відходами, застосування інноваційних екологічних технологій у розв'язанні проблеми забруднення води та пошуку її альтернативних джерел. Методи фільтрації, добування води з повітря та використання біотехнологій для очищення води є перспективними напрямками, які дають змогу зберегти водні ресурси та забезпечити чистою водою навіть найвіддаленіші регіони. Впровадження таких технологій стане важливим кроком до збереження води та поліпшення екологічної ситуації на планеті.

Список бібліографічних посилань

1. Хільчевський В. К., Забокрицька М. Р., Стельмах В. Ю. Гідроекологічні аспекти водопостачання та водовідведення : навч. посіб. Київ : ДІА, 2023. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/01/hilchevskyj-v.k.-ta-in.-gidroekolog.-aspekty-vodopostachannya-12.07.23-r.pdf>
2. Стасюк С., Майданович В. Проблема питної води в Україні. URL: <https://aw-therm.com.ua/problema-pitnoyi-vodi-v-ukrayini/>
3. Хільчевський В. Глобальні водні ресурси: виклики ХХІ століття. *Вісн. Київ. нац. ун-у ім. Т. Шевченка. Географія*. 2020. 1/2 (76/77). С. 6–16. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.1>
4. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання та водовідведення в Україні у 2023 р. URL:

<https://mtu.gov.ua/files/Національна%20доповідь%20про%20якість%20питної%20води%20у%202023%20році.pdf>

5. Волик А. Нова пустеля, посуха й шалена спека: наслідки руйнування Каховської ГЕС зростатимуть у геометричній прогресії. URL: <https://tyzhden.ua/nova-pustelia-posukha-j-shalena-speka-naslidky-rujnuvannia-kakhovskoi-hes-zrostatymut-u-heometrychnij-prohresii/>

6. Основні загрози для чистої питної води: розкриваємо п'ять головних ворогів. URL: <https://dnister.in.ua/articles/379322/osnovni-zagrozi-dlya-chistoi-pitnoi-vodi-rozkrivayemo-5-golovnih-vorogiv>

7. ООН: 2,2 мільярда людей не мають доступу до чистої води. URL: <https://www.dw.com/en/un-22-billion-people-have-no-access-to-clean-water/a-68640069>

8. Екологія та збереження води. URL: <https://heavenwater.com.ua/ekologiya-ta-zberezhennya-vody/>

9. Під Атлантичним океаном виявили гігантський резервуар прісної води. URL: <https://podrobnosti.ua/2506443-pd-atlantichnim-okeanom-vijavili-ggantskij-rezervuar-prsno-vodi.html>

10. Питна вода з повітря, завдяки матеріалам нового покоління. URL: <http://savenergy.info/page/drinking-water-from-air/>

11. Хільчевський В. К. Гідрографія та водні ресурси Європи : навч. посіб. Київ : ДІА, 2023. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/01/hilchevskyj-vk_gidrografiya.-yevropy-19.03.23-r.pdf

16.09.2025

В. Плющ,

доктор філософії (спеціальність 054 соціологія),
Інститут соціології НАН України

Оцінка рівня медіаграмотності населення України в умовах повномасштабної війни

Оцінка рівня медіаграмотності населення України в умовах повномасштабної війни набуває особливого значення, оскільки російська агресія постійно супроводжується потужними кампаніями дезінформації, хвилями агресивної пропаганди та потужними інформаційними маніпуляціями громадської думки, спрямованими на підрив морального духу українців і спотворення реальної картини подій в країні та світі. Водночас, саме війна активізувала розвиток критичного мислення серед українців – зросла увага до якості джерел отримання інформації, перевірки достовірності оприлюднених фактів, усвідомлення ролі якісної журналістської роботи та

надання пріоритету у використанні офіційних каналів комунікації ([Інститут соціології НАН України](#)).

Наразі в українських медіа відбулося збільшення публікацій щодо проблеми медіаграмотності українців під час війни. В травні 2025 року медіа платформа [УКРІНФОРМ](#), на основі коментарів експертів та численних соціологічних досліджень, опублікувала розгорнуті матеріали, присвячені індексу медіаграмотності українців з початку повномасштабного вторгнення. В основу моделі індексу медіаграмотності було покладено концепцію [Лена Мастермана](#) та результати якісного етапу дослідження «Практики медіаспоживання українців: концептуальна розробка індексу медіаграмотності аудиторії», підготовленого [ГО «Детектор медіа»](#) (за участі Марти Наумової, к.соц.н., с.н.с. відділу соціології культури та масової комунікації Інституту соціології НАН України). Його вимірювання передбачало розробку індикаторів, релевантних для 4-х субіндексів, які фіксували певні аспекти медіакомпетентності українців, а саме:

1. Розуміння медіаконтенту – усвідомлення ролі та глибини медіа впливу на свідомість людини; уявлення про роботу медіаіндустрії та сприйняття українського медіаландшафту; обізнаність у питаннях регулювання медіасередовища та ставлення до суспільного мовлення.
2. Використання медіаконтенту – кількість джерел інформації про суспільно-політичні новини, які використовує аудиторія та мотиви використання медіаконтенту.
3. Використання цифрових медіа – розуміння особливостей функціонування нових медіа, практиками цифрової безпеки, уміння створювати та розмішувати власний медіаконтент.
4. Чутливість до спотвореного медіаконтенту – вміння розпізнавати дезінформацію, фейковий та маніпулятивний медіаконтент, а також вміння перевіряти інформацію на достовірність.

У представлених матеріалах виокремлено два ключових дослідження рівня медіаобізнаності населення України, між якими існують динамічні суперечності – опитування в рамках комплексного 5-річного [дослідження ГО «Детектор медіа»](#) та [опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг»](#) у період з 1 до 23 квітня 2025 року на замовлення організації «Львівський медіафорум» та International Media Support.

Загальний рівень медіаграмотності українського населення за останні 5 років було визначено завдяки [дослідженню ГО «Детектор медіа»](#). В результаті було встановлено, що з початку повномасштабної війни по 2024 рік рівень загального індексу медіаграмотності значуще змінився. Частка аудиторії з «вищим» та «середнім» рівнями показника медіаграмотності зросла з 55% до 81%, а з низьким – зменшилася з 45% до 29%. Аудиторія з високим рівнем медіаграмотності зросла удвічі в трьох вимірах – розуміння ролі ЗМІ в суспільстві, підвищення цифрової компетентності та чутливості до спотвореного контенту. Виняток становить лише вимір використання медіа, який значуще не змінився. Найбільша частка аудиторії з низьким

рівнем компетентності спостерігається за субіндексом цифрової грамотності (15%), однак ця частка суттєво зменшилась за 2023-2024 роки (на 7%) [див. примітку 1].

Глибина розуміння ролі медіа в суспільстві та їхнього впливу на аудиторію зумовлена рівнем освіти, добробуту опитаних, а також регіоном проживання. Найбільш медіаграмотними є молоді люди і люди з вищою освітою та добробутом, тоді як старше покоління, менш освічені та бідніші групи респондентів демонструють нижчі показники. За даними комплексного дослідження [ГО «Детектор медіа»](#), особливо високий рівень медіаграмотності за останні 5 років виявився у молоді 18-35 років, а чуттєво низький – серед старшої вікової групи 56-65 років.

Отже, за результатами соціологічних опитувань рівень медіаграмотності на пряму залежить від рівня освіти. Серед опитаних із загальною середньою освітою частка людей із показником «низьким» і «нижчим за середній» становить 41%, а серед тих, хто має повну й неповну вищу освіту, лише 16%. Серед категорії тих, «кому грошей вистачає лише на їжу» 44% мають нижче за середнє значення показника медіаграмотності. Тим часом, як серед опитаних, яким «вистачає на все», і які «заощаджують кошти», частка людей із низьким рівнем медіаграмотності становить лише 19%.

Єдиний показник, який значуще не змінився за останні роки – найбільш диверсифіковане використання медіа, характерне для аудиторії з вищою освітою та високим/вище середнього рівнем добробуту. Найвищий рівень цифрової компетентності, пов'язаний з інтенсивністю використання інтернету, розумінням особливостей функціонування й термінології нових медіа, практиками цифрової безпеки, володінням сучасними гаджетами, вмінням створювати та розміщувати власний контент, мають українці віком 18–25 років (85% – вищий за середній і високий показник субіндексу).

Одним із ключових показників медіаграмотності виступає рівень чутливості до неправдивого контенту, або вміння розпізнавати неправдиву інформацію, відокремлювати факти від маніпуляцій та перевіряти їх. Цей рівень залишається стабільно високим серед населення України майже чотири роки повномасштабної війни, в порівнянні з довоєнним періодом. За даними дослідження [ГО «Детектор медіа»](#), українці з високим рівнем освіти й добробуту краще розпізнають неправдивий медіаконтент. Серед людей із середньою загальною освітою частка тих, хто має показники чутливості до фейків «вищий за середній» та «високий», становить 57%, а серед осіб із вищою освітою – 80%. Більшість українців визнають проблему наявності дезінформації у ЗМІ, перевіряють джерела отримання та найчастіше пояснюють виявлені спотворення інформації державною політикою або необхідністю приховувати правду в умовах війни.

Безперечно, можна констатувати зростання чутливості до ворожої пропаганди, фейкових матеріалів, маніпулятивного контенту серед української аудиторії. Згідно [ГО «Детектор медіа»](#), 68% українців є чутливими до дезінформації, тобто розпізнають спотворену, неправдиву

інформацію, особливо це характерно для аудиторії з вищою освітою (77%) та мешканців східних областей країни (73%). Найнижчий показник чутливості до фейків, маніпуляцій та замовних матеріалів у ЗМІ – на заході країни.

Загальна характеристика стану медіаграмотності громадян України з початку повномасштабної війни за даними отриманими [Соціологічною групою «Рейтинг»](#) (Rating Group) характеризується низкою суперечливих тенденцій [див. примітку 2].

По-перше, домінування на інформаційному ринку цифрових платформ у структурі споживання інформації. На думку респондентів Telegram є провідним джерелом новин – його регулярно використовують 52% опитаних. Наступні позиції займають YouTube (32%) та Facebook (28%), тоді як перегляд телемарафону «Єдині новини» та активність у Viber-чатах залишаються на рівні чверті від загальної кількості опитаних. В той же час зафіксована втрата традиційними медіа своєї актуальності – 84% респондентів ніколи не читають друкованих видань, а близько 2/3 опитаних не користуються регіональними чи міжнародними онлайн-ресурсами, що відображає поступовий відхід від споживання класичних форм мас-медіа.

По-друге, низький рівень довіри і високий рівень критичного ставлення громадян до інформації оприлюдненою ЗМІ. Вищий рівень довіри мають Telegram – 29% та YouTube-канали – 24%, тоді як міжнародні та українські онлайн-видання отримали лише 16%. Особливо низькі показники демонструє телемарафон – майже 40% респондентів висловили недовіру до нього, ще чверть займають нейтральну позицію.

По-третє, присутність амбівалентних тенденцій – попри високий рівень інформаційного споживання, залишається низьким рівень стійкості респондентів до інформаційних маніпуляцій. Аналіз практик перевірки інформації, виявлених в дослідженні [Соціологічна група «Рейтинг»](#), показав, що близько 40% опитаних взагалі не здійснюють верифікацію інформації, тоді як лише 18% роблять це систематично. Найбільш критичними до аналізу отримуваної інформації виявились молодь, особи з вищою освітою та військові. Основні механізми перевірки – звернення до власної інтуїції й досвіду (34%) та співставлення кількох авторитетних джерел (25%). Інформаційний тест виявив високу вразливість респондентів до дезінформації – 59% громадян не змогли коректно відрізнити маніпулятивні повідомлення від реальних. Для цієї групи характерні нижча підтримка євроатлантичної інтеграції, пасивність у споживанні суспільно-політичних новин та низький рівень довіри до ЗМІ. Водночас вони суб'єктивно оцінюють свою здатність розрізняти «правду» й «неправду» на такому ж рівні, як і менш уразливі громадяни, проте здебільшого покладаються на власний досвід та інтуїцію, що знижує ефективність перевірки. Тож, рівень стійкості населення до маніпуляцій залишається нерівномірним – найбільш уразливими до дезінформації є російськомовні та двомовні українці похилого віку і, жителі прифронтових територій, а також менш забезпечені та менш освічені верстви населення.

Узагальнюючи результати аналізу низки соціологічних досліджень, можна зробити висновок, що рівень медіаграмотності українського суспільства в умовах повномасштабної війни зазнав суттєвих змін, проте характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, відбулося помітне зростання загального індексу медіаграмотності, особливо серед молоді, людей із вищою освітою та більш забезпечених груп. Значно підвищилась чутливість до дезінформації, маніпулятивного та фейкового контенту, що свідчить про формування критичного мислення і посилення здатності суспільства протидіяти ворожим інформаційним впливам. З іншого боку, зберігаються проблеми, пов'язані з нерівномірністю розвитку медіакомпетентностей. Найбільш уразливими до дезінформації залишаються російськомовні українці старшого віку, жителі прифронтових територій, а також менш освічені та соціально незахищені верстви населення.

Водночас спостерігається домінування цифрових платформ (Telegram, YouTube, Facebook), що посилює залежність громадян від алгоритмізованого контенту, часто неконтрольованого з точки зору якості й достовірності. Незважаючи на зростання довіри до цифрових платформ, загальний рівень довіри до ЗМІ залишається низьким, що відображає критичне ставлення суспільства до медіа та потребу у більшій прозорості й професіоналізації української журналістики. Значна частка населення, або взагалі не перевіряє достовірність інформації, або обмежується інтуїтивними методами, що створює умови для поширення маніпуляцій.

Отже медіаграмотність відіграє критичну роль в умовах війни, захищаючи суспільство від дезінформації, паніки та маніпуляцій, допомагаючи розрізняти фейки від правдивих новин, критично оцінювати джерела інформації та не поширювати чутливі дані, що можуть нашкодити обороні країни, що підвищує стійкість громадян у когнітивній війні та дозволяє формувати об'єктивну картину світу.

Примітки:

1. Кількісні дослідження з метою визначення індексу медіаграмотності українців були проведені з 2021 по 2025 роки громадською організацією «Детектор Медіа». У дослідженнях 2021-2025 років брали участь респонденти з усіх регіонів України, окрім тимчасово окупованих територій АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей.
2. Опитування рівня чутливості українців до дезінформації було проведено дослідницькою групою «Рейтинг» на замовлення громадської організації «Львівський медіафорум» та International Media Support, у квітні 2025 року. У дослідженні взяли участь 2000 респондентів віком від 18 років з усіх областей України, окрім тимчасово окупованих територій АР Крим, Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей.

25.09.2025

Аналіз подій Тижня високого рівня 80-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (22-27.09) виявив глибоку кризу міжнародної співпраці та зростання розбіжностей між ключовими гравцями

Попри спроби реформування та пошуки вирішення глобальних проблем, таких як війна в Україні та палестинсько-ізраїльський конфлікт, інституційна інертність та геополітичні протиріччя продовжують паралізувати ООН ([Національний інститут стратегічних досліджень](#)).

Риторика США та європейських країн демонструє зміну пріоритетів, де відповідальність за конфлікти, що раніше вважалися глобальними, перекладається на регіональних партнерів

👉 Докладніше – в аналітичному матеріалі експерти НІСД Вікторії Орлик
👉 <https://www.niss.gov.ua/.../osnovni-pidsumky-tyzhnya...>

Джерело: <https://www.facebook.com/nissgovua>

Наука – для обороноздатності країни

05.09.2025

І. Манцуров,

посол з особливих доручень, директор представництва Міжнародної комісії з прав людини (IHRC) в Україні, член-кореспондент НАН України

Як українські вчені рятують світ від електромагнітного тероризму

російський імперіалізм набув безпрецедентної форми, порушивши суверенітет незалежної України. росія веде не лише війну, котра не відповідає цивілізованим нормам, а й мало не щодня здійснює акти державного тероризму на території України ([Світ](#)).

«Умисні напади та звірства, вчинені Російською Федерацією проти цивільного населення України, руйнування цивільної та громадянської інфраструктури та інші серйозні порушення прав людини й міжнародного гуманітарного права рівносильні актам терору», — йдеться у Резолюції, схваленій законодавцями Парламентської асамблеї Ради Європи та Європейського парламенту.

Тероризм у будь-яких його проявах визнається грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Особливо небезпечно і неприйнятно, коли терористи використовують передові досягнення науки, високих технологій та прогресу, спрямованих на благо всього людства.

Сучасний тероризм, на відміну від традиційних його видів, породив виникнення таких нових, раніше небачених і чимраз більш руйнівних форм, як повітряний, морський, ядерний, біологічний, хімічний, екологічний, економічний, космічний, інформаційний, технологічний, електромагнітний тощо.

Особливістю технологічного тероризму є вчинення терактів, пов'язаних із застосуванням сучасних засобів високого ступеня ураження, що виводять з ладу або руйнують об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури. І використовують терористи, на жаль, наукові розробки у сфері високих військових технологій.

Системи, що цілеспрямовано викликають серйозні функціональні ураження об'єктів промислової й соціальної інфраструктури або їх руйнацію, відносять до електромагнітної або ЕМІ-зброї. У літературі також трапляються такі її назви, як мікрохвильова зброя високої енергії (Active Denial System — ADS). Цей вид зброї охоплює також електромагнітний імпульс ядерного вибуху, іоносферну зброю та електромагнітну зброю спрямованої енергії.

Річ у тім, що електромагнітна зброя є відносно дешевою, а також легкою в транспортуванні, тому цей вид є досить привабливим для терористів і є одним з основних засобів та інструментів реалізації їхніх зловмисних дій. Тож використовують її не лише співробітники диверсійних спецслужб та регулярні війська, а й терористичні угруповання, котрі загрожують цивільному населенню, окремим компаніям, а інколи навіть урядам країн.

Якщо йдеться про визначення, то я б сказав, що електромагнітний тероризм слід класифікувати як зловмисне застосування генераторів електромагнітного випромінювання, високої напруги або великих струмів з метою порушення нормального функціонування або виведення з ладу технічних засобів на об'єктах, що їх атакують терористи, а також психологічного або дезорганізаційного впливу на людину, фізичний чи інформаційний простір, зміну клімату, погодних умов тощо.

Військові операції або терористичні акти з використанням ЕМІ-зброї можуть призвести до таких катастрофічних наслідків, як дезорганізація роботи комп'ютерних мереж, центрів управління авіаційним і залізничним транспортом, енергетичними системами, засобів управління ядерними,

хімічними та іншими небезпечними виробництвами, виведення з ладу технічних засобів охорони державних та військових об'єктів, сховищ ядерних та хімічно небезпечних матеріалів; блокування радіозв'язку та великомасштабної руйнації систем управління різного рівня.

Сьогодні у сфері розроблення нових видів мікрохвильової зброї працюють провідні науковці більшості розвинених країн світу. Створення та випробування електромагнітної зброї здійснюється більше ніж у 30 країнах світу, провідні місця тут посідають США, Німеччина, Великобританія, Швеція. Останнім часом до них приєдналися Китай, Південна та Північна Корея, Туреччина.

Звісно, росія, як країна-агресор і терорист, також активно розробляє засоби ЕМІ-зброї та планує їх використовувати для ударів по цивільній та військовій інфраструктурі України.

Як пише The Times, електромагнітна зброя вже стоїть на озброєнні російської армії. Ба більше, існує думка, що потужний удар ЕМІ може відбуватись і за рахунок ядерного вибуху малої потужності у космосі, котрий надасть електромагнітний імпульс, що може вивести з експлуатації електричне обладнання.

За інформацією розвідувальних служб західних країн, у росії вже розроблені ЕМІ-боєприпаси без ядерного заряду, які стоять на озброєнні деяких спеціальних підрозділів.

У намаганні протидіяти військовим і терористичним операціям з використанням ЕМІ-зброї розвинені країни докладають безпрецедентних зусиль щодо фінансування, організації та проведення наукових досліджень у галузі протидії засобам ЕМІ-впливу.

Здійснюються обміни розвідувальною інформацією, блокування незаконних фінансових потоків, посилюються заходи контролю і захисту радіоактивних, хімічних та інших матеріалів.

На жаль, наукові здобутки у сфері розроблення і випробування ЕМІ-зброї спрямованої енергії суттєво випереджають дослідження у сфері створення ефективних засобів протидії цій небезпечній зброї.

Тож у зв'язку з цим слід дуже високо оцінити роботу потужного колективу українських вчених, який упродовж тривалого часу напружено працює над розв'язанням науково-технічних проблем підвищення рівня електромагнітної стійкості об'єктів критичної інфраструктури та військової техніки. Йдеться про революційні наукові розробки НДПКІ «Молнія» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Результати цих розробок представлені цього року на здобуття Національної премії України імені Бориса Патона у роботі під назвою «Електромагнітна стійкість об'єктів критичної інфраструктури та військової техніки».

Ця робота має на меті створення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення електромагнітної стійкості об'єктів критичної інфраструктури

та військової техніки до дії потужних електромагнітних впливів. Системні заходи й важливі рекомендації, сформульовані в роботі, ґрунтуються на результатах статистичного та математичного моделювання, а також на випробуваннях з використанням імітаторів електромагнітних полів природного і штучного походження.

У результаті наукового та експериментально-розрахункового обґрунтування цих заходів розроблено ефективну систему екранування, заземлення і захисту об'єктів критичної інфраструктури та військової техніки від потужного електромагнітного впливу природного й штучного походження, зокрема від ЕМІ-зброї та ядерного вибуху.

Беручи до уваги, що ймовірність використання ворогом такої зброї досить велика, варто зазначити, що робота харківських учених є надзвичайно актуальною, а рівень її наукової новизни слід класифікувати як дуже високий.

У процесі досліджень науковці розробили систему сертифікаційних випробувань на відповідність сучасним стандартам ЄС і НАТО, яку успішно використано під час тестування різноманітного обладнання критичної інфраструктури та військової техніки на українських підприємствах військово-промислового комплексу, які відіграють винятково важливу роль як у справі захисту території України, так і у створенні зброї «відплати», тобто ракет і БпЛА, здатних завдавати руйнівних ударів по важливих військових та оборонних об'єктах на території ворога.

Авторський колектив розробив і впровадив систему надійного захисту від електромагнітного впливу штучного і природного походження для стратегічно важливих об'єктів, як-от п'ять українських АЕС та 1200 підстанцій потужністю 35–750 кВ. Упровадження результатів дослідження дало змогу зберегти близько 2,9 млрд грн тільки завдяки недопущенню зайвих простоїв. А загальний щорічний очікуваний обсяг економічного ефекту коливатиметься в межах 4,5–5 млрд грн, залежно від сценарію розвитку безпекової ситуації в країні.

Отже, в процесі виконання роботи, представленої харківськими вченими на здобуття Національної премії імені Бориса Патона, вирішено стратегічно важливу науково-практичну проблему національного рівня, в результаті чого створено і впроваджено найсучасніші технології безпеки й підвищення ефективності функціонування об'єктів критичної інфраструктури України та зразків військової техніки, які використовуються на полі бою проти країни-агресора і терориста.

Особливо серйозну загрозу ЕМІ-зброю становить для атомних електростанцій. Електромагнітне втручання в роботу приладів, які контролюють безаварійність роботи ядерних реакторів, може призвести до їх руйнування та потужного викиду радіонуклідів. Тож для запобігання екологічній катастрофі автори цієї роботи розробили системні рекомендації, реалізація яких сприятиме значному зростанню електромагнітної стійкості

українських АЕС, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню рівня глобальної екологічної безпеки.

Тероризм порушує право людини на життя, свободу і безпеку. На це звертає увагу Організація Об'єднаних Націй. У спеціалізованих агенціях ООН та міжурядових організаціях (МО), а також у Раді Європи розробляють програми захисту прав людини. У цьому контексті Україна безумовно схвалює ініціативу Міжнародної комісії з прав людини (IHRC), яка у ці складні часи ухвалила важливе рішення щодо відкриття свого дипломатичного представництва в нашій державі. До переліку мандатних зобов'язань цього представництва належить, серед іншого, розроблення засобів протидії будь-яким проявам тероризму, зокрема електромагнітного.

Підсумовуючи, хочу ще раз зазначити, що електромагнітний тероризм є реальною і серйозною загрозою не лише для України, а й для всього світу. Системна робота українських науковців у сфері підвищення електромагнітної стійкості об'єктів критичної інфраструктури й військової техніки вже продемонструвала значні результати, проте потенційна небезпека продовжує зростати.

Щоб ефективно протидіяти цьому виду тероризму, необхідно насамперед підтримувати наукові дослідження — надавати ресурси на розроблення нових методів захисту від ЕМІ-впливів, модернізувати лабораторну й випробувальну базу. У межах цього завдання: інтегрувати наукові розробки у практику — спрямовувати їх на захист енергетичних, транспортних та військових об'єктів; посилювати міжнародну співпрацю — обмінюватися досвідом, інформацією та технологіями для протидії ЕМІ-загрозам у глобальному масштабі. А також — розробити програми вищої освіти, які б містили поглиблене вивчення проблем електромагнітної стійкості та здобуття навичок для професійного розвитку у цій галузі.

Реалізація таких кроків не тільки дасть змогу захистити критичну інфраструктуру України, а й сприятиме підвищенню глобальної міжнародної безпеки та стійкості цивілізаційних систем в усьому світі.

Джерело: <https://svit.kpi.ua/>

11.09.2025

Військові інновації під захистом: Президент України підписав закон щодо ІР прав на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби

В Україні на законодавчому рівні врегульовано питання щодо розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, що створюються військовослужбовцями у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також окремих питань набуття та здійснення прав інтелектуальної власності державою в особі суб'єктів сектору безпеки і оборони ([ІР офіс](#)).

Так, 10 вересня 2025 року Президент України підписав відповідний [Закон](#) – “Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з проходженням військової служби” (№4585-ІХ від 21 серпня 2025 року).

<...> «Українські військові не лише захищають нашу державу на полі бою, вони створюють унікальні технологічні рішення та інновації, які потребують належного захисту. Цей закон надає державі можливість ефективно використовувати такі розробки для зміцнення обороноздатності країни, комерціалізувати їх в майбутньому та, водночас, визнає провідну роль кожного творця, закріплюючи за ним особисті немайнові права та передбачаючи справедливу винагороду», – прокоментувала директорка ІР офісу Олена Орлюк.

[Детальніше](#)

19.09.2025

Чотири компанії проінвестують понад 100 млн доларів в українські оборонні технології – результати Bravel Defense Tech Valley 2025

16-17 вересня у Львові Bravel та Міністерство цифрової трансформації України провели Defense Tech Valley 2025, який відвідали понад 5000 людей з 50+ країн світу.

У межах заходу чотири компанії з Європи та США оголосили про плани інвестувати в український defense tech понад **100 млн доларів** та про перші закриті раунди. Окремо українська компанія Swarmer оголосила про найбільшу публічну інвестиційну угоду в історії українського defense tech – їм вдалося залучити **15 млн доларів** від американських інвесторів ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

[Докладніше див. додаток 1](#)

09.09.2025

Українська AI-програма Clarity самостійно виявляє техніку та ворога

Вітчизняна розробка Clarity самостійно знаходить техніку й ознаки присутності ворога на фото та відео. Вона пришвидшує kill chain, заощаджує до 90% часу аналітиків і працює на звичайному ноутбуці ([АрміяInform](#)).

Раніше аналітики витрачали години, аналізуючи розвіддані з дронів вручну. Українські розробники знайшли рішення. Це Clarity – українська AI-програма для аналізу фото- та відеоданих.

Компанія-розробник виграла в змаганні pre-seed стартапів на Happy New Fear Hackathon від [Bravel](#) та залучила грант, який допоміг створити вдосконалену версію програми Clarity Pro.

[Детальніше](#)

Оцінки ефективності та орієнтири розвитку вітчизняної науки й освіти

25.09.2025

Наука для оборони, безпеки й майбутнього України

6-9 жовтня в Києві відбудуться звітно-виборчі сесії Загальних зборів Національної академії наук України та її відділень, на яких обиратимуть президента НАН України та членів Президії Академії ([Світ](#)).

Для участі у виборах президента зареєстровано двох кандидатів: академіка НАН України Анатолія ЗАГОРОДНЬОГО та академіка НАН

України Богдана ДАНИЛИШИНА. З їхніми програмами можна ознайомитися на офіційному вебсайті НАНУ.

Газета «Світ» звернулася до кандидатів на пост президента НАНУ з проханням відповісти на кілька наших – однакових для обох – запитань.

СИЛА АКАДЕМІЇ – В ЇЇ ЛЮДЯХ, ТРАДИЦІЯХ, НАУКОВИХ ШКОЛАХ

На запитання газети «Світ» відповідає кандидат у президенти НАН України академік НАНУ Анатолій ЗАГОРОДНІЙ.

[Докладніше див. додаток 2](#)

25.09.2025

Наука для оборони, безпеки й майбутнього України (продовження) МІЙ ДЕВІЗ: «НАНУ – ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ!» [\(Світ\)](#).

На запитання газети «Світ» відповідає кандидат у президенти НАН України академік НАНУ Богдан ДАНИЛИШИН.

[Докладніше див. додаток 3](#)

24.09.2025

Попри втрати й виклики війни, наука в Україні не зупиняється.

Президент НАН України академік Анатолій Загородній у розмові з Newseria Biznes наголосив: ключ до розвитку після Перемоги – міжнародна співпраця (<https://www.facebook.com/NASofUkraine>).

<https://www.nas.gov.ua/.../prezident-nan-ukrani-anatoliy...>

12.09.2025

Ewelina Krajczyńska-Wujec

Prezes PAN: chcemy kontynuować programy wsparcia ukraińskiej nauki

«Іноземні кошти, які допомогли Польській академії наук створити польсько-українські дослідницькі групи, вичерпуються. Незважаючи на це, ми хочемо продовжувати програми підтримки української науки. Ми працюємо над новими джерелами фінансування, щоб допомогти зберегти науковий потенціал України», – заявив президент Польської академії наук професор Марек Конаржевський ([Nauka w Polsce](#)).

[Детальніше](#)

21.09.2025

Данилишин Б., академік НАН України, професор Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Як зберегти науку в Україні? Національна академія наук перед вибором

...Сьогодні ми перебуваємо в процесі трансформації від суспільства, що базується на індустріально-ринковій економіці, до інформаційно-мережевого суспільства, яке має у своїй основі суттєво відмінні закономірності розвитку. Цей процес має суперечливий характер, породжує різноманітні технологічні та соціально-економічні диспропорції, політико-правові й ідеологічні протистояння, конфлікти і навіть війни. У цих умовах тільки наука в усіх своїх складових природничого, технологічного, економічного, соціального і гуманітарного знання може забезпечувати виважений підхід до вирішення актуальних проблем розвитку суспільства. В Україні історично склалася система, у якій Академія наук відіграє провідну роль у науковому забезпеченні технологічного прогресу і суспільного розвитку. Тому реформування Академії не може відбутися як ізольований від суспільства процес ([Главред](#)).

[Детальніше](#)

12.09.2025

НАН УКРАЇНИ ДОЛУЧИЛАСЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОЕКТУ З ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

У вересні 2025 року стартував проект “Research Infrastructures for the Future of Ukraine: Roadmap for Sustained Growth and Recovery” (RIFF) Програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа», в якому Національна академія наук України є одним із учасників консорціуму ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Цей проект спрямований на сприяння модернізації системи досліджень та інновацій в Україні. Особливу увагу буде приділено українським дослідницьким інфраструктурам (ДІ). Під час виконання проекту RIFF планується розробити дорожню карту відновлення та вдосконалення ДІ в Україні, забезпечити підвищення рівня обізнаності та процес консультацій широкого кола зацікавлених сторін з урядових структур, політиків і наукової спільноти.

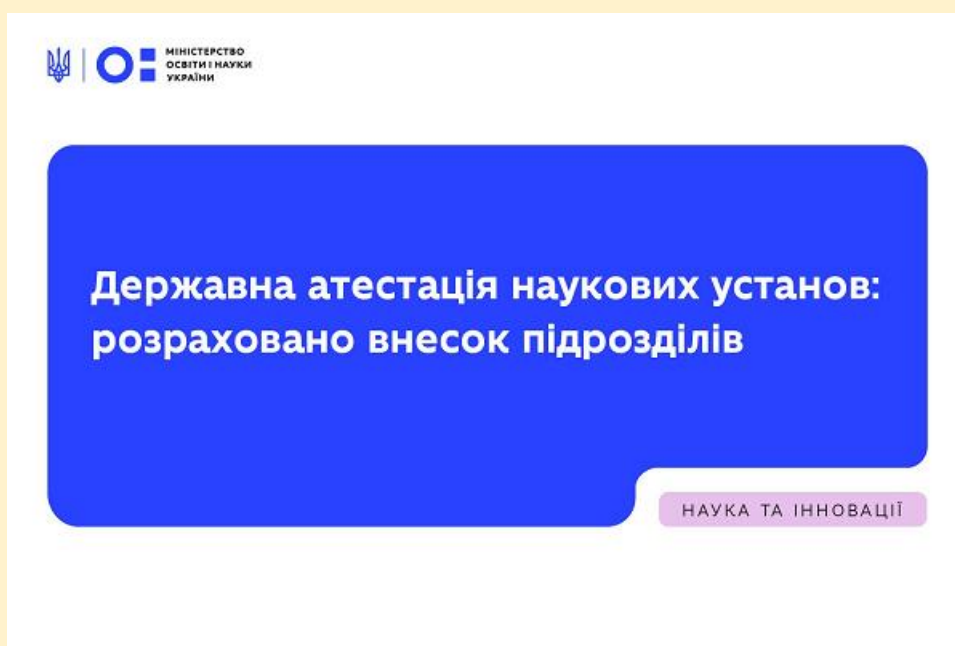
Консорціум проекту складається з 15 учасників із країн ЄС та України. Серед іншого, до нього увійшли наукові установи: Київський академічний університет, Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут».

Читати за [посиланням](#).

03.09.2025

Державна атестація наукових установ: розраховано внесок підрозділів

Міністерство освіти і науки України розширює інструменти аналітики за результатами атестації наукових установ та університетів. У Національній науково-інформаційній системі (<https://atestat.nauka.gov.ua/uk/atestat-2025> (вкладка 2)) з'явилася можливість бачити внесок окремих відділів і лабораторій у загальний результат установи. Це дає змогу об'єктивніше оцінити ефективність роботи підрозділів і адресно розподілити додаткове фінансування між найрезультативнішими структурами та їхніми співробітниками ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Джерело: <https://mon.gov.ua/>

Автор фото – пресслужба Міністерства освіти і науки України

[Докладніше див. додаток 4](#)

18.09.2025

Вісник № 14: «Українська наука – більше політичної підтримки, більше інвестицій і більше можливостей»

Під час війни підтримка союзників і міжнародних партнерів – безцінна для України. Особливо важлива міжнародна співпраця й підтримка для науковців. Чи збільшилася за останні роки кількість заявок і перемог українських науковців у конкурсах програми Горизонт Європа? Як участь українців у європейських конкурсах впливає на європейську науку? Які

можливості для українських науковців та інноваторів відкриває створення Міжнародної коаліції підтримки науки, досліджень та інновацій в Україні? ([Національний фонд досліджень України](#)).

На ці та інші запитання ми попросили відповісти радника з питань науки і інновацій Представництва ЄС в Україні – Єгора Пивоварова.

Шукайте інтерв'ю у новому випуску Вісника НФДУ

Випуск № 14

вересень 2025 р.

30.09.2025

Шулікін Д.

Чим живеш, молодий науковцю?

Фінансування молодих вчених, їхнє навантаження згідно новацій законодавства і оцінювання результатів наукової діяльності – ці та інші питання стали предметом обговорення на черговому засіданні Співки рад молодих вчених. Учасники не лише окреслили проблеми, а й запропонували деякі шляхи їх вирішення ([Світ](#)).

Як розповіла голова [Рада молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України](#) при Міністерстві освіти і науки України Анастасія Сімахова, ці питання обговорювали на нещодавніх зустрічах представників Ради молодих вчених при МОН з профільним заступником міністра та керівниками відповідних директоратів.

[Докладніше див. додаток 5](#)

03.09.2025

Штовба С., професор, доктор технічних наук, Донецький національний університет ім. Василя Стуса

АСПІРАНТСЬКА РУЛЕТКА: ХТО ВИГРАЄ ВІД НОВОЇ ФОРМУЛИ РОЗПОДІЛУ ДЕРЖЗАМОВЛЕННЯ

Формульний підхід до розподілу місць державного замовлення в аспірантурі – кроку правильному напрямку. Але щоб він справді працював ефективно, потрібно постійно його оновлювати, аналізувати наслідки та вчасно коригувати надмірності. Адже на кону – якість майбутньої наукової еліти країни ([ZN.UA](#)).

Нова модель розподілу місць держзамовлення має низку очевидних переваг: вона посилює відповідальність за академічну доброчесність, враховує реальні наукові досягнення та результати зовнішнього оцінювання, а також стимулює міжнародну інтеграцію. Але деякі параметри формули потребують доопрацювання та збалансованості, щоб уникнути перекосів у розподілі ресурсів і надмірних преференцій окремим закладам.

[Докладніше див. додаток 6](#)

07.09.2025

Черніга Р., доктор фізико-математичних наук, професор. Член Наукового комітету в 2017–2023 рр. Голова ГО «Інститут прикладної математики та математичної фізики»

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЖУРНАЛИ ОЧИМА SCOPUS I WEB OF SCIENCE

«Щороку на початку літа дві найавторитетніші наукометричні бази даних Scopus (далі – Скопус) та Web of Science (далі – WoS) оприлюднюють рейтинги [періодичних наукових видань](#) із усього світу. Варто наголосити, що наявність максимально великої кількості наукових видань у базах Скопус і WoS є важливим критерієм якості та рівня розвитку наукових досліджень у відповідній країні. Згідно з оновленим переліком журналів за підсумками 2024 року, наукометрична база Скопус включила до свого переліку 170 українських періодичних наукових видань, а WoS – 87. Одразу варто наголосити, що Скопус і WoS висувають дещо різні вимоги до журналів для включення їх до своїх переліків. Власне, у WoS вимоги суворіші, тому й загальна кількість журналів, індексованих цією базою, набагато менша. Тож зовсім не дивно, що у Скопус українських журналів індексовано удвічі більше, ніж у WoS ([ZN.UA](#)).

Одразу зазначу дуже позитивну тенденцію: попри повномасштабну війну, яку веде Росія проти нашої країни, протягом останніх років кількість індексованих українських видань у двох провідних наукометричних базах постійно зростає. Якщо ж порівняти з 2017 роком, то це зростання є досить значним, адже вісім років тому Скопус індексував лише 58 наших журналів, а WoS – мізерні 15 періодичних видань. Теперішня велика кількість свідчить про те, що під тиском відповідних нормативних актів, які ініціював перший склад Наукового комітету (новоствореного колегіального органу з дорадчими повноваженнями при уряді України) у 2017–2019 роках, редколегії багатьох українських журналів адаптувалися не лише до відносно простих вимог наукометричної бази Скопус, а й до вищих вимог WoS.

[Детальніше](#)

03.09.2025

Що може змінитися у правилах формування Переліку фахових наукових видань України

Оновлення правил формування Переліку фахових видань може суттєво вплинути на публікаційну діяльність українських науковців. Зміни стосуються як критеріїв включення журналів, так і вимог до їхньої роботи ([Наукове видання «Наука та метрика»](#)).

У матеріалі розглядається:

- ✚ Які нововведення пропонуються для редакцій та видавців
- ✚ Як це вплине на авторів і їхні публікації
- ✚ Чому ці зміни важливі для прозорості та якості наукових видань
- ✚ Які перспективи для інтеграції українських журналів у міжнародний науковий простір

Такі реформи спрямовані на підвищення стандартів академічної доброчесності та зміцнення позицій української науки у світі.

📖 Детальніше про можливі зміни та їхні наслідки — у статті.

<https://nim.media/.../shcho-mozhe-zminitis-u-pravilakh...>

09.09.2025

Українські абітурієнти втрачають інтерес до природничих наук – ректор КПІ

Кількість українських абітурієнтів, які обирають природничо-наукові спеціальності, критично зменшується. Про це під час круглого столу в Укрінформі повідомив ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Анатолій Мельниченко (ukrinform.ua).

[Докладніше див. додаток 7](#)

Наука і влада

16.09.2025

Уряд передбачив 7,3 млрд грн на науку в проекті Держбюджету-2026

7,3 млрд грн закладено Кабінетом Міністрів України в проекті Державного бюджету 2026 на розвиток науки та інновацій за програмами Міністерства освіти і науки України. Це майже втричі або на 4,6 млрд більше, ніж рівень 2025 року. Це стало можливим завдяки системній роботі щодо трансформації наукової сфери і реалізації пріоритетів МОН, підтримці Міністерства фінансів України, що дасть змогу додаткового фінансування заробітних плат провідних дослідників, модернізувати лабораторії та обладнання; збільшити напрями конкурсного фінансування для університетів і наукових установ, започаткувати перші програми державно-приватного партнерства, посилити міжнародну співпрацю, розпочати зміну моделі підготовки в аспірантурі тощо ([Урядовий портал](#)).

[Докладніше див. додаток 8](#)

02.09.2025

Уряд вніс зміни до постанови щодо уточнення положень стосовно ступенів доктора філософії, доктора мистецтва, – Держмистецтв

Згідно [з внесеними змінами до постанови](#) КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери», передбачено можливість встановлення доплат за освітньо-творчий ступінь доктора мистецтва у граничному розмірі 15% посадового окладу (ставки заробітної плати) на рівні з іншими науковими ступенями ([Урядовий портал](#)).

“Це вже друга перемога на шляху визнання статусу доктора мистецтва. Першим здобутком стало ухвалене раніше рішення про можливість присвоєння докторам мистецтва вченого звання доцента,” – зазначає Голова Держмистецтв Ольга Россошанська.

Вказане стало можливим завдяки Міністерству культури та стратегічних комунікацій України, Державному агентству України з питань мистецтв та мистецької освіти за активного сприяння та підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Комітету гуманітарної та інформаційної політики, Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, а також завдяки зусиллям багатьох небайдужих до майбутнього мистецької освіти, послідовно відстоюють права та інтереси освітньої та мистецької спільнот.

24.09.2025

Оголошено основний конкурс МОН для університетських наукових проєктів на 2026 рік з окремою підтримкою прифронтових ЗВО

Міністерство освіти і науки України оголошує проведення основного конкурсу проєктів фундаментальних наукових досліджень та прикладних наукових досліджень, виконавцями яких є працівники закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень. Конкурс оголошено [наказом](#) Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2025 року № 1281 ([Міністерство освіти і науки України](#)).

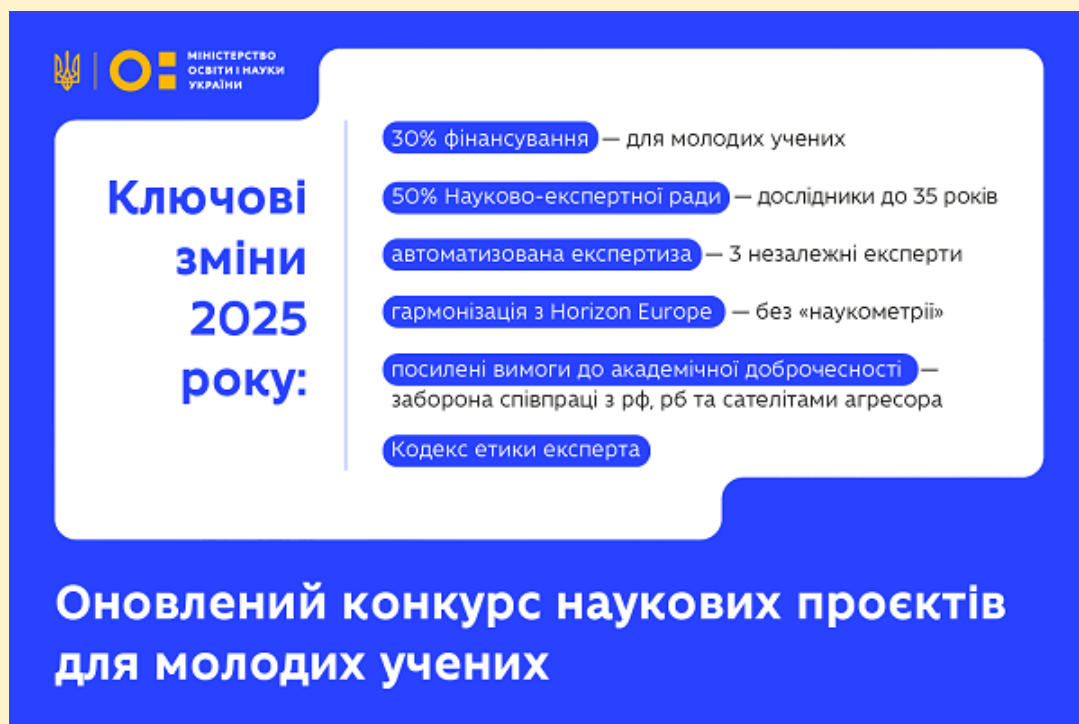
[Докладніше див. додаток 9](#)

16.09.2025

МОН оголосило оновлений конкурс наукових проєктів для молодих учених

17 вересня 2025 року стартував конкурсний добір проєктів фундаментальних наукових та прикладних досліджень, виконавцями яких є

молоді вчені закладів вищої освіти та наукових установ у сфері управління МОН. Конкурс оголошено [наказом](#) Міністерства освіти і науки України від 16 вересня 2025 року № 1253 ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Джерело: <https://mon.gov.ua/>

Автор фото – пресслужба Міністерства освіти і науки України

[Докладніше див. додаток 10](#)

23.09.2025

Триває додатковий конкурс експертів для проведення наукової та науково-технічної експертизи

Міністерство освіти і науки України закликає фахівців долучатися до експертної спільноти: це можливість впливати на розвиток науки й технологій в Україні, формувати якісні пріоритети та сприяти ефективному використанню державних коштів ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 11](#)

15.09.2025

МОН вперше запроваджено формульний розподіл місць в аспірантуру

15 вересня відбулося засідання конкурсної комісії Міністерства освіти і науки України з розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових і науково-педагогічних працівників. За результатами засідання

розподілено 4917 бюджетних місць на здобуття третього рівня вищої освіти (доктор філософії) між закладами вищої освіти у сфері управління МОН та приватними ЗВО, 83 місця залишилось у резерві ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 12](#)

24.09.2025

ПРОВІДНІ НАУКОВЦІ ПРЕЗЕНТУВАЛИ В МІНЕКОНОМІКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ВНУТРІШНЬОГО ВИРОБНИЦТВА

У Мінекономіки відбулося третє в цьому році засідання Наукової платформи за участю понад 100 експертів – науковців, урядовців та фахівців міністерств та відомств. На заході презентували результати трьох ключових досліджень, спрямованих на стимулювання експорту та підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями ([Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України](#)).

[Докладніше див. додаток 13](#)

08.09.2025

Трансформація наукової сфери: візит заступника міністра освіти і науки України до Ужгородського національного університету

5 вересня заступник міністра освіти і науки України Денис Курбатов відвідав Ужгородський національний університет, де зустрівся з молодими науковцями та представниками наукової спільноти ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Мета зустрічі – представити ключові кроки трансформації наукової сфери та обговорити перспективи розвитку науки й інновацій в Україні.

[Докладніше див. додаток 14](#)

05.09.2025

Засідання Ради молодих учених при МОН: системні рішення для підтримки молодих дослідників

5 вересня 2025 року відбулося засідання Ради молодих учених при Міністерстві освіти і науки України. Зустріч стала продовженням онлайн-зустрічі із заступником міністра освіти і науки України Денисом Курбатовим та ще одним кроком у формуванні спільної політики розвитку науки й підтримки молодих дослідників ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 15](#)

08.09.2025

Засідання Наукового комітету: вибори керівництва та нові підходи до звітності у сфері науки

Відбулося сьоме засідання Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, під час якого було проведено перевибори керівного складу Наукового комітету. За результатами таємного голосування головою Наукового комітету обрано О. Антонюк, докторку фізико-математичних наук, провідну наукову співробітницю Інституту математики НАН України ([Громадський сайт Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій](#)).

[Докладніше див. додаток 16](#)

16.09.2025

До уваги суб'єктів подання на присудження Премії Верховної Ради України молодим ученим

Починаючи з 2025 року Національний фонд досліджень України здійснює проведення конкурсного відбору наукових робіт на присудження Премії Верховної Ради України молодим ученим відповідно до Постанови Верховної Ради України від 6 червня 2024 року № 3795-IX «Про внесення змін до Постанови Верховної Ради України «Про Премію Верховної Ради України молодим ученим» щодо процедури присудження Премії» ([Національний фонд досліджень України](#)).

Згідно із пунктом 2 Положення про Премію Верховної Ради України молодим ученим суб'єктами подання молодих учених та їхніх наукових робіт на присудження Премії є наукові установи, заклади вищої освіти та юридичні особи, що мають сформовані відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукові підрозділи та вчену (наукову, науково-технічну, технічну) раду.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до підпункту 1.2 пункту другого розділу 1 додатку 4 «Порядок оформлення та подання документів, проведення Національним фондом досліджень України конкурсного відбору наукових робіт на присудження Премії Верховної Ради України молодим ученим» – наукова робота, що висувається на присудження Премії, протягом шести місяців до її подання до Вченої ради виноситься на попереднє обговорення науковим колективом (структурним підрозділом) суб'єкта подання або фаховими спільнотами для одержання їхньої підтримки. Матеріали попереднього обговорення наукової роботи оформлюються та додаються до подання про висування молодих учених та їхніх наукових робіт на присудження Премії відповідно до Порядку.

Із вимогами до учасників конкурсного відбору на присудження Премії та їхніх наукових робіт, порядком оформлення та подання документів, процедурою конкурсного відбору можна ознайомитись [за посиланням](#) та на вебсайті Національного фонду досліджень України у розділі «[Нормативна база](#)».

17.09.2025

**Інструкція з ведення моніторингової картки проєкту
Шановні грантоотримувачі!**

У Автоматизованій системі «Конкурс проєктів НФДУ» було запроваджено нову опцію – «Моніторинг»

Звертаємо вашу увагу, що у 2025 році моніторингова картка проєкту заповнюється виключно переможцями конкурсу 2025.06 «Наука для зміцнення обороноздатності і національної безпеки України» та лише за розділом «Обладнання/Устаткування» ([Національний фонд досліджень України](#)).

Для зручності користувачів підготовлено спеціальне відео з детальними роз'ясненнями щодо заповнення моніторингової картки, прикладами та практичними порадами.

- [Завантажити інструкцію](#)

Переглянути відео можна на YouTube-каналі НФДУ
<https://youtu.be/G3T8T5EOnOs>

19.09.2025

**ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ КОМІТЕТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ**

17 вересня 2025 року під головуванням Голови Комітету Сергія Бабака відбулося засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Під час засідання народні депутати України – члени Комітету розглянули 11 питань Порядку денного засідання та одностайно ухвалили висновки рекомендувати Верховній Раді України:

проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» (реєстр. № 10218 від 06.11.2023), за результатами його розгляду у повторному другому читанні прийняти у повторному другому читанні та в цілому у запропонованій Комітетом редакції;

<...> З прийнятими рішеннями Комітету можна ознайомитися [тут](#).

Переглянути запис засідання, яке транслювалось у прямому ефірі, у соціальних мережах, можна за покликанням: [Facebook](#), [Youtube](#).

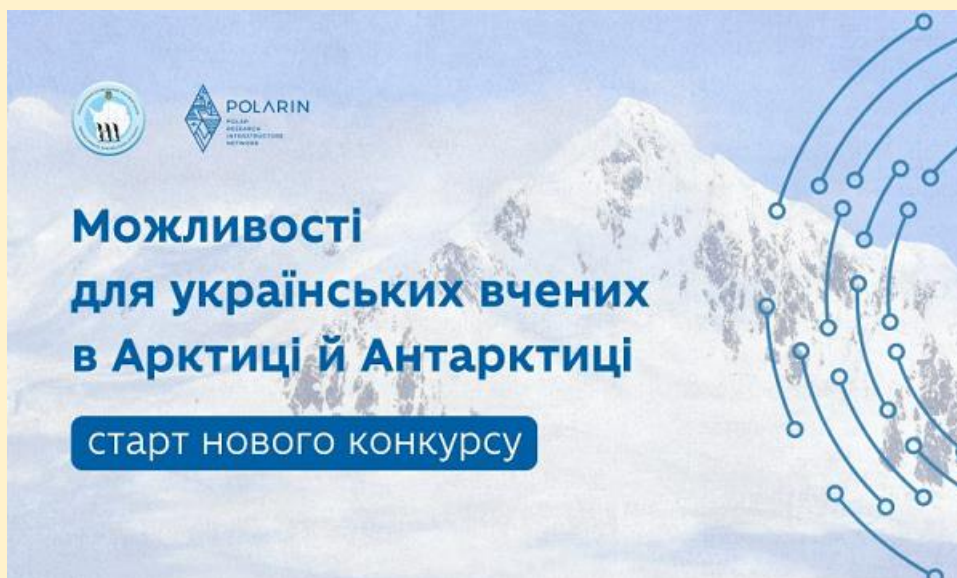
Міжнародне наукове співробітництво

01.09.2025

Новий конкурс для українських вчених: доступ до іноземних інфраструктур в Арктиці й Антарктиці

Сьогодні (1 вересня – Ред.) почався міжнародний конкурс, до якого можуть долучитися українські вчені, щоб проводити полярні дослідження на станціях і суднах інших країн в Антарктиці та Арктиці ([Національний антарктичний науковий центр](#)).

Таку можливість вже вдруге надає проєкт [POLARIN](#) програми ЄС «Горизонт Європа». У ньому бере участь Національний антарктичний науковий центр та ще 53 організації з усього світу.

Джерело: <http://uac.gov.ua/>

Для України доступні 62 полярні наукові інфраструктури. Також представлено широкий спектр дослідницьких напрямів — від вивчення клімату та екосистем до геофізичних та океанографічних досліджень.

Зі свого боку Україна запрошує закордонних учених на станцію «Академік Вернадський» та криголам «Ноосфера».

До конкурсу можуть долучитися фахові дослідники полярних регіонів з будь-яких наукових установ, закладів вищої освіти чи інших організацій. Групи заявників, у яких більш як чотири учасники, повинні залучати дослідників щонайменше з двох різних країн.

Докладні умови конкурсу – за [посиланням](#).

[Повний текст](#)

15.08.2025

Україна, Німеччина та Польща узгодили нові кроки для розвитку науки та вищої освіти

11–13 вересня 2025 року у Варшаві українська делегація на чолі із заступником міністра освіти і науки України Денисом Курбатовим провела низку зустрічей із німецькими та польськими партнерами, а також українською науковою діаспорою. У центрі уваги – питання відновлення української наукової інфраструктури, розширення можливостей для молодих учених та інтеграції України до Європейського дослідницького простору ([Міністерство освіти і науки України](#)).

[Докладніше див. додаток 17](#)

11.09.2025

Відкрито конкурс на стипендії DAAD

DAAD надає стипендії студентам та вченим з України для навчання та проведення досліджень у Німеччині ([DAAD Україна](#)).

DAAD пропонує стипендії для студентів, аспірантів та вчених, весь перелік можна знайти на сторінці: [Стипендіальна база даних DAAD – DAAD Україна](#)

Інформація про надання консультацій: [Контакт – DAAD Україна](#)

Заява подається онлайн через портал. Більше інформації про навчальні програми можна знайти в пошуковиках:

www.myguide.de

www.higher-education-compass.de

02.09.2025

НФДУ розширює міжнародну співпрацю: робочий візит до Королівства Норвегія

Робочий візит до Норвегії став вагомим етапом у розбудові стратегічного партнерства між Національним фондом досліджень України та Дослідницькою радою Норвегії. Проведені зустрічі, обговорення та спільні заходи не лише підтвердили зацікавленість обох сторін у подальшій співпраці, а й заклали надійне підґрунтя для її розвитку на інституційному, програмному та експертному рівнях ([Національний фонд досліджень України](#)).

[Докладніше див. додаток 18](#)

23.09.2025

SCIENCE-POLICY INTEGRATION PROGRAM В УКРАЇНІ

Цього року Україна долучилася реалізації **Science-Policy Integration Program** – нової дворівневої програми, започаткованої в межах **Science and Innovation Fund for Ukraine**. Ініціатива реалізується **Національною академією наук, інженерії та медицини США (NASEM)** у співпраці з **Міністерством освіти і науки України** та спрямована на підтримку української наукової та інноваційної сфери ([Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України](#)).

[Докладніше див. додаток 19](#)

25.09.2025

Візит Посла Республіки Австрія д-ра Роберта Мюллера до НБУВ: нові перспективи культурного та наукового партнерства

23 вересня 2025 року Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського приймала почесного гостя – Й.В. Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Австрія в Україні д-ра Роберта Мюллера у супроводі культурної менеджерки Юлії Рахманової ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

Австрійську делегацію зустріли заступниця генерального директора з наукової роботи Юлія Половинчак, координаторка міжнародної діяльності бібліотеки Людмила Дем'янюк, т.в.о. завідувача відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків Леся Філімончук та наукова співробітниця Австрійської бібліотеки Галина Безпала.

Метою візиту Й.В. Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Австрія в Україні д-ра Роберта Мюллера, призначеного на цю посаду у травні 2025 р., стало ознайомлення з діяльністю «Австрійської бібліотеки» та обговорення перспектив реалізації спільних соціокультурних заходів у 2025–2026 роках.

[Детальніше](#)

19.09.2025

Центр авіаційних та космічних технологій для дітей і молоді в Україні: компанія «Ваукар» і Мала академія наук домовились про співпрацю

На «TEKNOFEST-2025» у Стамбулі, одному з наймасштабніших у світі фестивалів авіаційних і космічних технологій, відбулася подія, яка відкриває нову сторінку в розвитку української науки та освіти ([Мала академія наук України](#)).

Національний центр «Мала академія наук України» і турецька компанія «Baykar» підписали меморандум про взаєморозуміння, що передбачає створення Центру авіаційних та космічних технологій для дітей і молоді.

Джерело: <https://man.gov.ua/>

[Докладніше див. додаток 20](#)

Наукові дослідження коронавірусу COVID-19

13.09.2025

Котляр А.

КОВІД ЗНОВУ ПОРУЧ: СИМПТОМИ, ЩЕПЛЕННЯ ТА НЕБЕЗПЕЧНІ ПОРАДИ, ЯКИХ СЛІД УНИКАТИ

Через війну українці майже забули про COVID-19, однак цього року кількість тих, хто захворів, дещо більша, ніж попереднього ([ZN.UA](https://zn.ua/)).

<...> Лікарі заспокоюють: панікувати не варто, проте пильність треба зберігати – симптоми захворювання дуже неприємні, а наслідки можуть бути небезпечними через можливі ускладнення. Тож вважаємо важливим нагадати читачам ZN.UA про основні симптоми захворювання, щеплення й тестування, а також про нові віяння та міфи щодо лікування ковіду.

Симптоми захворювання й тестування

За даними ЦГЗ (Центр громадського здоров'я МОЗ України – Ред.), станом на 5 вересня за результатами секвенування позитивних клінічних зразків в Україні підтверджено 225 випадків інфікування субваріантом штаму Омикрон XFG Стратус.

Вірус XFG (Стратус) є рекомбінантним субваріантом попередніх ліній Омикрону LF.7 та LP.8.1.2. Крім типових ознак, у разі інфікування вірусом Омикрон XFG Стратус часто фіксується охриплість і скрипучість голосу. Незалежно від штаму **найпоширенішими симптомами ковіду є:**

- підвищення температури;

- кашель;
- втома;
- втрата смаку чи нюху.

Небезпечні симптоми:

- утруднене дихання чи задишка;
- порушення мови чи рухових функцій або сплутана свідомість;
- біль у грудях.

[Детальніше](#)

26.09.2025

Ковід 2025 в Україні і серце – кардіолог Міщенко розповіла про коронавірус

Під час пандемії COVID-19 багато говорили про серцево-судинні ускладнення внаслідок і коронавірусної інфекції, і навіть вакцинації. Наприкінці літа COVID-19 знову увірвався в інформаційний простір – захворюваність стрімко зростала у серпні та вересні ([reNews](#)).

Новий спалах COVID-19 прогнозують у жовтні та листопаді. При цьому фахівці вкотре наголошують, що ураження вірусом SARS-CoV-2 декомпенсує всі наявні в людини хронічні захворювання, а наслідки перенесеного COVID-19 людина може відчувати місяцями.

І хоча ураження новими штамами SARS-CoV-2 здебільшого перебігає значно легше, ніж у 2020-2021 роках, питання впливу коронавірусу на серце та судини залишається актуальним.

Які ускладнення з боку серцево-судинної системи розвиваються найчастіше? Хто входить до групи ризику? Чому навіть після легкої форми хвороби люди можуть довго скаржитися на задишку та прискорене серцебиття? У яких випадках варто пройти обстеження у кардіолога? Про це в ексклюзивному інтерв'ю РБК-Україна розповіла доктор медичних наук, старший науковий співробітник, кардіолог вищої категорії Інституту кардіології та регенеративної медицини ім. М. Д. Стражеска Лариса Міщенко.

[Детальніше](#)

24.09.2025

Нова вакцина Moderna від Covid-19 демонструє потужну імунну відповідь

Компанія Moderna повідомила про успіх оновленої вакцини, створеної спеціально для боротьби з новими варіантами коронавірусу ([Факти](#)).

Дослідження показали, що препарат забезпечує потужну імунну відповідь проти штаму LP.8.1 – підвиду JN.1, що нині активно поширюється світом.

[Детальніше](#)

10.09.2025

Боротьба з COVID-19. Оновлена вакцина Pfizer у чотири рази потужніша і ефективна при нових штаммах

Pfizer і BioNTech повідомили про успішні результати клінічних випробувань оновленої мРНК-вакцини проти COVID-19 для сезону 2025–2026 років ([nv.ua](#)).

У цих дослідженнях вакцина продемонструвала потужну імунну відповідь, підвищуючи рівень нейтралізуючих антитіл щонайменше вчетверо у людей похилого віку та пацієнтів із хронічними захворюваннями, [передає](#) arstechnica.

[Детальніше](#)

05.09.2025

Юрчик Н.

Експериментальна mRNA-терапія забезпечує клітинам захист від різних вірусів одразу

Вчені розробили експериментальний mRNA-препарат, здатний захищати організм відразу від декількох вірусів, включаючи коронавірус SARS-CoV-2 і вірус грипу. Розробка описана в журналі [Science \(UkrMedia\)](#).

В основі підходу – спостереження за людьми з рідкісним дефіцитом білка ISG15. У таких пацієнтів зберігається легка, але постійна активація противірусних генів, завдяки чому їхні клітини краще контролюють інфекції. Надихнувшись цим феноменом, дослідники виділили десять ключових генів ISG, які забезпечують аналогічний «універсальний захист».

[Детальніше](#)

16.09.2025

Шепітько О.

Чому після COVID-19 болять кістки?

Після пандемії COVID-19 медики дедалі частіше звертають увагу на віддалені наслідки хвороби, які торкаються не лише легенів чи серцево-судинної системи, а й кісткової тканини. У наукових журналах з'явилися дослідження, де описано випадки остеонекрозу – патологічного процесу,

коли порушується кровопостачання кістки й вона починає руйнуватися ([GreenPost](#)).

Дослідження, проведене в медичному інституті AIIMS у Нью-Делі на групі пацієнтів із постковідним остеонекрозом, показало характерні зміни: тромбози в судинах, фіброз тканин та скупчення тучних клітин. Деякі наукові роботи з університетів Китаю (Чженьчжоу) та США (Медичний центр Міссісіпі) демонструють, що важливим фактором ризику є застосування високих доз кортикостероїдів, які широко призначалися при лікуванні тяжких форм COVID-19.

[Детальніше](#)

Новини наукового розвитку

17.09.2025

Волик А.

Нова наукова стратегія: як вчені-фізики шукають невловимі частинки темної матерії у масштабах Всесвіту

Міжнародна команда науковців з Німеччини, Данії та України розробила проривну методику, що полягає у стекуванні спектрів яскравих джерел – активних галактичних ядер, які світять крізь скупчення галактик. Цей підхід перетворює складність астрофізичного середовища з джерела невизначеності на джерело передбачуваної переваги, дозволяючи виявляти чіткі сигнатури, спричинені аксіоноподібними частинками ([Світ](#)).

[Докладніше див. додаток 21](#)

11.09.2025

Галата С.

Математика кібербезпеки

Нідерландсько-українська команда шукає рішення для епохи постквантових технологій ([Національний фонд досліджень України](#)).

Захист інформації нині необхідний всюди: у хмарах даних, банківських переказах, електронних перепустках, цифрових підписах тощо. Від стійкості цифрової інфраструктури залежить безпека людей, інституцій і держав. Зокрема, стабільність нашої країни та інших європейських країн під час війни.

Усі ці технології ґрунтуються на обчисленнях, виконаних математиками.

Саме математична складова кібербезпеки лежить в основі проєкту «Покращені алгебраїчні методи криптоаналізу постквантових криптосистем (ALPaQCa)». Цей проєкт переміг у конкурсному відборі на додаткові грантові можливості Нідерландської дослідницької ради (NWO) для українських учених у рамках партнерської ініціативи NWO-НФДУ.

[Докладніше див. додаток 22](#)

28.09.2025

Конев В.

Прогнози про майбутнє Каховського водосховища: чи зможе природа самостійно відновитися?

Унаслідок [підриву греблі Каховської ГЕС](#) російськими окупантами [загинули десятки мирних жителів](#), а сотні людей втратили житло та майно. Це – жорстокий військовий злочин, який спричинив масштабну гуманітарну й екологічну катастрофу ([ZN.UA](#)).

Пророкували, що дно Каховського водосховища стане пустелею подібно до дна колишнього Аральського моря. Але екосистема, оговтавшись від шоку, почала відновлюватися. Сьогодні тут – непрохідні зарості верби й тополі, в яких оселилися птахи та тварини. Дніпро повернувся в природне русло, його заново освоюють осетри – їх тут не бачили з часів затоплення. Природа підтвердила [тезу вчених](#): «Річки мають текти».

Як живе молодий ліс, що буде з екосистемами на дні колишнього водосховища?

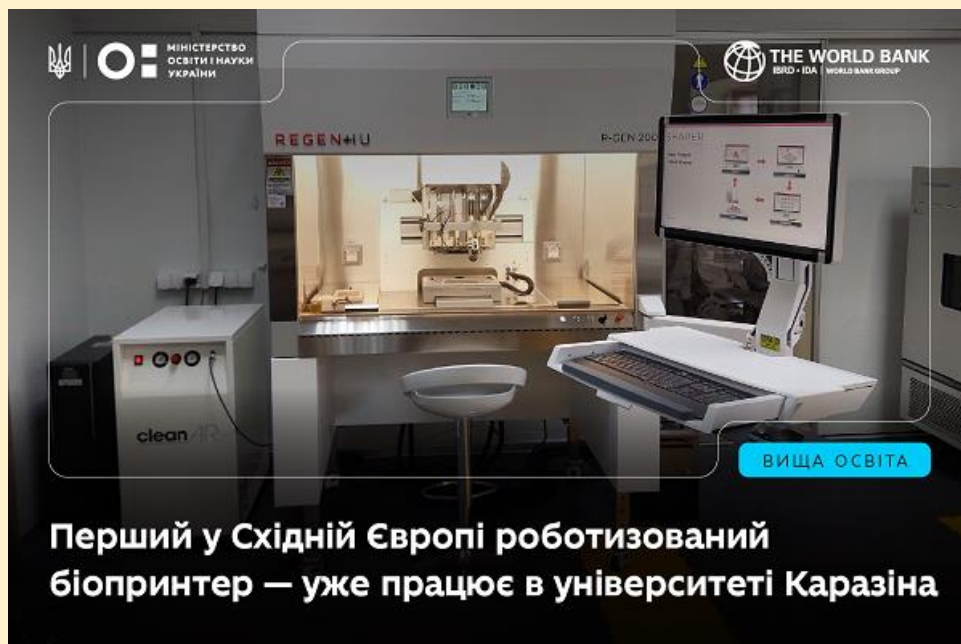
Про це ZN.UA розпитувало академіка НАН України, завідувача відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М. Холодного НАН України [Якова Дідуха](#). Разом із науковим колективом за підтримки неурядових організацій «Екологія-право-людина» та «Українська природоохоронна група», а тепер і НАН України, вчений проводить дослідження безпосередньо на місці катастрофи.

[Детальніше](#)

02.09.2025

У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна запрацював унікальний роботизований біопринтер

Найсучасніші технології біодруку, реалізовані в приладі, дають змогу створювати як надтонкі покриття, так і об'ємні структури з природних або синтетичних полімерів, біосумісних металів, кераміки та навіть живих клітин людини. Вони забезпечують максимально точне відтворення структури тканин за даними медичної візуалізації та комп'ютерного моделювання ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Джерело: <https://mon.gov.ua/>

Автор фото – пресслужба Міністерства освіти і науки України

[Докладніше див. додаток 23](#)

08.09.2025

КНУБА СПІЛЬНО З ІНСТИТУТОМ ПРИКЛАДНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ НАН СТОРИТЬ ЛАБОРАТОРІЮ 3D-ДРУКУ В БУДІВНИЦТВІ

КНУБА та Інститут прикладних систем управління НАН України планують створити в університеті нову лабораторію прототипування для розвитку робототехніки й 3D-друку та адитивних технологій. Підписано меморандум про співпрацю. Про це повідомив ректор Олексій Дніпров ([Київський національний університет будівництва і архітектури](#)).

Нова лабораторія стане частиною мережі FabLab MiRONAFT, де студенти й науковці зможуть працювати над розробками у сфері фізико-хімічної механіки матеріалів, інженерії поверхні, робототехніки та систем автоматичного управління.

«Створення сучасної лабораторії дасть змогу нашим студентам і науковцям працювати з передовими технологіями робототехніки, адитивного виробництва й систем управління. Це підсилює інноваційний потенціал КНУБА та формує середовище, де народжуються сучасні технологічні рішення», – зауважив ректор Олексій Дніпров.

Він додав, що в межах співпраці представники КНУБА та Інституту прикладних систем управління НАН братимуть участь у міжнародних проектно-грантових програмах, зокрема «Горизонт Європа» та НАТО «Наука

заради миру та безпеки», а також проводити дослідження разом із науковцями з Європи.

У планах – організація конференцій, семінарів, літніх і зимових шкіл, підготовка спільних наукових видань і публікацій. Також передбачено підвищення кваліфікації викладачів і залучення їх як експертів, опонентів та доповідачів.

Особливу увагу приділять розвитку робототехніки – зокрема застосуванню роботів для 3D-друку в будівництві. Співпраця також охоплює профорієнтацію: КНУБА планує разом із Малою академією наук України залучати талановитих школярів до наукових і проєктних програм ще до вступу в університет.

12.09.2025

Телеганова Ж.

ВЧЕНІ ВІДКРИЛИ СПОСІБ ЗНИЩЕННЯ ПРИХОВАНИХ ПУХЛИН ЗА ДОПОМОГОЮ ХОЛОДНОЇ ПЛАЗМИ

Вчені з Інституту плазмової науки та технологій Лейбніца у співпраці з колегами з Університетської лікарні Грайфсвальда та Університетського медичного центру Росток довели, що холодна плазма може успішно знищувати ракові клітини навіть у глибших шарах тканин (ukrinform.ua).

[Докладніше див. додаток 24](#)

12.09.2025

Позняковська Д.

Зберігає ефект на тижні. Новий гідрогель уповільнює вивільнення ліків у 20 разів

Вчені з Університету Райса розробили гідрогель, який допомагає лікам діяти довше та ефективніше (nv.ua).

Багатьом пацієнтам важко регулярно приймати ліки. Пропуск доз спричиняє близько 10% госпіталізацій і мільярди доларів зайвих витрат на охорону здоров'я у США щороку. Новий підхід може це змінити.

Система доставки ліків створена на основі пептидного гідрогелю, який сповільнює вивільнення препаратів. Її назвали SABER (Self-Assembling Boronate Ester Release – «самозбірний боронатний естер для поступового вивільнення»).

[Детальніше](#)

05.09.2025

Телеганова Ж.

БРИТАНСЬКІ НАУКОВЦІ СТВОРИЛИ СТЕТОСКОП З ШІ, ЯКИЙ ВІЯВЛЯЄ ВАДИ СЕРЦЯ ЗА 15 СЕКУНД

Команда Імперського коледжу Лондона презентувала [новий стетоскоп](#) на основі штучного інтелекту. Компактний прилад завбільшки з гральну карту поєднує функції електрокардіографа та звичайного стетоскопа, після чого передає отримані дані на аналіз ШІ ([ukrinform.ua](#)).

Завдяки такому підходу пристрій виявився особливо ефективним. Він дозволяє діагностувати серцеву недостатність удвічі частіше, а фібриляцію передсердь – утричі частіше, ніж традиційні методи. На все потрібно лише близько 15 секунд.

У масштабному дослідженні, що охопило понад 12 тисяч людей із симптомами на кшталт задишки, втоми чи набряків, результати ШІ-стетоскопа підтвердили високий рівень схильності до серцевих захворювань. Якщо зазвичай діагноз встановлювали протягом року, то новий прилад давав сигнал про ризики практично миттєво. Отримані результати одразу надходили на смартфон лікаря, що дозволяло швидко розпочати лікування і запобігти ускладненням.

Дослідники переконані, що масове впровадження цієї технології може не лише спростити щорічні діагностичні перевірки, а й суттєво підвищити якість життя пацієнтів.

15.09.2025

Може врятувати зір: ШІ навчився передбачати, які пацієнти потребують термінового лікування очей

Дослідники навчили штучний інтелект (ШІ) передбачати, на основі десятків тисяч сканів очей, які пацієнти з кератоконусом потребують раннього лікування, а які можна безпечно спостерігати, скорочуючи кількість непотрібних процедур і запобігаючи втраті зору ([ukrinform.ua](#)).

Про це повідомляє [Science Daily](#), передає Укрінформ.

[Докладніше див. додаток 25](#)

11.09.2025

Озтурк І.

Нове тренування змінює мозок при Альцгеймері: що кажуть вчені

Індивідуальні тренування, що поєднують рух та когнітивні завдання, можуть уповільнювати розвиток деменції на ранніх стадіях. Такого висновку дійшли вчені в рамках клінічного дослідження, опублікованого в [Alzheimer's Research & Therapy](#), пише [«Главком»](#).

В експерименті брала участь 41 людина з легкими порушеннями, спричиненими хворобою Альцгеймера. Частина з них займалася за програмою Brain-IT – це активні ігри, що включають вправи на пам'ять, увагу та сприйняття.

Через кілька місяців МРТ показало збільшення обсягу ключових зон мозку (гіпокамп, таламус, передня поясна кора) та зміцнення зв'язків білої речовини. Ці зміни супроводжувалися покращенням когнітивних функцій. У контрольній групі, де використовувалася стандартна терапія, таких результатів не було.

Дослідження стало першим рандомізованим доказом того, що ігрові тренування здатні не лише підтримувати мозок, а й змінювати його структуру. Метод вже розглядають як потенційний інструмент уповільнення прогресування хвороби Альцгеймера.

13.09.2025

Наріжна В.

ШКІДЛИВЕ ХАРЧУВАННЯ ПОГІРШУЄ ПАМ'ЯТЬ ЛИШЕ ЗА КІЛЬКА ДНІВ

Вживання висококалорійної їжі з великим вмістом жирів може негативно впливати не лише на вагу, а й на когнітивні функції. Нове [дослідження](#) Медичної школи Університету Північної Кароліни (UNC) виявило, що кілька днів на такій “дієті” достатньо, щоб перепрограмувати клітини пам'яті у мозку, погіршивши здатність формувати нові спогади ([ZN.UA](#)).

Вчені встановили, що ключову роль відіграють інтернейрони холецистокініну (ССК) у гіпокампі – центрі пам'яті мозку. У нормі вони стримують надмірну активність пірамідних нейронів, які відповідають за кодування спогадів. Однак жирна дієта змушує ці клітини працювати в режимі перевантаження, що призводить до дезорганізації обробки інформації та блокує формування нових спогадів.

[Детальніше](#)

09.09.2025

Озтурк І.

Відкриття вчених: пшениця навчилася виробляти власне добриво

Науковці з Університету Каліфорнії у Девісі (UC Davis) виявили, як пшениця може самостійно виробляти азот для свого росту. Це відкриття може революціонізувати сільське господарство, значно скоротивши потребу у використанні хімічних добрив. Про це пише [«Главком»](#) із посиланням на [ucdavis](#).

За інформацією університету, на виробництво пшениці йде близько 18% всіх азотних добрив, що виробляються у світі, тоді як рослини споживають лише близько 30-50% азоту, а решта потрапляє у водойми та атмосферу, завдаючи шкоди довкіллю. «Вчені Каліфорнійського університету в Девісі розробили сорти пшениці, які стимулюють виробництво власного добрива, що відкриває шлях до зниження забруднення повітря і води в усьому світі та скорочення витрат фермерів», – йдеться в публікації.

[Детальніше](#)

04.09.2025

Борисіхіна К.

Там, де руйнуються закони фізики. Вчені виявили межу загадкового острова нестабільних ядер

Нове [дослідження](#) вчених з Європейської організації з ядерних досліджень (ЦЕРН) дозволило зробити важливий крок до розуміння того, як поведуться атомні ядра у так званому «острові інверсії» — області ядерної карти, де звичні правила фізики перестають діяти ([nv.ua](#)).

Команда ISOLDE під керівництвом Луї Лаланна з Французького національного центру наукових досліджень (CNRS) зосередилася на рідкісному ізотопі хрому-61, що складається з 24 протонів і 37 нейтронів. Довгий час вважалося, що цей ізотоп розташований поблизу межі загадкового 40-нейтронного острова інверсії. Точні вимірювання підтвердили: саме він став чітким маркером західної границі цієї екзотичної області.

[Детальніше](#)

12.09.2025

Борисіхіна К.

Нове слово у квантовій фізиці. Науковці представили концепцію нейтринного лазера

Група фізиків із Массачусетського технологічного інституту та Техаського університету в Арлінгтоні запропонувала революційну концепцію – нейтринний лазер ([nv.ua](#)).

Вони показали, що охолодження радіоактивних атомів до наднизьких температур і переведення їх у когерентний квантовий стан може призвести до формування потужного нейтринного пучка, подібного до лазерного випромінювання.

[Стаття](#) про дослідження опублікована у журналі *Physical Review Letters*.
[Детальніше](#)

16.09.2025

Наріжна В.

НАУКОВЦІ СТВОРИЛИ НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ КАРТОГРАФУВАННЯ ВСЕСВІТУ: В ДЕСЯТКИ РАЗІВ ШВИДШИЙ ЗА ТРАДИЦІЙНІ

У Всесвіті галактики утворюють скупчення, які поєднуються у надскупчення та формують “космічну павутину” з ниток і порожнин. Дослідження настільки масштабної структури є складним завданням, адже воно потребує поєднання астрономічних спостережень із теоретичними моделями, повідомляє [Phys](#). Однією з них є Ефективна теорія поля великомасштабних структур (Effective Field Theory in Large Scale Structure, EFTofLSS), яка статистично описує розподіл матерії у Всесвіті ([ZN.UA](#)).

Моделі такого рівня дають точні прогнози, але потребують значних ресурсів та часу. Зі зростанням обсягів астрономічних даних, зокрема від досліджень DESI та місії Euclid, які вже почали публікувати результати, проведення детальних розрахунків щоразу стає практично неможливим. Щоб спростити цей процес, вчені створюють емулятори — алгоритми, які відтворюють поведінку моделей, працюючи набагато швидше.

Міжнародна команда за участі Інституту астрофізики INAF в Італії, Пармського університету та Університету Ватерлоо в Канаді, розробила новий емулятор під назвою Effort.jl. Дослідження [опубліковане](#) у журналі Journal of Cosmology and Astroparticle Physics. Тестування показало, що цей інструмент відтворює точність оригінальної моделі, а іноді відображає навіть дрібніші деталі.

[Детальніше](#)

05.09.2025

Телеганова Ж.

УЧЕНІ ПІДТВЕРДИЛИ ІСНУВАННЯ НА ЗЕМЛІ НОВОГО ОКЕАНУ

Давно всім відомо, що на Землі є чотири океани: Атлантичний, Тихий, Індійський та Північний Льодовитий. Проте Національне географічне товариство офіційно визнало [існування п'ятого океану](#). Але це не «новий» океан у геологічному сенсі, а зміна нашого сприйняття карт ([ukrinform.ua](#)).

[Докладніше див. додаток 26](#)

Проблеми енергозбереження

15.09.2025

✓ Енергетична революція: які матеріали відіграють ключову роль?

✓ Чому графен вважають матеріалом майбутнього?

✓ Які унікальні властивості графену дають змогу змінити наше уявлення про енергію?

✓ Що таке електрохімія?

✓ Які найновітніші підходи до альтернативної енергетики розвивають науковці Академії?

(<https://www.facebook.com/NAsofUkraine>).

Про це – у новому випуску програми «Про науку. Компетентно» (ведучий – академік НАН України Володимир Семиноженко), що виходить на YouTube-каналі Національної академії наук України.

Гість студії – наукова співробітниця Інституту фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського НАН України кандидат хімічних наук Олена Парійська.

Докладно – у відео:

[Інтерв'ю з ученою-хіміком Оленою Парійською](#)

Українські міста стануть пілотними майданчиками для впровадження «зелених» енергетичних рішень

Відділ «Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ звертає вашу увагу та інформує, що ГО DiXi Group разом із партнерами з ЄС у складі консорціуму реалізують міжнародний проєкт [ANEW-LIFE](#) (Supporting Ukraine's clean energy transition), співфінансований програмою EU LIFE ([сторінка проєкту в LinkedIn](#)), що як і Програма «Горизонт Європа» є частиною європейського фінансування. Його головна мета – підтримка муніципалітетів у впровадженні чистих енергетичних рішень та розробка фінансових механізмів для модернізації енергетичної інфраструктури й скорочення викидів ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

[Детальніше](#)

23.09.2025

СумДУ долучається до розвитку енергетичної галузі України

Сумський машинобудівний кластер енергетичного обладнання та Українське ядерне товариство підписали меморандум про співпрацю. Угода спрямована на поєднання наукового потенціалу університетів, промислових підприємств і ядерної спільноти задля зміцнення енергетичної безпеки країни ([Світ](#)).

[Докладніше див. додаток 27](#)

05.09.2025

Борисіхіна К.

Сонячне світло проти CO₂. Американські вчені зробили прорив у технологіях уловлювання вуглекислого газу

Американські дослідники зробили прорив у сфері енергоощадних технологій, розробивши новий метод уловлювання [вуглекислого газу](#) з повітря за допомогою сонячного світла ([nv.ua](#)).

Команда під керівництвом Річарда Ю. Лю, доцента Гарвардського університету, створила особливі органічні молекули – фотобази, які під дією світла здатні генерувати гідроксид-іони. Саме вони ефективно зв'язують і вивільняють CO₂.

[Детальніше](#)

25.09.2025

В Японії зробили прорив у сфері сонячної енергетики

Японська команда створила унікальну енергетичну систему в пустелі ([Економічні новини](#)).

Проект Unexpected Scenarios – це не просто футуристичний арт-об'єкт, а справжній [прорив](#) у сфері сонячної енергетики, здатний генерувати 175 МВт·год на рік і змінити уявлення про те, як ми можемо використовувати тепло сонця, інформує [NV](#).

[Детальніше](#)

Науково-організаційні заходи

06.09.2025

Оголошується конкурс на здобуття Золотої медалі імені В.І.Вернадського НАН України у 2025 році

Національна академія наук України оголошує конкурс на здобуття Золотої медалі імені В.І. Вернадського Національної академії наук України ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

З метою відзначення вчених за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та соціогуманітарних наук, на честь першого президента Української академії наук – видатного вченого, академіка Володимира Івановича Вернадського, а також з нагоди 85-річчя її створення Національною академією наук України було засновано Золоту медаль імені В.І.Вернадського.

Щорічно до дня народження академіка В.І.Вернадського (12 березня) присуджуються дві золоті медалі – одна вітчизняному і одна зарубіжному вченому.

Більше інформації про присудження Медалі можна знайти за [посиланням](#).

26.09.2025

ВІДБУЛАСЯ ЮВІЛЕЙНА СЕСІЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ НАН УКРАЇНИ, ПРИСВЯЧЕНА 100-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АКАДЕМІКА ІГОРЯ ЮХНОВСЬКОГО

18 вересня 2025 року в Києві у Великому конференц-залі Національної академії наук України відбулася Ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження академіка Ігоря Юхновського (1.09.1925-26.03.2024) ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Ігор Рафаїлович Юхновський – Герой України, видатний український вчений, мислитель, державний діяч і патріот України академік Національної академії наук України. 1 вересня нинішнього року йому б виповнилося 100 років.

Участь в урочистому зібранні взяли члени НАН України, діячі наукової й освітянської спільнот, представники органів державної влади.

Читати більше за [посиланням](#).

26.09.2025

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

24 вересня 2025 року під головуванням Президента Національної академії наук України Анатолія Загороднього відбулося чергове засідання Президії Національної академії наук України ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Про підсумки діяльності Секції хімічних і біологічних наук НАН України у 2020-2025 роках доповідав академік НАН України Вячеслав Григорович Кошечко.

Про підсумки діяльності Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України у 2020-2025 роках звітував академік НАН України Сергій Іванович Пирожков.

Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України інформував академік НАН України Вячеслав Леонідович Богданов.

Наостанок учасники засідання розглянули низку кадрових та поточних питань.

Детальніше на сайті НАНУ за [посиланням](#).

19.09.2025

ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

17 вересня 2025 року під головуванням Президента Національної академії наук України Анатолія Загороднього відбулося чергове засідання Президії НАН України ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

Захід розпочався з урочистої церемонії нагородження. Президент НАН України вручив науковцям Академії державні нагороди та нагороди Верховної Ради України.

Далі про підсумки діяльності Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України у 2020-2025 роках доповів її голова, Віцепрезидент НАН України академік Вячеслав Богданов.

На завершення засідання учасники засідання розглянули низку поточних питань. Зокрема, Президія затвердила [список кандидатів на посади академіків-секретарів відділень НАН України](#), висунутих ученими радами наукових установ та членами Академії. Нагадаємо, звітно-виборчі сесії Загальних зборів НАН України та загальних зборів відділень відбудуться 6-9 жовтня 2025 року.

Детальніше на сайті НАНУ за [посиланням](#).

18.09.2025

17 вересня в Університеті Масарика в місті Брно відбулась конференція “Conference on Ukraine Reconstruction in the Field of Research and Development and Higher Education”. Захід є частиною міжнародного проєкту RIFF – Research Infrastructures for the Future of Ukraine, який реалізується за підтримки ЄС у рамках програми Horizon Europe ([Консульство України в місті Брно](#)).

Конференція об’єднала провідних науковців, політиків та експертів з Чехії, України та ЄС з метою вироблення конкретних кроків для зміцнення та відбудови української системи науки та вищої освіти.

Посол [Vasyl Zvarych](#) взяв участь у відкритті конференції разом з проректорами університету ім. Масарика паном Радимом Полчаком та паном Ондрейом Граділом та генеральним директором з міжнародних питань, ЄС та секції фондів ESIF Міністерства освіти, молоді та спорту Чехії паном Вацлавом Велчовським.

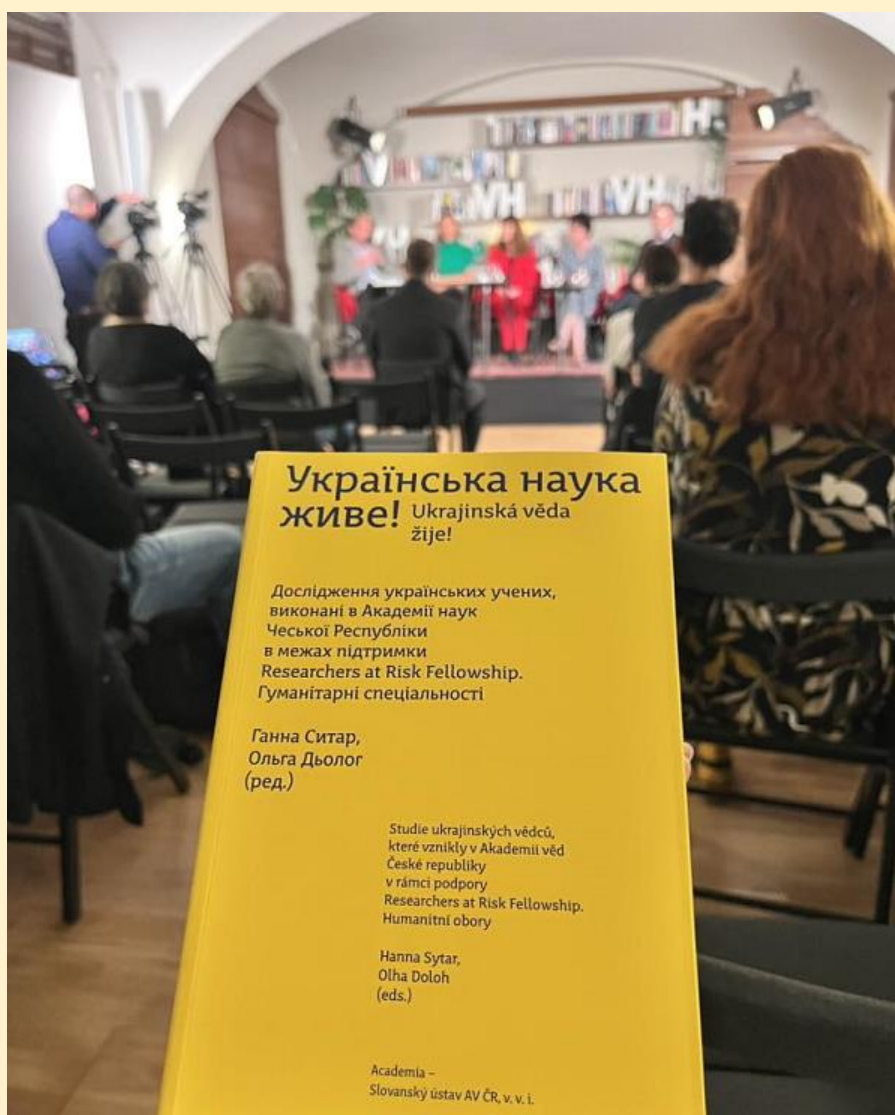
[Детальніше про конференцію](#)
[Повний відеозапис конференції](#)

12.09.2025

В Чехії презентували монографію «Українська наука живе!»

У Слов'янському інституті Академії наук Чеської Республіки відбулася урочиста презентація колективної монографії «Українська наука живе!», яка стала результатом ініціативи з підтримки українських науковців в Чехії (ukrinform.ua).

Про це у [Фейсбуці](#) повідомляє посольство України в Чехії, передає Укрінформ.

Джерело: <https://www.ukrinform.ua/>

[Докладніше див. додаток 28](#)

30.09.2025

Українське «R&Dna» та історії візіонерів: як IT Arena стала майданчиком для дискусій про майбутнє науки

27–28 вересня 2025 року в межах найбільшої технологічної події країни – IT Arena у Львові – відбулися два важливі заходи за участі Міністерства освіти і науки України та міжнародних партнерів ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Панельна дискусія «R&Dna of Ukraine»

27 вересня Міністерство освіти і науки України організувало панельну дискусію «*R&Dna of Ukraine*», присвячену міжнародним практикам і моделям співпраці науки та бізнесу.

[Докладніше див. додаток 29](#)

Відбувся вебінар, присвячений конкурсу European Excellence Initiative, за участю представників «Офісу Горизонт Європа в Україні» НФДУ

17 вересня відбувся вебінар, присвячений конкурсу [European Excellence Initiative](#) у рамках Програми «Горизонт Європа»: «Шлях до досконалості». Подію організував національний контактний пункт Програми за напрямом діяльності «Розширення участі та зміцнення Європейського дослідницького простору» (WIDERA) з метою ознайомлення українських потенційних аплікантів із умовами конкурсу та підготовкою успішної заявки для участі в ньому ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

[Детальніше](#)

18.09.2025

Історичні бібліотечні зібрання й колекції відкривають свої сторінки

17 вересня в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського відбулись книгознавчі читання, присвячені історичним бібліотекам та колекціям, що мають історико-культурну цінність, особливо в умовах війни. Вони організовані [відділом бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства \(ІК\) НБУВ](#) ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

Участь у заході взяли працівники наукових та публічних бібліотек, вищих навчальних закладів, громадських організацій, які розробляють відповідну тематику, науковці й дослідники.

[Детальніше](#)

12.09.2025

Зарубіжна україніка у фондах бібліотек України

10 вересня 2025 року відбувся тематичний науково-методичний семінар «**Зарубіжна україніка у фондах бібліотек України**», організований у рамках підвищення кваліфікації для бібліотекарів відділом науково-методичної роботи [Інституту бібліотекознавства](#) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Захід пройшов у змішаному форматі онлайнової та офлайнової зустрічі на платформі Zoom та у Залі засідань Вченої ради НБУВ ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

На семінарі було висвітлено досвід формування фондів зарубіжної україніки провідними бібліотеками країни – Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського та [Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого](#), а також історію започаткування Бібліотеки імені О. Ольжича у Києві, її діяльність та склад фонду.

[Детальніше](#)

11.09.2025

Кравець О.

Відбулася презентація наукового опису «Бібліотека Івана Франка»

10 вересня 2025 року Дзеркальна зала Львівського національного університету імені Івана Франка гостинно відчинила двері «Книжковій Франкіані», на якій академічному товариству були представлені три томи з чотиритомної «Бібліотеки Івана Франка: Науковий опис» ([Львівський національний університет імені Івана Франка](#)).

Над науковим описом особистої бібліотеки Івана Франка упродовж десятиліть працював колектив науковців Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (директор – акад. Микола Жулинський, науковий керівник проекту – Галина Бурлака, керівник творчої групи – Лариса Чернишенко).

[Детальніше](#)

17.09.2025

Львів приймає XV Міжнародний бібліотечний форум

16 вересня у Львові стартував XV Львівський міжнародний бібліотечний форум ([Король Данило](#)).

Захід об'єднує бібліотекарів, науковців, освітян, видавців, представників влади та культурних інституцій. Тема цього річної зустрічі — «Бібліотека: довіра і відповідальність».

У відкритті взяли участь президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація» Оксана Бруй, генеральний директор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Олег Сербін, представники Львівської ОДА, міської ради, Українського інституту книги, Goethe-Institut Україна, Міністерства цифрової трансформації, а також керівники бібліотек із різних регіонів.

[Детальніше](#)

21.09.2025

У Яремче завершилися XVIII Українсько-польські зустрічі під гаслом «Україна та Польща в умовах формування нового світового порядку». Це єдиний в Україні регулярний науковий форум, який уже 18 років поспіль збирає українських і польських дипломатів, науковців та експертів для відкритого діалогу ([Карпатський національний університет імені Василя Стефаника](#)).

Організатори форуму – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Студії Східноєвропейських досліджень Варшавського університету, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України, Представництво Польської академії наук у Києві, Польський інститут у Києві, Фондація «Свобода і демократія», ГО «Кур'єр Галиційський».

[Детальніше](#)

18.09.2025

Від Цюриха до Альп: українські школярі відкрили світ науки й технологій у Швейцарії

У серпні 2025 року переможці національного турніру з програмування [Star for Life Ukraine](#), що відбувся за підтримки Міністерства освіти і науки України, вирушили в незабутню освітню подорож до Швейцарії ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Протягом кількох днів юні українці занурювалися у світ високих технологій, культури та нових ідей. У стінах ETH Zurich – одного з провідних університетів світу – вони відкривали для себе справжню науку: від лабораторій, де народжуються інновації, до архівів і музейних просторів, що показують, як тісно наука переплітається з мистецтвом.

Ця подорож не обмежувалася лише університетськими стінами. Учні зустрілися з українськими науковцями ETH, які провели екскурсії та розповіли, що велика наука – це не щось далеке, а цілком досяжне майбутнє.

[Детальніше](#)

Цифрова трансформація суспільства, упровадження інноваційної моделі економіки

06.09.2025

Стартує додатковий набір до Програми підтримки студентських та академічних науково-інноваційних проєктів у рамках проєкту «Стартап-школа Академ.Сіті»

Програма має на меті сприяти розвитку студентських та академічних стартапів, надає підтримку у створенні прототипів та підготовці пітч-презентацій, допоможе розібратися із особливостями реалізації науково-інноваційних розробок, стартап-проєктів та просування своїх розробок до впровадження у виробництво ([Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій](#)).

За Програмою викладачі та науковці спеціалізованих кафедр КАУ та Центру інновацій КАУ допомагають студентам та молодим вченим учасникам Програми, або пропрацьовувати свої ідеї науково-інноваційних проєктів і супроводжують їх розробку та контакти з бізнесом, або вибрати для стартапів проєкти, що пропонує Центр інновацій КАУ на основі науково-технічних розробок, над якими працюють вчені наукових установ НАН України, що є базовими для КАУ.

У ході Програми передбачено:

наукові консультації та технічну підтримку (наукові консультанти – відомі науковці та викладачі кафедр КАУ);

консультації з підготовки пітч-презентацій, бізнес моделей розробок (Проектний офіс КАУ);

консультації з участі в грантових програмах (Відділ міжнародної та грантової підтримки КАУ);

онлайн тренінги від іноземних лекторів;

сертифікати про проходження програми;

грошова винагорода переможцям.

Більш детально ознайомитися з Програмою пропонуємо за [посиланням](#).

22.09.2025

Міждисциплінарна освітня ініціатива у сфері глибоких технологій

Київський академічний університет розпочинає навчальну програму у сфері Deep Tech, що інтегрує фундаментальні наукові знання з можливістю подальшого застосування технологічних інновацій на практиці ([Academ.City](#)).

Особливістю програми є її спрямованість на широке коло учасників, зокрема: студенти, аспіранти, науковці, інженери, менеджери, консультанти з технологічних інновацій, засновники стартапів), а також фахівці державного

сектору у сферах науково-технічної політики та технологічного розвитку. Така різноманітність учасників створює унікальне освітнє середовище для міждисциплінарного обміну досвідом та формування інноваційних команд, що дозволяє випускникам застосовувати здобуті компетенції у різноманітних сферах: від наукових досліджень з розробки інноваційних матеріалів до промислового впровадження технологій.

[Детальніше](#)

23.09.2025

WINWIN розпочинає дослідження українських MedTech- і BioTech- екосистем

Команда WINWIN запускає два масштабні опитування у сферах MedTech та BioTech в Україні. Мета – зібрати актуальні дані про ключових учасників ринку та інфраструктуру для досліджень, щоб визначити потенціал галузей, виклики й можливості для зростання ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

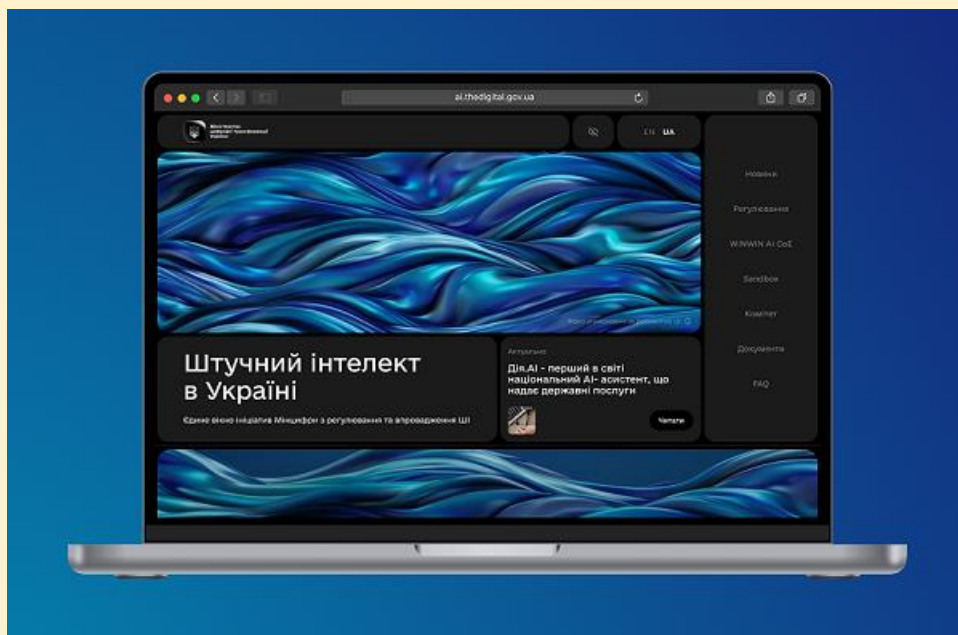
[Докладніше див. додаток 30](#)

08.09.2025

Сайт із ШІ: перша державна онлайн-платформа зі штучного інтелекту

Мінцифра запускає єдине вікно ШІ-ініціатив в Україні – першу державну онлайн-платформу, яка поєднує всі ключові AI-проекти, корисні документи, актуальні новини та можливості у сфері штучного інтелекту ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Тепер бізнес, державні організації, наукові й освітні заклади, міжнародні партнери можуть напряду долучитися до AI-трансформації України.

Джерело: <https://thedigital.gov.ua/>

[Докладніше див. додаток 31](#)

03.09.2025

Шукаємо дані й експертів для розробки української великої мовної моделі

Мінцифра та Київстар продовжують роботу над українською великою мовною моделлю. Для якісної розробки LLM збираємо дані для тренування моделі та формуємо команду експертів ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Експерти

Шукаємо фахівців, які хочуть будувати AI-суверенітет України. Нам важливі доведений професійний досвід, профільна вища освіта, реалізовані масштабні проєкти у портфолію, чудова репутація та наукові або фахові публікації.

Шукаємо спеціалістів у сферах:

- **технологій та науки:** архітектори, ML Engineer, Data Scientist, QA Engineer, проєктні менеджери, експерти з обробки природної мови та ін.
- **етики та права:** фахівці із захисту прав людини, протидії дискримінації та упередженням, юристи із захисту персональних даних та сфери інтелектуальної власності тощо
- **культури й історії:** історики, культурологи, експерти з протидії пропаганді та ін.

- **мовознавства:** мовознавці, літературознавці, перекладачі, літературні редактори, діалектологи тощо

[Детальніше](#)

19.09.2025

Технологічний розвиток та інноваційне майбутнє: в УКРНОІВІ відзначили найактивніших винахідників України

До Дня винахідника і раціоналізатора, який щорічно відзначається у третю суботу вересня (цього року – 20 вересня), в Українському національному офісі інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ/ІР офіс) відбулося нагородження найбільш активних за минулий рік винахідників та інноваторів ([ІР офіс](#)).

<...> Відзнаку отримали винахідники та установи, які зареєстрували найбільшу кількість об'єктів у 2024 році, у шести категоріях:

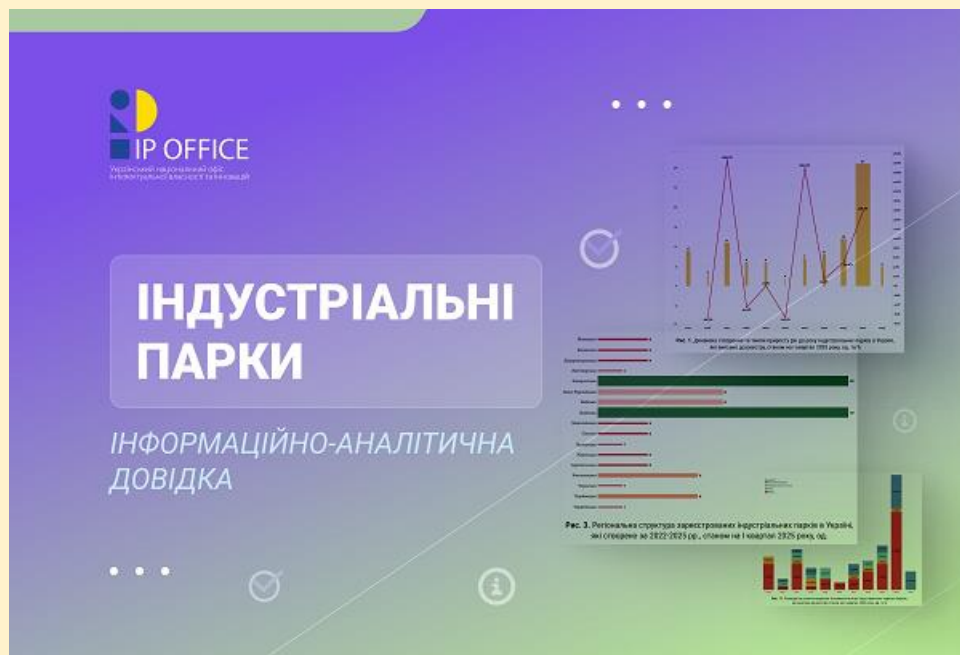
- Найбільша кількість зареєстрованих **винаходів фізичними особами** за 2024 рік;
- Найбільша кількість зареєстрованих **винаходів юридичними особами** за 2024 рік;
- Найбільша кількість зареєстрованих **корисних моделей фізичними особами** за 2024 рік;
- Найбільша кількість зареєстрованих **корисних моделей юридичними особами** за 2024 рік;
- Найбільша кількість **технологій** за 2024 рік;
- **Найактивніший інноватор** з TRL 8-9* за 2024 рік.

[Детальніше](#)

01.09.2025

Динаміка створення та деякі аспекти функціонування індустріальних парків в Україні: ключові висновки

Фахівці National IP&Innovations [Hub](#) підготували інформаційно-аналітичну [довідку](#), яка узагальнює нормативні зміни щодо видів державної підтримки та фактичні показники розвитку мережі індустріальних парків за регіонами ([ІР офіс](#)).

Джерело: <https://nipo.gov.ua/>

Цільова аудиторія, якій стане в пригоді ця інформаційно-аналітична довідка:

- **Інвестори та бізнес** – для прийняття рішень про розміщення виробництва й вибір локації.
- **Державні органи** (Мінекономіки, [Міністерство](#) розвитку громад та територій України, профільні комітети Верховної Ради України) – для оцінки ефективності політики.
- **Обласні та місцеві органи влади** (ОДА, КМДА, територіальні громади) – для планування регіональних програм розвитку та залучення інвесторів.
- **Аналітичні центри, науковці** – для досліджень та підготовки рекомендацій щодо розвитку індустріальних парків.

[Детальніше](#)

Бібліотека в науковому процесі

А. Потіха,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Оптимізація бібліотечних фондів України в умовах гібридної війни

Актуальність. В умовах сучасної гібридної війни загострилося ідеологічне протистояння, російська пропаганда активно поширюється за допомогою електронних і друкованих видань – цей процес лише наростає.

Але й раніше російська пропаганда, як і радянська, передбачала поширення інформації, яка мала б впливати на громадську думку. Літературні твори, наукові праці можуть мати ідеологічне спрямування. Особливо це стосується сучасних російських видань. Керівництво Росії намагається переконати всіх у необхідності об'єднання знову в «єдину державу» з центром у Москві. Публічно це нав'язується через різні електронні засоби масової інформації та друковані видання, які потрапляють в Україну. Певна частина подібної літератури надходить до бібліотек і з часом знаходить свого читача. Широкомасштабна війна і відкрита інформаційна агресія загострили питання протидії деструктивним впливам в інформаційно-комунікаційному середовищі. У цих умовах відбувається істотна актуалізація проблеми оптимізації бібліотечних фондів як важливої складової забезпечення інформаційної безпеки суспільства, захисту свідомості громадян від маніпуляцій та передумови формування об'єктивної картини світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам ідеологічного протистояння присвячено багато наукових праць. Значна частина науковців у своїх дослідженнях аналізують вплив ЗМК на свідомість користувачів інформації. Акцентується увага на проблемі моделювання засобами масової інформації політичної свідомості суспільства. Зокрема, Н. Гармаш у своєму дисертаційному дослідженні доводить, що ЗМІ за тривалий час свого існування виробили велику кількість прийомів і методів маніпулювання громадською свідомістю, які дають можливість впливати на людей [3].

Важливості дослідження інформації та необхідності визначення її впливу на формування свідомості громадян присвячені праці В. Горового. Він досліджує специфіку впливу інформації на громадян, визначає важливість бібліотек у цьому процесі. Звертається увага на «особливу роль бібліотек, що визначена їхнім традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним і державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації» [4, с. 148–149].

Т. Гранчак зазначає, що «сьогодні бібліотека стає не лише повноправним суб'єктом інформаційного простору, а й активним учасником інформаційного виробництва. Вона не лише збирає і зберігає документовану інформацію і знання, а й бере участь у формуванні документного потоку, здійснює його аналітико-синтетичну обробку, систематизує, оцінює інформаційно-знаннєві ресурси та на їх базі створює нову затребувану суспільством, адаптовану під конкретні запити користувачів інформаційно-аналітичну продукцію» [5, с. 52–53].

Питання інформаційної безпеки розглядаються в наукових дослідженнях Ю. Половинчак [13], М. Закірова та С. Закірової [8], В. Агєвої [1]. За словами авторів, проблема забезпечення інформаційної безпеки

особистості поряд із захистом приватних інтересів людини має велике суспільно-політичне значення, яке в умовах зростаючого деструктивного впливу на інформаційно-комунікаційне середовище й подальший розвиток інструментарію маніпуляції суспільною свідомістю стає важливим чинником збереження демократії та захисту національних інтересів держави.

Мета – до слідити процес очищення бібліотечних фондів України від літератури, яка несе загрозу національній безпеці України, що відбувається відповідно до методичних рекомендацій, які напрацьовані Радою з питань розвитку бібліотечної справи. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: з'ясувати обсяги проведеної роботи і визначити масштаби на майбутнє, окреслити можливі варіанти подальшої долі літератури, що негативно впливає на свідомість громадян, виявити шляхи заміни вилученої літератури сучасними вітчизняними та зарубіжними виданнями.

Виклад матеріалу. На всіх етапах суспільного життя інформаційна основа мала істотне й постійно зростаюче значення, чому сприяло поступове прискорення темпів розвитку суспільства. Проте нові ситуації потребують рішень, які б унеможливлювали використання інформації як знаряддя негативного впливу на свідомість людей. «Проблема забезпечення інформаційної безпеки особистості поряд із захистом приватних інтересів людини має велике суспільно-політичне значення, оскільки вдосконалення й застосування методів різного роду маніпулятивних впливів активно використовується як у політичному житті окремих країн, так і у міждержавному, навіть геополітичному протистоянні» [8, с. 59].

Російські пропагандисти нав'язують усьому світу своє бачення суспільних процесів і пропагують «руській мір» та «традиційні цінності». Російська мова відіграє значну роль у поширенні пропаганди. Як заявив В. Путін, якого цитує Н. Гузьо, «руській мір» може та повинен об'єднати всіх, кому дороге російське слово й російська культура. Згодом, у червні 2007 р., згідно з указом В. Путіна, було створено недержавний центр підтримки та популяризації російської мови й культури «Рускій мір». Головні його завдання було викладено чітко й амбіційно: «Рускій мір – це не тільки росіяни, не тільки наші співвітчизники в країнах ближнього і далекого зарубіжжя, емігранти, вихідці з Росії та їхні нащадки. Це ще й іноземні громадяни, які говорять російською мовою, які вивчають або викладають її, усі ті, хто щиро цікавиться Росією, кого хвилює її майбутнє». З обранням патріархом Російської православної церкви Кирила ідеї «русского міра» набули «сакрального» звучання» [6].

І, як зазначає Н. Гузьо, «одним з пріоритетних напрямів експансії “русского міра” в Україні є потужна популяризація і зміцнення позицій російської освіти й науки та використання їх у неоімперському дискурсі. Враховуючи вищезазнані чинники, ми наголошуємо й окреслюємо злочинну роль і місію концепту “русского міра” в перебігу російсько-українського конфлікту» [6]. Набутий шляхом важких помилок досвід українського

державотворення та формування української ідентичності в новітній період відновлення незалежності свідчить про цілеспрямоване й наполегливе прагнення керівництва Російської Федерації зберегти Україну в колі свого впливу. Росія використовувала та продовжує використовувати величезні кошти й людські ресурси для поширення ідеології «руського міра» по світу, завдяки чому в російськомовних громадян та осіб, які асоціювали себе з російською культурою й мовою, сформувалася групова ідентичність.

Російські політики намагаються поширити цю ідеологію на весь світ, особливо на Україну. Ще в 2008 р. під час саміту НАТО В. Путін сказав Президентові США Д. Бушу, що Україна – фіктивне утворення. Цей образ «штучної» та «збанкрутілої» Української держави заходилися широко пропагувати російські медіа. В. Путін не винайшов нічого нового – він лише повторює погляди, які давно сповідують у Росії щодо України, зокрема в середовищі російських націоналістів. Вони, як В. Путін у Бухаресті, говорять «про Україну в межах її кордонів як про штучну конструкцію, створену радянським режимом, що буцімто України не існувало як історичної держави в сучасних кордонах» [10, с. 112–113].

Як відомо, радянська культура була продуктом радянзації російського суспільства та русифікації радянської культури. Тому це створило в російській національній ідентичності внутрішню суперечність між радянською ідейно-політичною та російською культурно-історичною складовими. Упродовж останніх двох десятиліть існування СРСР злиття російської та радянської ідентичностей заклало потужні підвалини для того, щоб неліберальний націоналізм став основою консолідованого авторитарного режиму В. Путіна, а також джерелом расизму, ксенофобії, шовінізму.

Подібна ідеологія покладена в основу багатьох творів – як художньої літератури, так і псевдонаукових праць періоду існування СРСР та сучасної РФ. Зазначена література за радянських часів видавалася мільйонними тиражами та розповсюджувалася по всіх найменших книгарнях в усіх куточках СРСР. У важкі 90-ті роки минулого століття, після розпаду СРСР, цей потік значно знизився, але вже від початку 2000-х років знов почав зростати, чималу частку цієї літератури становили саме твори, що приховано або відкрито пропагували ідеї «руського міра». Як зазначають фахівці, станом на початок широкомасштабної російської агресії проти України в 2022 р. у фондах українських бібліотек зберігалось до 60% радянських і російських книжок [14]. У деяких бібліотеках такий відсоток нижчий, але й там існує проблема, що із цим робити.

Справа в тому, що бібліотеки України накопичили величезний масив літератури, який потребуватиме масштабної праці з аналізу, оцінювання, визначення долі сотень і сотень тисяч книг. Зокрема, як свідчать результати опитування щодо стану фондів публічних бібліотек проведеного фахівцями Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (станом на червень 2022 р.), загальний фонд публічних бібліотек України (сільських, селищних і міських) становив майже 154,5 млн од. [2].

При цьому «книжки, видані до 1991 р., складають понад 50% фондів 40,8% міських бібліотек і 50,4% сільських та селищних бібліотек; видання 1991–2013 р. становлять від 20 до 50% фондів у 66,7% міських бібліотек та 61,9% сільських та селищних бібліотек; видання 2014–2022 рр. також становлять від 20 до 50% фондів 33,2% міських бібліотек та 22,3% сільських та селищних бібліотек» [2].

Що робити із цією масою книг, чіткої відповіді немає. «Проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, у науковій та науково-технічній діяльності» так і не було прийнято Верховною Радою України. Він пройшов перше читання в 2022 р. та на цьому етапі зупинився. Тому керівники бібліотек часто діють на свій розсуд, користуючись рекомендацією уряду. Як відомо, ще в 2022 р. в уряді пояснили, які російські та радянські книги вилучатимуть з українських бібліотек. З метою визначення діяльності бібліотек у зазначеному напрямі Рада з питань розвитку бібліотечної справи розробила методичні рекомендації щодо вилучення певних категорій літератури.

Рекомендації передбачають вилучити: «видання, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини; книги, які пропагують війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; видання, які містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії РФ проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України» [15].

Також передбачено вилучення книг, «які глорифікують осіб, які здійснювали збройну агресію Росії проти України, представників збройних формувань РФ, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації РФ, яку складають її державні органи та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, і представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як “повстанці”, “ополченці”, “звічливі військові люди”; книги видавництв, а також авторів, до яких були застосовані санкції; роботи авторів, які публічно підтримали агресію проти України» [15]. Тобто цими рекомендаціями не передбачено вилучення російськомовної художньої та наукової літератури, яка не підпадає під вищезгадані умови. Рекомендаціями

не передбачено процедуру вилучення переліченої вище літератури та рекомендацій, що з нею робити.

Разом з тим треба виокремити дві важливі проблеми, які одразу постають перед виконавцями цих рекомендацій. Перша проблема пов'язана з визначенням літератури, яка підлягає вилученню за змістом і відповідно потребує фахового оцінювання з прийняттям відповідних обґрунтованих рішень. Другу проблему ми певним чином окреслили вище – величезний масив літератури, яка потребуватиме опрацювання. Отже, успішне розв'язання обох проблем значною мірою залежить від кадрового забезпечення процесу. На думку президента Української бібліотечної асоціації О. Бруй, з огляду на обмежений людський ресурс, літературу, що підлягає списанню, треба спочатку вилучити з публічного доступу, а згодом, у міру її опрацювання, частину відправити на списання, а певну частину, що має науковий інтерес, передати до наукових бібліотек з метою подальшого використання в дослідженнях [14].

Отже, перед бібліотеками постає важливе завдання організації фахового аналізу наявної літератури з подальшим визначенням можливості її збереження. На першому етапі вбачається за необхідне обмеження, а в деяких випадках наявного шкідливого змісту негайне вилучення літератури з публічного доступу. У подальшому частину літератури, яка дійсно має художню цінність і не несе явної загрози, можна буде повернути в користування.

Процес вилучення «шкідливої літератури» (література, яка несе загрозу національній безпеці й негативно впливає на свідомість громадян) розпочався ще до широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну. Цей процес прискорювався після 2014 р. Уже згадувана нами О. Бруй наголошує, що публічні бібліотеки Луганської області значною мірою позбавилися такої літератури, але в інших бібліотеках процес відбувався повільніше як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Зокрема, бібліотека КПП, працюючи на межі фізичних можливостей, списувала близько 50 тис. прим. [14].

На думку багатьох фахівців, на початковому етапі варто вилучати з бібліотечних фондів агресивну антиукраїнську літературу, але із часом має бути вилучена література, яка має приховану антиукраїнську ідеологему. З огляду на традиції російської імперської політичної думки, які були продовжені за радянських часів та успадковані сучасною Російською Федерацією, така література становить левову частку наявних видань. Зокрема, за оцінками директора Українського інституту книги О. Коваль, вилучення з публічних бібліотек потребуватиме понад 100 млн прим. пропагандистських книжок, зокрема й російських класиків [9]. Крім того, варто мати на увазі, що за радянських часів чимало літератури антиукраїнського спрямування видавалося й українською мовою.

Щодо російської класики, то думки фахівців розходяться: одні вважають, що це світова спадщина і їх не варто вилучати, інші вважають, що

це потрібно робити. Разом з тим, на думку О. Коваль, уявлення про надзвичайну й незамінну художню цінність російської класики пов'язано з недостатньою обізнаністю читачів у світовій літературі [9].

Проте незважаючи на зазначені труднощі та неоднозначність думок процес триває, бібліотеки продовжують оптимізовувати свої фонди. Зокрема, за даними обласного управління статистики, станом на 2019 р. у бібліотеках Львівської області 37 % фондів становили книги, написані російською мовою. Зважаючи на такі високі показники, з 2020 р. в бібліотеках почали списувати стару російську літературу, особливо цей процес активізувався у 2022 р., після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. «...Загалом за останні три роки в обласних бібліотеках списали більше 70 тис. російськомовних книг. Спеціальна комісія при бібліотеці списує зношену й застарілу літературу, а також російськомовну, зокрема ту, яка видана ще за радянських часів» [12].

Проте робота ще далека від завершення, оскільки лише в книго-сховищах трьох львівських бібліотек наразі залишається близько 192 тис. книг, написаних російською мовою. Їх абсолютна більшість, 183 тис., зберігається в Львівській обласній універсальній науковій бібліотеці. Саме тут дотепер є найбільше російськомовної літератури, її обсяг становить 33 % від усього фонду. Справа в тому, що Львівська обласна наукова бібліотека є депозитарієм, у якому зберігається специфічна література краєзнавчої, наукової, технічної, музичної періодики, яка не перевидавалася українською мовою [12].

У цілому ж по Україні за два останніх роки бібліотеки України списали понад 26 млн книжок: 12 млн 971 тис. – у 2022 р. та 13 млн 165 тис. – у 2023 р. Найбільше книжок списували в Полтавській області. У 2022 р. з бібліотечних фондів регіону прибрали 1 млн 64 тис. прим., у 2023 р. – 927 тис. прим. Найменше – в областях, що перебували чи досі перебувають під тимчасовою російською окупацією. На Луганщині за ці два роки книжки не списували, а на Донеччині списали 75 та 176 тис. прим. у 2022 і 2023 р. відповідно. Херсонщина списала у 2023 р. 108 тис. книжок, а за 2022 р. даних узагалі немає. Що стосується столиці, то в Києві у 2022 р. списали 224 тис. книжок, у 2023 р. – 295 тис. Дві третини всіх списаних книжок, або 66 %, становлять видання російською мовою. У 2022 р. таких списали 8 млн 653 тис., у 2023 р. – 8 млн 795 тис. видань. Найбільше російськомовних видань списували у Вінницькій області: 644 тис. – у 2022 р., 543 тис. – у 2023 р. Найменше в Запорізькій області: 103 тис. – у 2022 р., 78 тис. – у 2023 р. У бібліотечних фондах Закарпаття нині є 54 % україномовних книг, 40 % – російськомовних, 6 % – іншими мовами. Співробітники місцевих бібліотек наголошують, що до них часто навідуються переселенці та, що цікаво, люди просять книги саме українською мовою [16].

Багато хто з українців переосмислює своє ставлення до російської культури, зокрема до літератури. Зокрема, харків'янка Т. Ямпольська після повернення в рідне місто знищила багатотисячну бібліотеку російської

літератури, яку збирало кілька поколінь її родини [11]. На думку Т. Ямпольської та багатьох українців, злочини рашистів перекреслили російську класику. Тож вигадана гуманістична культура російської літератури залишилася під завалами Маріуполя, Циркунів, Старого Салтова. «Росіяни радісно вбивають цивільних, пускають ракети по лікарнях, палять храми. Льотчики, що бомбили Харків, мародери та кати з Бучі: як на становлення їхньої особистості вплинули твори Достоевського і Пушкіна? Російська література виховує вбивць. Тож усе згоріло» [11].

Таке вороже ставлення до російської літератури й мови нині в багатьох українців, але більшість намагається не знищувати ворожу літературу, а здавати її на макулатуру, виручені кошти передати на ЗСУ або потреби бібліотек. У Києві ще у 2022 р. було започатковано збір подібної літератури та здачу її на макулатуру. У Києві до збору російської макулатури долучилося вже понад 1 тис. 700 осіб. Вони здали на переробку майже 48 тис. книжок, або 25 т макулатури, за які отримали 97 тис. 856 грн. На ці кошти придбали автомобіль для одного з батальйонів ЗСУ на передовій [11].

У свою чергу, Український інститут книги (далі – УІК) пропонує бібліотекарям і читачам приєднатися до акції підтримки вітчизняного книговидання. «Кошти, які можуть бути отримані після здачі макулатури, використати для поповнення бібліотечних фондів українськими виданнями» [7]. Тобто оптимізація передбачає не лише вилучення «шкідливої літератури», а й заміну її сучасними українськими виданнями. Багато людей просто викидають російськомовну літературу замість того, щоб її здавати на макулатуру. Але важливіше було б приносити ці книги, щоб працівники бібліотек вирішили, що з ними робити.

Гроші, отримані від здачі макулатури, бібліотеки також передають на потреби армії або купують матеріал для маскувальних сіток, які плетуть разом з волонтерами. Зокрема, Львівська обласна бібліотека для юнацтва долучилася до всеукраїнського проєкту «Вільні читають українською», у межах якого збирають книжки для прифронтових територій. «Мета – поповнення бібліотечних фондів, створення мобільних бібліотечних куточків, формування книжкових полиць в укриттях та гуманітарних штабах у Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Луганській, Харківській, Сумській областях, які постраждали внаслідок російської військової агресії. Львів'ян закликають приносити сучасну українську літературу в гарному стані, видану не пізніше 2000 р.» [12].

Бібліотеки розраховують і на підтримку держави. Основні джерела, звідки надходили книжки, це держпрограми «Українська книга» та «Україномовна книга», пізніше – Державна програма поповнення фондів публічних бібліотек від Українського інституту книги. (На жаль, після повномасштабного вторгнення РФ дія програми інституту призупинилася, однак є надія, що фінансування буде відновлено з фонду UNITED24).

Також допомагають і видавництва, безпосередньо автори та спонсори. Є сподівання, що після закінчення війни будуть грантові та бюджетні

програми, спрямовані на оновлення фондів бібліотек – насамперед дитячих. Адже наявність у бібліотеках для дітей кращих зразків дитячої літератури, творів сучасних українських авторів, переможців книжкових рейтингів; світової літератури в українському перекладі; науково-популярних книг пізнавального змісту; творів національно-патріотичного спрямування сприятиме інтелектуальному та духовному розвитку підростаючого покоління, глибшому пізнанню дітьми історії рідного краю, популяризації української мови й літератури.

Висновки. Гібридна війна Росії проти України триває вже понад десятиліття. Проте ще до окупації й анексії Криму, до розв'язування конфлікту на сході України та задовго до широкомасштабного вторгнення в Україну Кремль уже здійснював інформаційну агресію. Зокрема, росіяни масово поширювали пропагандистську літературу – як у світі, так і в нашій країні. Російська влада виділяла значні фінансові та людські ресурси для поширення пропагандистської, ворожої літератури, яка з'являлася в бібліотечних фондах України. Крім того, мільйони книг радянського періоду продовжували зберігатися в бібліотечних фондах і видавалися читачам.

Однак широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну та злочини окупантів у край загострили проблему протидії інформаційній агресії. У зв'язку із цим бібліотеки активізували оптимізацію своїх фондів, яка передбачає не лише очищення від шкідливої літератури, а й опрацювання наукових видань, які містять важливу інформацію та не мають ідеологічного спрямування, не мають аналогів. Крім того, важливим чинником є заміна вилученої літератури новими сучасними українськими виданнями.

Вилучена з фондів література має надходити в пункти прийому вторинної сировини. Отримана макулатура після перероблення забезпечуватиме необхідними матеріалами видавництва, які матимуть змогу працювати на поповнення державного бібліотечного фонду новими книжками україно орієнтованого контенту.

Процес вилучення шкідливої, антиукраїнської літератури потребує залучення значних кадрових ресурсів, оскільки бібліотекарі повинні брати до рук кожен російськомовну книгу, переглядати її і вирішувати, чи підлягає вона списанню, чи ні. Окрему проблему становить величезний обсяг роботи, яку треба провести. У наукових бібліотеках України понад 80% їхнього фонду – це російськомовні книги, оскільки за радянських часів уся наукова література друкувалася виключно російською мовою, тому замінити її нічим і відповідно її не можна списати до тих пір, поки не буде її замінено відповідними виданнями. Максимально цю літературу мають вилучати з публічних і шкільних бібліотек. Вона має зберігатися в наукових книгозбірнях для вивчення й дослідження. З огляду на зазначену кількість російськомовної літератури і відповідно масштаби матеріальних ресурсів, необхідних на її заміщення, головним питанням є не очищення фондів, а їх наповнення україномовною спеціалізованою літературою.

Отже, це питання тривалого часу, фінансів і людського ресурсу. У світлі порушених у цій праці питань актуальним напрямом подальших досліджень вбачається вивчення теоретичних аспектів проблеми організації ефективного аналізу наявних бібліотечних фондів.

Список бібліографічних посилань

1. Агеєва В. За лаштунками імперії. Київ, 2021. 360 с.
2. В умовах збройної агресії рф фонди українських бібліотек потребують актуалізації. *Урядовий портал*. 2022. 25 черв. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-umovah-zbrojnoyi-agresiyi-rf-fondi-ukrayinskih-bibliotek-potrebuyut-aktualizaciyi> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Гармаш Н. Мас-медіа на демократизаційних процесах перехідного суспільства (на прикладі українських і російських парламентських виборчих кампаній) : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Харк. нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2009. 216 арк. : табл.
4. Горовий В. Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій. *Україна в глобаліз. світі* : зб. наук. пр. Київ, 2007. С. 143–150.
5. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія. Київ, 2014. 184 с.
6. Гузьо Н. Ідеологія «русского міра» як ідейна основа російської агресії проти України URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34823/1/170.pdf> (дата звернення: 22.04.2024).
7. Пушнова Т. Деколонізації не уникнути: Інститут книги ініціює бібліотечну «мовчанку» заради заміни радянських книжок. *Укр. правда*. 2023. 18 лип. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/07/18/255448> (дата звернення: 22.04.2024).
8. Закіров М., Закірова С. Дилема інформаційної безпеки особистості в інформаційному суспільстві. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 50–64. <https://doi.org/10.15407/np.63.050>
9. Із публічних бібліотек треба буде вилучити понад 100 млн пропагандистських книжок, зокрема й російську класику – директорка УІК. *Інтерфакс-Україна* : інформ. агентство. 2022. 23.05. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/834171.html> (дата звернення: 21.04.2024).
10. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. Київ, 2018. 560 с.
11. Крючков О. Російська література виховує вбивць. *Урядовий кур'єр* : вебсайт. 2022. 9 груд. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/rosijska-literatura-vihovuue-vbivc> (дата звернення: 18.04.2024).
12. Дуляба Н. Очищення бібліотек: як Львівщина позбувається російської літератури. *Львівський портал* : інформ. агенція. 2024. 16 квіт.

URL: <https://portal.lviv.ua/news/2024/04/16/ochyshchennia-bibliotek-iaak-lvivshchyna-rozbuvaetsia-rosijskoi-literatury> (дата звернення: 18.06.2024).

13. Половинчак Ю. Бібліотека як суб'єкт формування, збереження та трансляції національного наративу. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матеріали 3-ї наук.- практ. конф. (Київ, 14–16 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 17–18.

14. Російські й радянські книжки в бібліотеках складають до 60% – Оксана Бруй. *Читомо* : вебпортал. 2022. 3.06. URL: <https://chytomo.com/rosijski-j-radianski-knyzhky-v-bibliotekakh-skladaiut-do-60-oksana-bruj> (дата звернення: 08.06.2023).

15. У МКІП (Міністерстві культури та інформаційної політики України) розповіли, які російські книги першочергово вилучатимуть із бібліотек. *Детектор-медіа* : інтернет-видання. 2022. 5 трав. URL: <https://detector.media/infospace/article/198971/2022-05-05-u-mkip-rozpovily-yaki-rosiyski-knygy-pershochergovo-vyluchatumut-iz-bibliotek> (дата звернення: 08.06.2023).

16. Як відбувається дерусифікація бібліотек в Україні, і що буде з їх фондами. *vesti.ua*. 2022. 3.09. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/kak-prohodit-v-ukraine-derusifikatsiya-bibliotek-i-chto-budet-s-ih-fondami> (дата звернення: 08.06.2023).

(Джерело: Потіха А. Оптимізація бібліотечних фондів України в умовах гібридної війни / А. Потіха // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. – 2024. – Вип. 73. – С. 101–117. doi: <https://doi.org/10.15407/np.73.101>).

14.09.2025

Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову діяльність у 2024 році

Протягом 2024 року НБУВ здійснювала дослідження за 12 науково-дослідними темами (10 за відомчою тематикою, 2 за програмно-цільовою та конкурсною тематикою НАН України, 5 фундаментальних, 7 прикладних; 8 наукових проєктів завершено) ([Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського](#)).

Завершилося виконання другого етапу науково-дослідного проєкту, що отримав підтримку програми розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень (КПКВК 6541230) «Цифрові інформаційні ресурси наукових бібліотек України: формування, збереження та використання в умовах воєнного стану та повоєнного розвитку» (керівник – чл.-кор. НАН України Л.А. Дубровіна). Відбувався розвиток онлайн-цифрових бібліотечних сервісів підтримки наукових досліджень: цифрової платформи ResearchUA та бібліотечного порталу НАН України LibNAS UA.

[Докладніше див. додаток 32](#)

30.09.2025

Сьогодні в Україні відзначається День бібліотек. Що треба знати про українські бібліотеки

Сьогодні, 30 вересня в Україні відзначають Всеукраїнський день бібліотек – свято, яке нагадує про особливу роль книг і людей, що бережуть їх для майбутніх поколінь. Це свято в Україні започатковано Указом Президента України від 14 травня. Українські Новини зібрали добірку цікавих фактів про українські бібліотеки ([Українські Новини](#)).

[Детальніше](#)

30.09.2025

Переможці Всеукраїнського конкурсу «Бібліотека року» та нагороджені відзнаками ВГО Українська бібліотечна асоціація у 2025 р.

До Всеукраїнського дня бібліотек за поданням регіональних відділень та офіційних партнерів Президія ВГО Українська бібліотечна асоціація визначила переможців Всеукраїнського конкурсу «Бібліотека року 2025» та нагороджених відзнаками Української бібліотечної асоціації (протокол №6 від 26.09.2025 р.) ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Почесне звання «Бібліотека року 2025» присвоєно Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка за проєкт «Цифровий архів документів про російсько-українську війну».

[Детальніше](#)

23.09.2025

Розпочався проєкт створення цифрової колекції українсько-єврейської документальної спадщини

Українсько-єврейська документальна спадщина стане першою тематичною цифровою колекцією Національної електронної бібліотеки України, відкриваючи нові можливості для дослідницьких та освітніх проєктів ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Фінансується
Європейським Союзом

Українська
бібліотечна
асоціація

Джерело: <https://ula.org.ua/>

[Докладніше див. додаток 33](#)

11.09.2025

Адаменко М.

Професійний стандарт – паспорт сучасного бібліотекаря

Професійні стандарти – це навігаційні маяки для бібліотекарів: вони задають єдину мову процесів і метрик, тримають планку якості довідково-бібліографічного обслуговування, роботи з фондами й метаданими, а також безпеку цифрових сервісів. І головне – це чесна основа для підвищення кваліфікації та прозорої оцінки роботи, без яких не буває ані довіри користувачів, ані місця в європейському професійному просторі ([Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади](#)).

Раді повідомити, що в Україні затверджений наказом Держмистецтв від 22.08.2025 № 40 ще один професійний стандарт. Це – «Фахівець з бібліотечної справи». Національним агентством з кваліфікацій 08.09.2025 було внесено відомості щодо цього стандарту до Реєстру кваліфікацій.

Де знайти інформацію про стандарти? **Професійний стандарт “Бібліотекар”** за посиланням [ТУТ](#), **професійний стандарт “Фахівець з бібліотечної справи”** за посиланням [ТУТ](#).

Хочемо нагадати, що професійний стандарт – це прийняті в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, які слугують основою для формування професійних кваліфікацій.

Тож, карта компетентностей і навігація змін в наших руках, бібліотечна спільноту!

29.09.2025

Чого нам варто повчитися у литовських бібліотекарів

Українські бібліотекарі, спостерігаючи за трансформаціями литовських бібліотек, ставлять собі непрості запитання: як наздогнати європейські стандарти і водночас зберегти власний досвід, здобутий під час війни? Поїздка до Литви стала не просто обміном практиками, а пошуком відповідей – чому бібліотеки в Україні досі борються за свою самоцінність і що потрібно, аби вони стали визнаними просторами розвитку й довіри ([Читомо](#)).

Спізналися чи встигаємо за литовськими бібліотеками?

Цього літа до Литви поїхали 16 бібліотекарів з різних куточків України, аби побачити, як працюють литовські колеги, яких цінностей дотримуються, а також з'ясувати, які формати мають успіх. Перша вісімка працювала у [Вільнюсі](#), Каунасі та районі Вільнюса – Новій Вільні. А друга група вирушила до бібліотек Шауляю, Клайпеди та Кретинги.

Таке стажування відбувалося в межах програми дослідження різноманіття [бібліотечних послуг](#) і цільових аудиторій у Литві. Цю

можливість організували Асоціація окружних публічних бібліотек Литовської Республіки та Міністерство культури Литви за підтримки ВГО «Українська бібліотечна асоціація».

[Детальніше](#)

02.09.2025

ВІДКРИТА МОДУЛЬНА ПЛАТФОРМА БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ

На сайті компанії EBSCO опубліковано інформаційний матеріал «Бібліотека Канзаського університету впроваджує EBSCO FOLIO», в якому розглядаються практичні питання того, як академічна установа переходить на відкриту модульну платформу бібліотечних послуг ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Такий перехід забезпечує гнучке рішення з відкритим кодом для підтримки академічних досліджень та інновацій в усіх програмах та послугах університету. Рішення про запровадження FOLIO означає готовність модернізації інфраструктури ЗВО за допомогою платформи, яка відповідає відкритим стандартам та академічним цінностям, забезпечує масштабованість й довгострокову стійкість. Багатокористувацька архітектура FOLIO дозволить бібліотеці підтримувати локальні робочі процеси та структури керівництва, отримуючи при цьому переваги спільної платформи, яка спрощує операції в усій екосистемі відкритої сумісної інфраструктури. Гнучкий дизайн FOLIO з відкритим кодом вже застосовується широким колом бібліотек по всьому світу. EBSCO наголошує, що компанія пропонує комплексні рішення для досліджень, управління закупівлями, надання послуг з передплати та пошуку інформації, навчання. Компанія засвідчує свою відданість інноваціям на базі штучного інтелекту, що дозволяє задовольняти різноманітні потреби у сфері інформаційних послуг.

Детальніше: <https://qrpage.net/qr/SYipP>, <https://qrpage.net/qr/157iZ>

12.09.2025

Підручники в університетських бібліотеках: купувати чи не купувати?

...Дослідники з Нью-Йоркського медичного коледжу [провели масштабний огляд літератури](#): проаналізували понад 900 джерел, відфільтрували 56 найрелевантніших досліджень і систематизували все, що нині відомо про закупівлю підручників в академічних бібліотеках. У результаті вийшла дорожня карта, яка допомагає зрозуміти: чи варто бібліотекам купувати підручники, у якому форматі і як робити це найефективніше ([Пан Бібліотекар](#)).

[Докладніше див. додаток 34](#)

08.09.2025

Адаменко М.

Від книжок до спільноти: як змінюється роль публічної бібліотеки

Сучасні публічні бібліотеки вже не обмежуються традиційною роллю зберігання книг. Вони поступово трансформуються у простори, де розвивається спільнота, формується нова культура взаємодії та народжуються соціальні ініціативи. Це головна думка статті [*“Public Libraries as Social Innovators”*](#)... Автори команди *LibrarIN* дослідили, як змінюється місія публічних бібліотек у XXI столітті ([Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади](#)).

[Докладніше див. додаток 35](#)

Наукова комунікація

22.09.2025

Продовження безкоштовного членства для Національного консорціуму ORCID Україна до 2027 року

Державна науково-технічна бібліотека України з радістю повідомляє, що минулого тижня Рада ORCID ухвалила продовження безкоштовного членства українського консорціуму ще на два роки, до 2027 року ([O:NAUKA](#)).

Джерело: <https://nauka.gov.ua/>

Це рішення є продовженням попередньої політики безкоштовного користування ORCID для України, яка була запроваджена після початку

повномасштабної агресії. Воно враховує складну соціально-економічну ситуацію в країні та підтримує українських науковців у забезпеченні видимості їхніх наукових досягнень на міжнародній арені.

[Докладніше див. додаток 36](#)

15.09.2025

„Keine Forschung, keine Antwort“ – ÖAW startet Kampagne zur Bedeutung von Wissenschaft

Австрійська академія наук розпочинає публічну кампанію, щоб підкреслити той факт, що інвестиції в дослідження та розробки – це також інвестиції в майбутнє. Під гаслом «Без досліджень – немає відповіді» Академія прагне чітко заявити, що дослідження є частиною рішення, а не частиною проблеми ([Österreichische Akademie der Wissenschaften](#)).

[Детальніше](#)

12.09.2025

Ekspertka: w dobie AI artykuł naukowy pozostanie wiodącym sposobem komunikacji naukowej

В епоху штучного інтелекту наукова стаття залишатиметься провідним засобом наукової комунікації ([Nauka w Polsce](#)).

«Авторитетні наукові журнали в епоху штучного інтелекту й надалі будуть важливими в контексті довіри до наукової інформації, а отже, і для формування репутації молодого дослідника», – вважає професорка Мажена Свігонь з Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині.

[Детальніше](#)

26.09.2025

ЧИ ЗДАТЕН ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТАТИ НАУКОВИМ РЕЦЕНЗЕНТОМ?

На сайті Times Higher Education опубліковано статтю Шелдона Г. Джейкобсона «Рецензування за допомогою ШІ має пройти належну перевірку» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

У ній автор порушує питання використання інструментів штучного інтелекту для рецензування наукових праць і наголошує, що перед тим, як запроваджувати відповідні практики, потрібно ретельно перевірити надійність і здатність ШІ адекватно виконувати ці завдання.

[Докладніше див. додаток 37](#)

18.09.2025

By Alyssa LaFaro

Rethinking Science Communication

Переосмислення наукової комунікації: Софія Вона досліджує, як громадськість сприймає стійкість до антимікробних препаратів, і що зміна цього наративу означає для майбутнього досліджень ([UNC Research Stories](#)).

[Детальніше](#)

15.09.2025

Tyler Clarke

Science communicators praised at LU program's 20th anniversary

Більше ніж будь-коли раніше, наукові комунікатори відіграють ключову роль у формуванні публічного дискурсу, а програма Лаврентійського університету надає їм знання, необхідні для досягнення успіху ([Sudbury.com](#)).

[Детальніше](#)

Зарубіжний досвід наукової діяльності

15.09.2025

Commission launches new strategy to strengthen Europe's research and technology infrastructures

З метою посилення лідерства Європи у науці та технологічних інноваціях Європейська Комісія запустила нову стратегію зміцнення європейської дослідницької та технологічної інфраструктури ([Research and innovation](#)).

Стратегія гарантує вченим, дослідникам, новаторам та промисловості легкий доступ до передового європейського обладнання, високоякісних даних та індивідуальних послуг. Вона також має на меті заохотити дослідників та новаторів світового класу «[обирати Європу](#)».

[Детальніше](#)

10.09.2025

By Eleonora Francica

Europe's independence hinges on innovation, von der Leyen says

Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн поставила конкурентоспроможність, дослідження та інновації в центр свого щорічного

звернення до Європейського Союзу, стверджуючи, що «незалежність Європи залежатиме від її здатності конкурувати в сьогоденні неспокійні часи» ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

Майбутня 10-та Рамкова Програма ЄС: про що дискутують і що думають про нововведення країни-учасниці з ЄС (на основі відгуку чеських НКП)

У липні 2025 року Європейська комісія опублікувала свою [концепцію Рамкової програми з досліджень та інновацій на період 2028–2034 років \(РП10\), включаючи Спеціальну програму](#). Чеські національні контактні пункти (НКП) з [ТС Prague](#) підготували вичерпний відгук концепції, спираючись на свою щоденну практику та досвід реалізації програми «Горизонт Європа» ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

Документ висвітлює як наступність, так і ключові зміни, які з'явилися у РП10, порівняно з поточною Програмою «Горизонт Європа». Він охоплює, серед іншого, бюджет, фінансові та правові правила, окремі напрями (pillars), роль компонента Widening, Місій (Missions), Партнерств (Partnerships) та взаємозв'язок із Конкурентним фондом (Competitiveness Fund).

Тож пропонуємо всім, хто цікавиться рамковими програмами фінансування Європейського Союзу, вивчити цей документ, ознайомитися зі змінами, які чекають нас у РП10, а також зрозуміти, про що дискутують і що думають про ці зміни країни-учасниці з ЄС:

https://www.horizontevropa.cz/files_public/elfinder/7582/Reflection_FP10_CZ_NCPs_August-2025.pdf

Джерело: <https://horizon-europe.org.ua/uk/home/>

Майбутня 10-та Рамкова програма ЄС: про що дискутують і що думають про нововведення країни-учасниці з ЄС (на основі позиції Співки наукових організацій Німеччини)

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ продовжує оприлюднювати відгуки європейських країн-учасниць на [концепцію Рамкової програми з досліджень та інновацій на період 2028–2034 років \(РП10\), включаючи Спеціальну програму](#), яку Європейська комісія опублікувала у липні 2025 року. Так, Співка наукових організацій Німеччини ([The Alliance of German Science Organisations](#)) підготувала свій відгук щодо нововведень у майбутній РП10 та опублікувала його вчора, 22 вересня 2025 року ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

Зокрема, Співка позитивно оцінює пропозицію Європейської комісії щодо створення окремої FP10. В епоху стрімкого технологічного прогресу та глобальних викликів дослідження та інновації є незамінними для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності та стійкості Європи. Значні інвестиції у дослідження та інновації, таланти, мобільність є необхідними для реалізації плану економічного росту Європи та збереження її міжнародної популярності для залучення видатних особистостей.

Ознайомившись із цим документом, усі зацікавлені у рамкових програмах ЄС зможуть дізнатися про основні зміни, які чекають на учасників FP10, а також зрозуміти позицію Німеччини, а саме Співки, щодо майбутніх змін:

<https://www.allianz-der-wissenschaftsorganisationen.de/en/topics-statements/position-on-the-proposed-eu-framework-programme-for-research-and-innovation-2028-2034/>

Результати конкурсів Європейської дослідницької ради (ERC) 2025 року

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ ділиться результатами поданих заявок на конкурси Європейської дослідницької ради (ERC) 2025 року, про оголошення яких ми інформували раніше. Інформацію надано [Виконавчою агенцією Європейської дослідницької ради](#), заснованої Європейською комісією ([Офіс Горизонт Європа в Україні](#)).

Джерело: <https://horizon-europe.org.ua/uk/home/>

[Докладніше див. додаток 38](#)

10.09.2025

ОЕСР: СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ЕКОСИСТЕМ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Організація економічного співробітництва та розвитку опублікувала аналітичний документ «Сприяння розвитку екосистем дослідницької інфраструктури для вирішення складних наукових та суспільних проблем» із серії «Документи ОЕСР з питань науки, технологій та промисловості» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Джерело: <https://nrat.ukrintei.ua/>

[Докладніше див. додаток 39](#)

19.09.2025

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЕУА ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ

Європейська асоціація університетів (ЕУА) оприлюднила свою позицію щодо проекту Закону про Європейський дослідницький простір (ERA Act) ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Ця ініціатива є багатообіцяючим кроком на шляху до повної реалізації ERA та п'ятої свободи Єдиного ринку – вільного переміщення знань, досліджень, інновацій та освіти.

[Докладніше див. додаток 40](#)

05.09.2025

ОЕСР: ЦИВІЛЬНІ КОСМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКИ

У блозі Організації економічного співробітництва та розвитку опублікована стаття Маріт Ундсет «Чи уряди все ще прагнуть зірок? Погляд на цивільні космічні дослідження та розробки» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

У ній зазначається, що нові дані ОЕСР свідчать про посилення нерівномірності державного фінансування цивільних космічних

досліджень та структурні зміни: відбувається значне скорочення у Сполучених Штатах, що компенсується зростанням фінансування космосу у Європі та Азії. У статті досліджуються бюджетні тренди на дослідження і розробки у галузі цивільного космосу, їх значення для інновацій та стійкості суспільства, а також аналізується зміна пріоритетів та прогнозуються її можливі наслідки. Космічні технології забезпечують відстеження лісових пожеж та забезпечення кліматичних прогнозів, опосередковують глобальні комунікації та суттєво впливають на сучасне життя людства. Однак за запусками комерційних супутників стоїть непроста історія – державні бюджети на цивільні космічні дослідження та розробки стають нестабільними. Маріт пояснює, чому дослідження та розробки у цивільному космосі важливі; розглядає інвестиції в космічні дослідження та розробки у розрізі країн; аналізує причини волатильності бюджетів космічних досліджень. Вона нагадує, що Космічний форум ОЕСР є унікальною платформою, яка об'єднує зацікавлені сторони зі світової космічної спільноти та за її межами для обміну досвідом. Його робота сприяє покращенню вимірювання космічної економіки та її впливу.

Детальніше: <https://qrpage.net/qr/pla3n>, <https://qrpage.net/qr/sPgxy>, <https://qrpage.net/qr/mIo6g>, <https://qrpage.net/qr/pphm5>

11.09.2025

By Goda Naujokaitytė

MSCA alumni call for budget hike to €25 billion

Випускники програми підготовки дослідників ЄС «Дії Марії Склодовської-Кюрі» (MSCA) закликають політиків збільшити бюджет програми на 2028–2034 роки не до запропонованих 10,5 мільярда євро, а до 25 мільярдів євро. Це необхідно для задоволення попиту з боку двох мільйонів європейських дослідників ([Science|Business](#)).

[Детальніше](#)

24.09.2025

Harvard, Princeton, MIT: 25 Spitzenforschende wechseln mit ÖAW-Stipendien von den USA nach Österreich

Гарвард, Принстон, Массачусетський технологічний інститут: 25 провідних дослідників переїжджають з США до Австрії завдяки стипендіям Австрійської академії наук. Президент Академії Г. Фассманн вважає, що це великий здобуток для австрійської науки ([Österreichische Akademie der Wissenschaften](#)).

[Детальніше](#)

18.09.2025

REF ПІД ПРИЦІЛОМ: НАВІЩО ДЕРЖАВА ПЕРЕВІРЯЄ ВИТРАТИ УНІВЕРСИТЕТІВ

Research England – державний орган у складі національної установи UK Research&Innovation, який розподіляє фінансування досліджень між університетами Великої Британії та відповідає за оцінювання якості науки, – запроваджує пілотний проект прозорості витрат дослідницького фінансування. Ініціатива презентується організаторами як крок до підвищення підзвітності університетів, тоді як критики висловлюють занепокоєння, що її запровадження може призвести до посилення бюрократії у справі державного контролю за фінансами ЗВО ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Джерело: <https://nrat.ukrintei.ua/>

[Докладніше див. додаток 41](#)

04.09.2025

By Tim Gabel

How Germany is trying to poach researchers from the US

Як Німеччина намагається переманити дослідників зі США ([Science|Business](#)).

Наприкінці серпня провідні діячі німецької науки та дослідницької політики з'їхалися до Бостона на Gain25, ярмарок талантів, що проводився з метою просування країни як місця для досліджень.

[Детальніше](#)

04.09.2025

New report provides roadmap to plug national science capability gaps

Новий звіт Австралійської академії наук пропонує план дій щодо подолання прогалин у національному науковому потенціалі ([Australian Academy of Science](#)).

У звіті Академії «[Австралійська наука, майбутнє Австралії: наука 2035](#)» розглядаються можливості австралійської наукової системи, її здатність конкурувати та співпрацювати на глобальному рівні, а також її внесок в економіку, безпеку, охорону здоров'я та якість життя країни.

[Детальніше](#)

03.09.2025

Research managers call for 'fidelity in funding'

На конференції [@SARIMA20](#) було представлено звіт про останні досягнення в управлінні дослідженнями в Африці ([Research Africa](#)).

[Детальніше](#)

04.09.2025

фсб взяла під контроль науку в росії

З 1 вересня 2025 року в росії набув чинності закон про контроль фсб над міжнародним науковим співробітництвом. Усі цивільні дослідження, зокрема за участю іноземних учених чи організацій, тепер повинні погоджуватися зі спецслужбою ([Служба зовнішньої розвідки України](#)).

У російському науковому середовищі зростає тривога: будь-яка публікація в закордонному журналі може трактуватися як «передача відомостей іноземній державі». Учені говорять про наростання самоцензури та параної в міжнародних контактах через невизначеність правил. Закон фактично перетворив російську науку на ще одну сферу тотального контролю фсб.

Водночас міноборони, мзс, росгвардія, мнс і федеральне медико-біологічне агентство добилися, аби їхні проекти були виключені з єдиної бази, яку контролюватиме фсб. Таким чином, під нагляд потрапили лише цивільні дослідження – філологів, економістів, медиків та інших учених.

24.09.2025

Наріжна В.

“Академічне мародерство”: аналітики зафіксували масовий плагіат з українських робіт у російських наукових журналах

Стрімкий розвиток автоматизованих систем перекладу у 2020-х роках збігся з початком повномасштабної війни Росії проти України. Це дало поштовх новому явищу в російських академічних колах – перекладному плагіату з українських наукових робіт. Експерти з [T-invariant](#) називають його формою “академічного мародерства”, що набирає дедалі більшого поширення ([ZN.UA](#)).

[Докладніше див. додаток 42](#)

У критичному фокусі

30.09.2025

Чекін Д.

Три роки війни – а в міжнародних наукових базах досі з’являються “спільні публікації” українців і росіян

Висновки робочої групи при МОН ([ZN.UA](#)).

У міжнародних базах даних досі фіксують сотні спільних публікацій українських і російських учених, зокрема після 2022 року. Цей факт детально вивчила робоча група при Міністерстві освіти і науки. Про результати дослідження пише науковець [Олексій Пластун](#) у статті "[Українські вчені співпрацюють із російськими: фейк чи зрада?](#)".

[Докладніше див. додаток 43](#)

30.09.2025

Сухенко Т., співзасновник благодійного фонду «Бібліотечна країна», психолог, фасилітатор

Бібліотеки. Закрити не можна модернізувати. Кому (,) – ставить держава

Значення бібліотек саме як соціальної інфраструктури якісно не осмислено ні національними, ні регіональними елітами. Навіть в повітрі відчувається неозвучений консенсус – буде як буде, самі помруть? Про це свідчить декларативний характер усіх стратегій, відсутність планів дій та ресурсів для їх реалізацій. Про це свідчать факти неконтрольованого закриття бібліотек в багатьох громадах ([Українська правда. Життя](#)).

Світовий економічний форум відносить ерозію соціальної згуртованості до довгострокових ризиків для світу. Західна спільнота давно переосмислила

ролі публічних бібліотек і розглядає їх як базову соціальну інфраструктуру, яка зміцнює зв'язки, зменшує ізоляцію, підвищує стійкість громад. Ідею популяризував соціолог, урбаніст, автор книги "Місця для людей" Ерік Кліненберг. "Майбутнє демократій тримається не лише на цінностях, а й на спільних просторах – бібліотеках, парках, комунальних центрах". Спільні простори зшивають суспільство, посилюють міжгрупові, міжпоколінні контакти.

Усі проблеми бібліотечної системи були предметом багатьох статей, аналітичних записок та обговорень. Але давайте подивимося, що побачив шведський дослідник Емануель Карлссон, автор дисертації "Українські бібліотеки під час війни" (Ukrainian Libraries at War: Contesting Colonial Heritage in Western Ukraine, 2024). Автор виділив п'ять структурних проблем.

[Детальніше](#)

20.09.2025

Сичікова Я.

Еволюційний тиск «публікувати або загинути» – не так вже й погано?

...У нещодавній статті в The Conversation Томас Морган пропонує подивитися на науку як на еволюційну екосистему:

<https://theconversation.com/publish-or-perish...>

Вчені передають свої стратегії через наставництво, як генетичні лінії. Але система оцінки (кількість статей, цитування, h-індекс) задає правила відбору, які можуть сприяти виживанню не завжди кращих практик ([Українська кухня наукових публікацій](#)).

Так само й видавці: коли домінували підписки, журнали боролися за якість і репутацію. З переходом до відкритого доступу і плати за публікацію частина престижних журналів стала брати величезні гонорари, а менш престижні – гнати обсяг, послаблювати рецензування і відкривати нові видання.

Ця «адаптація» призводить і до темного боку еволюції: з'являються картелі цитувань, паперові фабрики, масові відкликання, сумнівні тексти, створені штучним інтелектом. Усе це – не випадкові викривлення, а закономірні наслідки системи відбору, де виживають ті, хто краще пристосувався до поточних правил гри.

«Паразитичні оси Дарвіна розкривають дві істини: відбір є водночас неминучим і аморальним... Як і Дарвін з його осами, тим з нас, хто дбає про наукову діяльність, не потрібно обмежуватися питаннями, чому деякі люди роблять погані речі. Натомість нам потрібно запитати, чому погані вчинки взагалі обираються, і розробляти кращі системи.»

У світлі нещодавньої дискусії про Порядок формування фахових видань, гадаю, це могло б спрацювати так само: нам потрібні не обмежувальні заходи

щодо закріплення журналів за строго фіксованими кластерами чи ручна регуляція їхньої кількості. Нам потрібні нові правила гри, де журнали природньо конкурують, як дарвінівські бджілки. І ця конкуренція повинна бути про якість.

[Детальніше](#)

ДОДАТКИ

Додаток 1

19.09.2025

Чотири компанії проінвестують понад 100 млн доларів в українські оборонні технології – результати Brave1 Defense Tech Valley 2025

«Саме в Україні формується сучасна доктрина війни, де технології відіграють вирішальне значення. Наш меседж до міжнародних інвесторів та компаній простий — якщо вас немає в Україні, то вас немає на ринку оборонних технологій. З 2024 року завдяки роботі Brave1 українські оборонні компанії вже залучили 90 млн доларів інвестицій, а середній чек виріс з 300 тис. до 1 млн доларів. На Defense Tech Valley 2025 ми виходимо на новий рівень — чотири інвестиційні фонди оголосили про плани інвестувати в український defense tech понад 100 млн доларів, і вже про перші закриті раунди», — відзначив Перший віцепрем'єр-міністр — міністр цифрової трансформації Михайло Федоров ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Деталі щодо інвестиційних угод

- Компанія **NUNC Capital** (Нідерланди) оголосила про плани інвестувати **20 мільйонів євро** для створення та масштабування перспективних оборонних компаній в Україні. Компанія зосереджена на сферах новітніх оборонних технологій НАТО, які можуть забезпечити негайний результат — зокрема на новітніх матеріалах, засобах РЕБ та "розумному" виробництві.
- Німецько-люксембурзький венчурний фонд **Verne Capital**, що спеціалізується на європейських оборонних, безпекових та кібербезпекових компаніях, оголосив про свій намір інвестувати до €25 млн в українські оборонні інновації.
- Шведський фонд **Varangians** оголосив про масштабний план інвестування в Україну та вже заклав першу угоду, деталі якої будуть розкриті незабаром.
- Компанія **Oedipus Inc.** оголосила про своє створення як першого в Європі фонду з постійним капіталом, що зосереджений виключно на оборонних технологіях. Команда засновників має багаторічний досвід інвестування в автономні технології, розроблені в Україні. Очікується,

що незабаром команда оголосить про амбітні плани співпраці в українській оборонній сфері.

- Компанія **Swarmr**, що займається розробкою технологій “рою дронів”, оголосила про залучення **15 млн доларів** у серії А від американських інвестиційних фондів на чолі з Broadband Capital Investments.

«Настав час для Європи не лише підтримувати Україну, а й вчитися в Україні. Питання, що стоїть перед нами, — це не просто як створити певну технологію; це як створити цілу екосистему оборонних інновацій. Ось чому зараз наше завдання — інтегрувати оборонну промисловість України в європейську, щоб підтримувати та навчатися одне в одного задля посилення безпеки не лише України, а й усього європейського континенту», — відзначив Комісар ЄС з питань оборони та космосу **Андрюс Кубілюс**.

Комісар ЄС зауважив, що нещодавнє вторгнення російських дронів у повітряний простір Польщі слугувало яскравим нагадуванням про вразливість оборонних можливостей Європи у протистоянні сучасним загрозам, таким як дрони. Тому європейські компанії мають переймати передовий український досвід протиповітряної оборони.

Загалом захід відвідали понад 300 інвесторів з країн Європи та Північної Америки, що вдвічі більше порівняно з попередньою великою подією від Brave1 у лютому 2025 — Defense Tech Innovation Forum.

([вгору](#))

Додаток 2

25.09.2025

Наука для оборони, безпеки й майбутнього України

([Світ](#)).

1. Які питання ви вважаєте найголовнішими у вашій передвиборчій програмі й чому?

— Моя програма спирається на вісім стратегічних напрямів, які визначають розвиток Академії в найближчі роки. Серед них — передова наука для оборони, безпеки й відбудови, ефективна академічна мережа та інституційне оновлення, справедливе й диференційоване фінансування, модернізація інфраструктури, посилення міжнародної інтеграції, підтримка молодих науковців, відкритість управління, партнерство з державою і бізнесом.

Особливу увагу приділятиму розвитку прикладних досліджень і технологій подвійного призначення, а також розширенню можливостей для молоді. Це ті напрями, які сьогодні безпосередньо впливають на здатність науки розв’язувати актуальні проблеми держави й суспільства.

За такого підходу Академія не лише збереже кращі традиції, а й забезпечить науковий поступ країни, від чого залежить її успішне майбутнє.

2. З чого маєте намір почати?

— Передусім — з розширення спектру прикладних розробок, здатних давати відповіді на найактуальніші виклики країни. Це дасть змогу зробити науку більш корисною у практичному вимірі — від економіки до безпеки.

Окремим завданням стане запровадження нових механізмів фінансування, зокрема моделі, що враховуватиме результати оцінювання наукових установ і державної атестації. Такий підхід дасть змогу справедливо розподіляти ресурси й стимулювати найуспішніші напрями.

У підсумку Академія зможе не лише ефективніше працювати, а й активніше залучати додаткові кошти через комерціалізацію та партнерство з державою й бізнесом.

3. В якому напрямі буде продовжуватись реформування Академії?

— Вважаю, що реформування Академії має, як і раніше, здійснюватися через посилення її відкритості, прозорості й ефективності. Ключовим напрямом тут є оптимізація структури з урахуванням ефективності роботи наукових установ. Перші кроки в цьому напрямі вже були зроблені в попередні роки.

І тут передовсім маємо враховувати як здобуті результати, так і реальний потенціал установ, а також стимулювати розвиток передових наукових галузей і напрямів досліджень, зокрема штучного інтелекту, квантових матеріалів і квантових технологій, інших новітніх розділів сучасної науки.

Переконаний, що наше завдання — розвиватися без радикальних зламів, поєднуючи свій досвід із найкращими світовими практиками. Це забезпечить стабільність і водночас оновлення Академії.

4. Що є головною силою Академії й на кого маєте намір спиратися у подальшому вдосконаленні її діяльності, підвищенні ролі науки у житті суспільства і країни?

— Головна сила Академії — це її люди, науковці, які попри всі труднощі продовжують працювати, створювати нові знання й технології навіть у найтяжчих умовах широкомасштабної війни. Їхня стійкість і відданість науці формують той фундамент, на якому тримається Академія. Саме наукові колективи і є її основою. А ще, сила Академії в її традиціях, її наукових школах, які успадкували досвід кількох поколінь видатних учених, чий імена відомі усьому світу. Не в останню чергу, сила Академії й в її мультидисциплінарності, яка дає змогу розв'язувати комплексні проблеми, використовуючи синергію творчості багатьох колективів різного профілю.

Розраховую на молодь, її активну участь у розвитку передових досліджень через гранти, сучасні лабораторії та міжнародні можливості. А ширше партнерство з державою, бізнесом і світовою науковою спільнотою стане ресурсом для зміцнення цієї основи та посилення ролі науки у житті суспільства.

І, звісно, я розраховую на підтримку й допомогу Президії НАН України — від віцепрезидентів і академіків-секретарів до працівників апарату з їхнім великим досвідом наукової та науково-організаційної роботи.

(вгору)

25.09.2025

Наука для оборони, безпеки й майбутнього України (продовження)
(Світ).

1. Які питання ви вважаєте найголовнішими у вашій передвиборчій програмі й чому?

— Головним питанням своєї передвиборчої програми вважаю забезпечення НАН України статусу Національної не тільки за формою, а й за значенням, коли держава й суспільство відчують потребу в науці, а кожний науковець — тим, хто потрібен країні.

Українська наука, фундаментальне і прикладне ядро якої зосереджене саме в НАН України, повинна стати основою національного економічного розвитку.

А першочерговим своїм завданням вважаю відновлення ролі НАН України у розв'язанні питань науково-технічного і соціально-економічного прогресу на основі досягнення суспільного консенсусу між владою, науковою спільнотою, бізнесом і громадянським суспільством.

2. З чого маєте намір почати?

— Необхідно почати з відновлення гідності вченого, а для цього в країні має бути належна система оплати праці. Важко сприймати нині фактично злиденне життя науковців.

Незрозуміло й інше. У проєкті Держбюджету на 2026 рік передбачається, що фінансування Національної академії медичних наук зросте з 1,6 млрд грн до 6,7 млрд грн! Звичайно, тут присутнє питання медичного забезпечення військових. А фінансування НАН України — з 7,4 млрд до трохи більш як 8 млрд. Я вважаю це вироком теперішньому керівництву НАНУ, яке не зуміло продемонструвати, що саме НАН України є ядром науки, а не хтось інший.

Фінансування науки та гідна оплата праці вчених НАНУ буде одним з пріоритетних моїх завдань. Це передбачатиме, зокрема:

— протягом 2026 року збільшення держбюджету на науку хоча б до 1 % ВВП, як це рекомендовано ЮНЕСКО;

— підвищення виплат за звання академіка до 10 тис. грн у першому півріччі 2026 року, а члена-кореспондента — до 8 тис. грн;

— зростання середньої зарплати науковців протягом 2026–2027 років до середньої зарплати по промисловості;

— протягом 2026 року позбуття практики роботи вчених на 0,2–0,5 ставки;

— оновлення лабораторій, приладів, ІТ-обладнання протягом 2026–2027 років.

Фінансування науки — це не тільки державний бюджет. Будуть залучені місцеві бюджети, кошти міжнародних корпорацій, світових грантових

наукових структур та фондів, українських і міжнародних банків, приватні кошти громадян України та світу.

3. В якому напрямі буде продовжуватись реформування Академії?

— Я пройшов шлях від аспіранта до директора Інституту НАН України, міністра економіки, голови Ради Національного банку України. Маю досвід викладання в провідних європейських університетах і спілкування зі світовими науковими центрами. Я забезпечу НАНУ провідну роль у системі державотворення, і вчені стануть справді елітою нації. У свої 60 я є одним з п'яти наймолодших академіків НАН України (обраний у 44 роки). Це золотий вік: є досвід, знання, які будуть використані на благо науки й Академії.

Підвищення ролі й статусу Академії — моє основне завдання. Академія має стати потрібною суспільству, а український вчений — справжнім авторитетом.

Я переконаний, що Академія наук має всі підстави стати ініціатором, активним провідником і головним експертом змін. Це відповідає її ролі та статусу.

Необхідно також оптимізувати структуру Академії, усунувши дублювання функцій і напрямів діяльності окремими підрозділами апарату, установами при Президії та інститутами НАН України, удосконалити й посилити внутрішній контроль та аудит задля економного й ефективного використання бюджетних коштів, землі й майна Академії, наведення елементарного порядку в документальному оформленні останніх.

4. Що є головною силою Академії й на кого маєте намір спиратися у подальшому вдосконаленні її діяльності, підвищенні ролі науки у житті суспільства і країни?

— Головною рушійною силою Академії є вчений, дослідник. Не роздутий апарат Президії, оплата праці в якому більша, ніж у докторів наук і академіків. Саме вчений, науковець має відчувати себе господарем Академії, знати, як і куди розподіляються бюджетні кошти, ознайомлюватися з актами Рахункової палати та аудиторської служби.

Девіз моєї передвиборчої програми: «НАНУ — технологія розвитку України!»

Я працював міністром економіки, коли у 2007–2010 роках разом з Урядом ми зуміли забезпечити вихід країни зі світової фінансової кризи. А разом з правлінням Національного банку (я очолював Раду НБУ) — забезпечили стійкість банківської системи в перші дні війни та запобігли девальвації гривні! Тому повірте, я здатен вивести НАН України на рівень провідної сили розвитку суспільства, якою гордитимуться українці.

Наступні п'ять років будуть вирішальними для подальшої ролі Академії — чи залишитися їй постійним прохачем коштів з теперішнім складом Президії й керівництва НАНУ, чи стати авангардом держави — елітою нації, що зможуть забезпечити фахівці з менеджменту і системи організації науки, яких я приведу з собою. Запевняю: жодний вчений не буде забутий. Якщо я

за три роки не забезпечу реальних змін — без вагань звільню місце для тих, хто здатний зробити краще.

([вгору](#))

Додаток 4

03.09.2025

**Державна атестація наукових установ: розраховано внесок підрозділів
Атестація — основа нової системи фінансування науки**

У 2024 році Кабінет Міністрів України вперше запровадив оновлену систему державної атестації університетів і наукових установ, розроблену на основі найкращих практик Великої Британії, Німеччини та Польщі. Завдяки цьому вдалося перейти від формального звітування до реального оцінювання результатів діяльності ([Міністерство освіти і науки України](#)).

“Фінансування науки відтепер буде все більше залежати від результатів атестації. Держава інвестує більші кошти в найкращі НДІ та університети, а також у дослідження, що працюють на її ключові пріоритети”,

— нагадав **Денис Курбатов**, заступник міністра освіти і науки України.

Першими атестацію пройшли понад **200 закладів за напрямками «Суспільний» та «Аграрно-ветеринарний»**. Оцінювання охоплювало як кількісні показники (публікації, цитування, фінансування, міжнародна співпраця), так і якісний аналіз впливу досліджень на науку, економіку, оборону та суспільство. Уперше весь процес відбувався в електронному форматі через систему URIS, що забезпечило прозорість і ефективність.

Базове фінансування для найкращих

30 липня уряд ухвалив порядок розподілу коштів — уже розпочато укладання договорів на **155 млн грн додаткового базового фінансування**. Формула розподілу враховує не лише результати атестації, а й:

- обсяг залучення позабюджетних коштів (бізнесу, міжнародних грантів);
- відсоток молодих дослідників в установі;
- масштаб установи (кількість НП/НПП);
- якість публікацій (квартиль Q1);
- коефіцієнт підтримки для прифронтових і прикордонних територій.

Уперше кошти йдуть безпосередньо до відділів і лабораторій, відповідно до їхнього внеску в результат атестації, що означає перш за все підвищення зарплат дослідників.

Наступні кроки

- триває співпраця з Кабінетом Міністрів України та Міністерством фінансів України над відчутним підвищенням додаткового фінансування наукової сфери;

- з 2026 року оновлену модель фінансування буде поширено на інші наукові напрями, атестація яких наразі перебуває на завершальному етапі;
- університети також з 2026 року повністю перейдуть на нову модель базового фінансування;
- наступна планова державна атестація відбудеться у 2030 році.

Проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти стало можливим завдяки, зокрема, експертній та аналітичній допомозі, наданій у межах спільного проєкту Міністерства освіти і науки України та Світового банку «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» (Ukraine Improving Higher Education for Results Project, UIHERP).

Міністерство освіти і науки України висловлює подяку всім, хто долучився до впровадження цієї реформи: командам наукових установ, експертам, фахівцям директорату розвитку науки, а також організаціям-партнерам — ДНТБ України, УкрІНТЕІ, Національному фонду досліджень України, Офісу «Горизонт Європа» в Україні, Erasmus+ Office in Ukraine, UKPHOIBI, ДП «Інфоресурс» та іншим партнерам — за злагожену роботу в умовах повномасштабної війни.

[\(вгору\)](#)

Додаток 5

30.09.2025

Шулікін Д.

Чим живеш, молодий науковцю?

Ключове питання — фінансування. Кілька днів тому РМВ надіслала лист до МОН щодо можливого запровадження коефіцієнту молодих вчених у формулі фінансування. «Також ми пропонуємо, аби 1% відсоток від спецфонду закладу вищої освіти або наукової установи виділявся на фінансування рад молодих вчених, — додала Анастасія Сімахова. — Зокрема йдеться про проведення конкурсів, конференцій, семінарів радами молодих вчених». Також РМВ при МОН пропонує започаткувати індивідуальні гранти для випускників аспірантури, які захистились. До речі, відповідні пропозиції вже втілено в одному із законопроектів [\(Світ\)](#).

Одне з питань — перегляд підходів до визначення категорії «молодий вчений». «Зокрема в ЄС дещо інший підхід, аніж у нас, — зауважила голова ради. — Він базується не на вікових рамках, а на періоді, який минув після захисту дисертації — орієнтовно це сім років. У нас створено відповідну робочу групу з цього питання.

Завжди актуальне питання забезпечення молодих вчених житлом, зокрема воно стосується тих науковців, хто залишився без житла внаслідок війни або воно залишилось на окупованих територіях. Як розповіла Анастасія Сімахова, рада вже проводила зустріч з представниками ПрАТ

«Укрфінжитло», яке реалізує програму «є-Оселя». Серед можливих практичних кроків для молодих вчених — перегляд суми першого внеску в програмах кредитування або часткова компенсація щомісячних внесків.

Дуже важливим і проблемним питанням є навантаження молодих вчених відповідно до новацій закону «Про вищу освіту». «Ми працюємо в цьому напрямку, адже розуміємо, що молодий вчений не може конкурувати з доцентами і професорами при розподілі навантаження між науково-педагогічними і педагогічними працівниками», — зауважила Анастасія Сімахова.

Окрема питання — оцінювання результатів наукової діяльності, зокрема йдеться про перегляд вимог на здобуття премій і стипендій молодим вченим, відхід від кількісних та перехід до якісних показників. Анастасія Сімахова. — Зараз вже запущено конкурс проєктів молодих вчених — і там не враховується індекс цитування, — додала Анастасія Сімахова. — Вважаю, що треба дещо змінити вимоги і в інших конкурсах.

Також у РМВ при МОН вважають, що повинна бути компенсація вартості публікацій в Scopus і Web of Science. Пропонуються різні механізми — або невеличкі гранти, або компенсація 50% від університету, або програма в самих виданнях — щоб молоді вчені оплачували неповну вартість. Ще один нюанс — молоді вчені не можуть оплачувати з українських карток публікації, якщо вони закордонні. «Ми теж будемо думати, як це врегулювати, адже за вимогами Нацбанку можна оплачувати за кордоном лише за лікування та навчання», — зауважила Анастасія Сімахова.

Ще одна проблема — не всі аспіранти з об'єктивних причин встигають захиститись за чотири роки і в разі поновлення повинні сплачувати кошти. Тож РМВ звернулася до міністерства з відповідними пропозиціями (долучивши до листа історії конкретних аспірантів), і є сподівання, що вдасться зробити безкоштовне відтермінування захисту на 3 роки за умови актуальності та новизни дисертації і активної наукової діяльності здобувача.

Цю тему продовжив перший заступник голови Ради молодих вчених Національної академії наук України Володимир Артемчук: «Я б говорив не стільки про можливість безкоштовного відтермінування, як взагалі про можливість захисту для аспірантів, адже живемо в умовах постійного форс-мажору».

Також Володимир Артемчук нагадав про норму Порядку захисту доктора наук — якщо в здобувача є більше десяти публікацій в журналах першого і другого квірталів, то він може не писати дисертації, а захищатись за науковою доповіддю. Натомість в Порядку захисту доктора філософії аналогічної норми немає. Володимир Артемчук вважає, що таке нововведення було б доречним і для здобувачів PhD.

— Це суттєво зекономило б час на написання і вичитування 150+ сторінок тексту, частково зняло б проблему відтермінування захистів і однозначно стимулювало б наших аспірантів писати статті до дійсно високоякісних журналів, — вважає науковець.

Володимир Артемчук звернув увагу і на незрозумілу ситуацію з єдиним державним заліком для аспірантів третього року навчання — люди не розуміють, що робити і чого чекати. Тому науковець переконаний, що в нинішніх обставинах було б логічно його скасувати.

Голова Ради молодих вчених Національної академії педагогічних наук України Кирило Гуцол продовжив дискусію щодо статусу молодих науковців і вимог до них.

— Хтось до 35 років є PhD, викладає і робить купу різних справ, а хтось — просто аспірант, потроху пише свою кандидатську й іноді статті — і обидва є молодими вченими, — зауважив пан Кирило. — Вважаю, треба чіткіше визначити, хто такий молодий вчений, тоді можна буде коригувати вимоги до нього і встановлювати КРІ.

В.о. голови Ради молодих вчених Національної академії медичних наук України Наталія Горбань навела результати опитування серед представників рад молодих вчених установ НАМН. Більшість респондентів (майже 90% осіб) вважає фінансування досліджень та грантову підтримку недостатніми або частково достатніми. Щодо перспективи кар'єрного зростання молодих науковців в Україні, то респонденти налаштовані песимістично — половина бачить часткові перспективи, а третина взагалі не бачить. Опитування засвідчило, що молоді науковці-медики хотіли б бачити програми менторства, вебінари з подачі грантів, онлайн-школи з наукового письма і англійської мови, а також — подолання бюрократії. Серед специфічних для медичної галузі проблем Наталія Горбань виокремила те, що молоді науковці ці, які не мають клінічної ставки, втрачають клінічний стаж.

Низку викликів для «силовиків» окреслила голова Ради молодих вчених Національної академії внутрішніх справ Каріна Бортун. Зокрема йшлося про те, що науковці вищів системи МВС не можуть брати участь у грантових конкурсах МОН.

Учасники засідання домовились узагальнити виклики, які актуальні для всіх молодих науковців (а не лише тих, які працюють у ЗВО і наукових установах МОН), запропонувати конкретні механізми їх подолання і направити відповідні пропозиції до міністерства.

Дмитро Шулікін
([вгору](#))

Додаток 6

03.09.2025

Штовба С., професор, доктор технічних наук, Донецький національний університет ім. Василя Стуса

АСПІРАНТСЬКА РУЛЕТКА: ХТО ВИГРАЄ ВІД НОВОЇ ФОРМУЛИ РОЗПОДІЛУ ДЕРЖЗАМОВЛЕННЯ

Нікого не потрібно переконувати в тому, що аспірантура — це ключовий інструмент формування наукового потенціалу країни. Щороку держава

створює замовлення на підготовку аспірантів, розподіляючи бюджетні місця між університетами та науковими установами. Це — інвестиція в майбутнє, тому важливо, щоб їх отримали саме заклади, здатні забезпечити якісне навчання й розвиток молодих дослідників (ZN.UA).

Ось чому механізм, за яким МОН розподіляє бюджетні місця в аспірантурі, дуже важливий. Раніше держзамовлення формувалося за заявками: кожен ЗВО або наукова установа самостійно подавали запит на потрібну кількість місць, і рішення ухвалювали в ручному режимі. Такий підхід створював ризики лобізму, непрозорості й не завжди відповідав реальному рівню наукової спроможності закладів.

Торік МОН уперше розподілило бюджетні місця в аспірантурі за спеціальною формулою. Однак саму формулу публічно не презентували через дуже стислі строки її ухвалення. Заступник міністра лише побічно [повідомив](#) на своїй сторінці у Facebook про показники, які було взято до уваги. Через це було складно оцінити, наскільки збалансовано працює новий механізм.

Цього року формулу оприлюднили — її опис міститься в наказі МОН від 17 червня 2025 року №863. За нею буде розподілено 5 тисяч бюджетних місць у межах кожної з 11 галузей знань. Спершу комісія МОН розподілить загальну кількість місць між галузями — тобто фактично буде проведено 11 окремих конкурсів. А потім для кожної галузі запустить формулу, за якою буде автоматично розподілено бюджетні місця.

Міністерство дедалі частіше застосовує формульний підхід для розподілу обмежених ресурсів між університетами та науковими установами, використовуючи більш-менш сталий набір показників. Але аналізована формула має кілька знакових новел, які й розглянемо.

Чотири ключові критерії

Алгоритм розподілу працює так. Спочатку кількісно оцінюють рівень і спроможність кожної інституції, що претендує на отримання держзамовлення, готувати аспірантів. Бюджетні місця в межах галузі знань розподіляють пропорційно до показників рівня кожної установи: що він вищий, то більше місць. Тому ключове завдання формули — надати методичку адекватного розрахунку рівня установи на основі доступних для верифікації показників. Цей рівень є добутком чотирьох критеріїв.

Перший критерій — потенціал підготовки аспірантів. Його розраховують як зважену суму трьох показників: 1) щорічна кількість захищених PhD-дисертацій; 2) кількість магістрів або штатних кандидатів і докторів наук (на вибір конкурсанта); 3) кількість зразкових акредитацій освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії.

Другий критерій — наукова спроможність. Він охоплює якість і результативність наукової діяльності установи. Показник формується на основі трьох складників: наукові публікації, профінансовані наукові проекти та результати державної наукової атестації.

Третій критерій — міжнародна інтеграція. Він оцінює позицію установи в глобальному науковому просторі: враховує місце конкурсанта в міжнародних рейтингах та інтенсивність міжнародного академічного співробітництва.

Четвертий критерій — академічна доброчесність. Він відображає рівень дотримання етичних стандартів у науковій діяльності установи.

Для аналізу перший критерій зручно розглядати як основний, за яким оцінюють базовий рівень установи-конкурсанта. Інші критерії подібні до вагових коефіцієнтів, що можуть як підвищити, так і знизити базовий рівень конкурсанта. Розгляньмо їх детальніше.

Штрафи та бонуси: хто у виграші?

Сукупно вагові коефіцієнти можуть як збільшити базовий рівень конкурсанта до 4,88 разів, так і суттєво зменшити (максимально можливе зменшення — в 10 разів). Отже, вилка добутку вагових коефіцієнтів може коливатися в діапазоні від 0,1 до 4,88. Це доволі широкий розмах, порівняно з іншими формулами, які застосовують у міністерських розрахунках.

Ширина цієї вилки насамперед обумовлена сильним **впливом штрафів**, тоді як раніше під час розподілу місць держзамовлення батога майже не застосовували — обмежувалися пряниками.

Новелою аналізованої формули є істотний **штраф за академічну недоброчесність**. Якщо раніше виявлена недоброчесність лише ефемерно впливала на репутацію університету, то віднині вона вже б'є по гаманцю. За одну PhD-дисертацію з плагіатом рівень конкурсанта, а відповідно й кількість держбюджетних місць, скорочується на 10%. Крім того, галузевий штраф сягає 50–90% — саме настільки зменшується держзамовлення в галузі, де у конкурсанта протягом останніх трьох років НАЗЯВО виявило захищену дисертацію із запозиченнями з чужих робіт. Таку чутливу реакцію на недоброчесність уперше закладено в нормативні документи, що я вважаю **знаковим моментом**. Слід зазначити, що за порушення відповідатиме вся установа: університет — пошморгом, а факультет — суттєво.

Другим знаковим моментом формули є врахування тільки свіжих публікацій наукових керівників, і лише в солідних виданнях — журналах із першого, другого й третього кuartилів. Ідеться про розподіл наукових видань за рівнем впливовості та цитованості, де перший кuartиль (Q1) відповідає найвищому рівню, а четвертий (Q4) — найнижчому. Отже, до уваги братимуть лише публікації у відносно впливових виданнях, що свідчить про вимогу стосовно наукової якості й актуальності результатів досліджень.

Третім знаковим моментом є врахування результатів державної наукової атестації. Раніше підготовка аспірантів і наукова атестація майже не перетиналися. Зараз матимемо явний вплив: якщо конкурсант за результатами наукової атестації отримав категорію «А», то у відповідній галузі його рівень зросте на 30% і він отримає на третину більше

держбюджетних аспірантів. Категорія «А» — це найвища оцінка, яку може отримати наукова установа за результатами комплексної державної атестації, що враховує рівень дослідницької діяльності, публікаційну активність, міжнародну співпрацю тощо. Така інституційна оцінка раніше не впливала на обсяги держзамовлення в аспірантурі, але тепер стала інструментом перерозподілу ресурсів на користь науково спроможних установ.

Четвертим знаковим моментом є врахування зразкової акредитації освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії. Якщо установа-конкурсант має таку акредитацію, то її базовий рівень зростає відразу на 10 балів. Досі зразкову акредитацію від НАЗЯВО розглядали як цяцьку, що лише додавала іміджу, але ніяк прямо не впливала на розподіл ресурсів. Тепер вона стає серйозним козирем.

Порівнюючи вагу зразкової акредитації з іншими доданками першого критерію, бачимо, що її прирівнюють до наявності 40 штатних докторів наук або 30 захистів за останні три роки. Інакше кажучи, одна така акредитація приносить стільки ж балів, скільки десятки успішних захистів або велика команда висококваліфікованих науковців.

На мою думку, враховувати зразкову акредитацію є сенс, адже вона засвідчує високий рівень освітньо-наукової програми. Але цей показник потрібно збалансувати з іншими, щоб уникнути перекосів. Наразі запропонований десятикратний коефіцієнт створює надмірні переваги для окремих наукових установ та університетів, які можуть мати зразкові акредитації, але помірний науковий потенціал. Окрім того, є серйозні питання щодо об'єктивності ухвалення рішень про присудження зразкових акредитацій, а також їх довгострокової актуальності в умовах постійних змін у кадровому складі та внутрішній організації програм.

Наприклад, один із київських університетів отримав зразкову акредитацію за ІТ-спеціальністю після того, як галузева експертна рада підвищила оцінки за п'ятьма критеріями із «В» до «А». І чомусь так склалося, що гарант цієї освітньо-наукової програми одночасно був членом тієї самої галузевої ради, яка ухвалювала рішення. Тоді ніхто не акцентував на цьому уваги — ну, зразкова, і що з того? А тепер університет матиме за таку акредитацію 10 додаткових балів і перетягне на себе аспірантські місця від інших конкурсантів.

Крім того, ситуація в українській академічній сфері є вкрай нестабільною, особливо зараз: університети переживають кадрові ротації, оптимізацію ресурсів, зміну керівництва та викладацьких команд. Зразкові акредитації отримують в одних умовах, а освітньо-наукова програма діє далі протягом іще п'яти років. Наприклад, за згаданою освітньо-науковою програмою кадри змінилися, гарант звільнився з університету, а зразкова акредитація залишилася. Інший столичний університет має зразкову акредитацію за спеціальністю в галузі знань «Соціальні науки, журналістика та інформація», але вже майже чотири роки захистів дисертацій за нею не

проводить. Захистів не має, але за номінальну зразкову акредитацію свої 10 додаткових балів зберігатиме. І такі приклади непоодинокі.

Баланс між справедливістю та формальністю

Формульний підхід до розподілу місць держзамовлення в аспірантурі — крок у правильному напрямку. Але щоб він справді працював ефективно, потрібно постійно його оновлювати, аналізувати наслідки та вчасно коригувати надмірності. Адже на кону — якість майбутньої наукової еліти країни.

Нова модель розподілу місць держзамовлення має низку очевидних переваг: вона посилює відповідальність за академічну доброчесність, враховує реальні наукові досягнення та результати зовнішнього оцінювання, а також стимулює міжнародну інтеграцію.

Але деякі параметри формули потребують доопрацювання та збалансованості, щоб уникнути перекосів у розподілі ресурсів і надмірних преференцій окремим закладам. В умовах, коли система переживає кадрові та інституційні зміни, важливо не лише фіксувати якість «на папері», а й забезпечити її сталість і відповідність реальності.

([вгору](#))

Додаток 7

09.09.2025

Українські абітурієнти втрачають інтерес до природничих наук – ректор КПІ

«Результати вступної кампанії до КПІ засвідчили критичне скорочення кількості абітурієнтів на природничо-наукові спеціальності. Так, на Національний мультипредметний тест з хімії цього року зареєструвалися лише 2800 учасників із понад 317 тисяч вступників, а це менше 1% абітурієнтів. При цьому ще торік таких було понад три тисячі», – зазначив Мельниченко ([ukrinform.ua](#)).

За його словами, попри потребу ринку в інженерах і технічних спеціалістах, серед вступників найбільшим попитом користуються психологія, менеджмент і право.

«Ми не маємо права знецінювати вибір молоді, але мусимо розуміти, що без інженерів і технологів відбудова країни буде неможливою», — зауважив ректор провідного технічного вишу країни.

Він зауважив, що навіть готовність провідних хімічних підприємств України пропонувати випускникам відповідних спеціальностей зарплати, вищі за дохід доцента університету, не впливає на вибір абітурієнтів.

«95% фахівців цих підприємств – випускники КПІ та університету Шевченка. Але сьогодні ця галузь переживає глибоку кризу. Держава фактично недоотримує стратегічно важливих кадрів», – наголосив Мельниченко.

Він також звернув увагу на досвід країни-агресора, де для стратегічно важливих спеціальностей діють спеціальні програми підтримки: студентам надають підвищені стипендії та додаткові стимули.

«Ми повинні створювати умови, щоб талановита молодь обирала стратегічні спеціальності. Це питання не лише вищої освіти, а й середньої школи, де формується інтерес до науки. І якщо ми цього не зробимо зараз, завтра може бути запізно», – підсумував ректор КПІ.

([вгору](#))

Додаток 8

16.09.2025

Уряд передбачив 7,3 млрд грн на науку в проекті Держбюджету-2026

Нова модель базового фінансування науки

За результатами державної атестації університетів і наукових установ передбачено безпрецедентну підтримку на майже 3 млрд грн на додаткове формульне фінансування найкращих університетів та НДІ ([Урядовий портал](#)).

Дослідницькі центри передового досвіду

Майже 1 млрд грн планується спрямувати на створення Центрів передового досвіду за пріоритетними напрямками. Вони матимуть сучасне обладнання, нові простори, виконуватимуть до 30 проектів щороку та залучатимуть приблизно 6 000 студентів, аспірантів і науковців.

Гранти та партнерство з бізнесом

Понад 900 млн грн отримає Національний фонд досліджень України. Це також додаткові ресурси на гранти Президента для молодих учених і докторів наук, розмір яких не переглядали з 2009 року.

Окремий блок фінансування — експериментальний проект державно-приватного партнерства: 20 проектів на умовах співфінансування з бізнесом, по 5 млн грн на кожен.

Підтримка молодих учених та прифронтових регіонів

Окремо закладено 300 млн грн на конкурсні дослідження:

- 100 найкращих проектів університетів у прифронтових регіонах;
- 100 проектів молодих учених.

Передбачено і запуск нового формату підтримки аспірантів у STEM-напрямах. 100 місць у фізиці, хімії та математиці стануть «проектними» — зі значно підвищеним фінансуванням на зарплату, матеріали та участь у міжнародних конференціях.

Індивідуальна підтримка дослідників

Планується збільшити розмір премій Президента України для молодих учених — з 40 тис. грн до 70 прожиткових мінімумів. Також передбачено фінансування Премії Кабінету Міністрів за інноваційні технології та масштабної програми «Національна система дослідників України», яка забезпечить індивідуальну підтримку для 2 625 науковців, зокрема молодих.

Щомісячна стипендія для найкращих становитиме орієнтовно біля 10 тис. грн.

Антарктична програма

Понад 588 млн грн планується спрямувати на роботу антарктичної станції «Академік Вернадський» і науково-дослідного судна «Ноосфера». Це передбачає модернізацію лабораторій, забезпечення експедицій та виконання міжнародних зобов'язань України.

Додаткове фінансування науки у 2026 році — це системна і комплексна програма розвитку, яка передбачена Стратегією МОН. Вона охоплює підтримку дослідників; інвестиції в сучасну інфраструктуру; розвиток університетів і наукових установ; розширення міжнародної співпраці; виконання зобов'язань у сфері глобальних досліджень. Усі ці кроки мають забезпечити, щоб українська наука залишалася конкурентною, робила внесок в обороноздатність та відновлення країни й формувала підґрунтя для її майбутнього.

([вгору](#))

Додаток 9

24.09.2025

Оголошено основний конкурс МОН для університетських наукових проєктів на 2026 рік з окремою підтримкою прифронтових ЗВО

Конкурс проводиться відповідно до нового Положення про проведення конкурсних відборів проєктів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок та оцінювання результатів їх виконання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30 червня 2025 року № 947 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31 липня 2025 року за № 1131/44537 ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Хто може брати участь

- Заклади вищої освіти та наукові установи, що підпорядковуються МОН;
- Працівники наукових установ НАН України.

Керівниками проєктів можуть бути наукові та науково-педагогічні працівники, які працюють за основним місцем роботи у ЗВО та безпосередньо перебувають і працюють на території України.

Основні етапи конкурсу

1. Перший — з 25 вересня до 27 жовтня 2025 року (до 13:00 за київським часом). На цьому етапі університети та наукові установи розробляють проєкти й подають матеріали до [Національної електронної науково-інформаційної системи](#) (URIS);
2. Другий — з 27 жовтня до 28 грудня 2025 року експертиза й опрацювання поданих проєктів у системі, визначення переможців.

Як подати проєкт

Подання можливе лише через URIS. Усі деталі — за [посиланням](#).

Основні новації конкурсу

- тематика конкурсу чітко регламентована напрямами інноваційної стратегії WINWIN 2030 (Глобальної інноваційної стратегії України і спрямована на зміцнення обороноздатності та технологічного суверенітету України;
- додаткові 100 млн грн на підтримку проєктів прифронтових та прикордонних ЗВО/НУ;
- збільшення максимальної вартості проєкту до 4,5 млн грн;
- можливість долучення вчених НАН України до авторського колективу проєкту;
- максимальна адаптація форм конкурсу із Рамковою програмою ЄС «Horizon Europe»;
- визначення переможців окремо за кожним тематичним напрямом;
- можливість планувати капітальні видатки, матеріали, реактиви в розмірі до 25% від обсягу проєкту;
- неприпустимість співпраці з агресором, використання «хижацьких» практик, порушення академічної доброчесності авторами заявок та їхніх ЗВО.

Результати конкурсу

Перелік проєктів, рекомендованих до фінансування, має бути оприлюднено до кінця грудня 2025 року (за умови вчасного завершення оцінювання експертами ЗВО/НУ). Початок виконання проєктів планується з січня 2026 року.

([вгору](#))

Додаток 10

16.09.2025

МОН оголосило оновлений конкурс наукових проєктів для молодих учених

([Міністерство освіти і науки України](#)).

Етапи конкурсу:

- перший — з 17 вересня до 17 жовтня 2025 року (до 13:00 за київським часом). На цьому етапі університети та наукові установи розробляють проєкти і подають матеріали до [Національної електронної науково-інформаційної системи](#) (URIS);
- другий — з 18 жовтня до 15 грудня 2025 року експертиза й опрацювання поданих проєктів у системі.

Основні новації конкурсу за новим Положенням:

- проведення конкурсу згідно з оновленим [Положенням](#);
- щонайменше 30% конкурсного фінансування МОН щороку будуть спрямовані на підтримку молодих учених;
- не менше за 50% складу Науково-експертної ради та Комісії з етики МОН становитимуть молоді вчені;

- тематика конкурсу чітко регламентована напрямами [WINWIN 2030](#) (Глобальної інноваційної стратегії України);
- максимальна синхронізація форм конкурсу з формами заявок Рамкової програми ЄС Horizon Europe;
- автоматизована експертиза: кожен проєкт оцінюють три незалежні експерти, відхилення оцінок на рівні $\pm 25\%$ обов'язково розглядаються окремо;
- до колективів університетських проєктів можуть входити представники НАН України (до 30% складу);
- запровадження Кодексу етики експерта, який регламентує доброчесність, конфлікт інтересів, конфіденційність та об'єктивність;
- посилені вимоги до академічної доброчесності: плагіат, фальсифікація даних, «купівля» показників, «хижацькі» практики, співпраця з рф, рб та іншими сателітами держави-агресора після 24 лютого 2022 року є підставою для дискваліфікації.

Оновлене положення також передбачає скасування вимог щодо «сумування» цитувань, індексів Гірша чи «листів про зацікавленість, впровадження чи підтримку». Тематичні напрями визначено відповідно до Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 року № 1351-р.

Результати конкурсного добору мають оприлюднити до 26 грудня 2025 року.

Підтримка молодих учених є одним із пріоритетів Міністерства освіти і науки України. Це відображено і в проєкті Державного бюджету на 2026 рік. ([вгору](#))

Додаток 11

23.09.2025

Триває додатковий конкурс експертів для проведення наукової та науково-технічної експертизи

Наукова та науково-технічна експертиза — ключовий інструмент відбору якісних досліджень і технологічних розробок. Саме від фахового оцінювання залежить, які проєкти отримають державне фінансування та можливість реалізуватися ([Міністерство освіти і науки України](#)).

У 2024 році Міністерство освіти і науки України затвердило перелік із приблизно 2000 експертів. Однак практика показала, що цієї кількості недостатньо для вчасного та якісного оцінювання великої кількості конкурсних заявок.

З цією метою наказом МОН від 9 липня 2025 року № 995 оголошено додатковий конкурс експертів. Подати анкету можна до **1 жовтня 2025 року** через Національну електронну науково-інформаційну систему. Станом на сьогодні вже надійшло приблизно 500 заявок.

МОН закликає фахівців долучатися до експертної спільноти: це можливість впливати на розвиток науки й технологій в Україні, формувати якісні пріоритети та сприяти ефективному використанню державних коштів.

Участь в експертизі є оплачуваною роботою відповідно до чинного законодавства. У 2025 році міністерство повністю провело оплату роботи всіх експертів, залучених до проведення наукової та науково-технічної експертизи.

([вгору](#))

Додаток 12

15.09.2025

МОН вперше запроваджено формульний розподіл місць в аспірантуру

З 2025 року розміщення державного замовлення на підготовку аспірантів МОН вперше здійснює на критеріальній основі відповідно до наказу МОН від 17 червня 2025 року № 863 “Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку здобувачів третього рівня вищої освіти в закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, та приватних закладах вищої освіти”, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 липня 2025 р. за N 1023/44429 ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Особливостями критеріального підходу є врахування низки показників успішності діяльності вищої освіти у сфері науки та підготовки і атестації фахівців, зокрема:

- кількості успішних захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за відповідною галуззю знань (спеціальністю);
- кількості випускників другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями відповідної галузі знань (спеціальності) за усіма джерелами фінансування;
- кількості докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук);
- кількості акредитованих освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії за відповідною галуззю знань (спеціальністю) з рішенням "акредитована з визначенням зразкова;
- питомої ваги штатних науково-педагогічних та наукових працівників закладу вищої освіти, які мають не менше п'яти наукових публікацій у періодичних виданнях за десять попередніх календарних років, які на час публікації було включено до наукометричних баз Scopus або Web of Science Core Collection та мають квартиль [Q1 - Q3](#);
- обсягів надходжень до загального та спеціального фондів за результатами виконання наукових та науково-технічних робіт, наукових послуг, за [проектами](#) міжнародного співробітництва тощо ;
- результатів чинної у 2025 році державної атестації за науковим напрямом закладу вищої освіти;

- позицій університетів у найбільш престижних міжнародних рейтингах (QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities);
- участь у міжнародних [проєктах](#) за напрямками КА2 та КА3 програми міжнародної технічної допомоги ЄС "Еразмус +", "Горизонт 2020", "Горизонт Європа", "НАТО", "Євратом".
- окремий критерій академічної доброчесності, що підтверджує обсяги державного замовлення у тих закладах вищої освіти, у яких щодо захищених у них дисертацій, відсутні підтверджені рішення НАЗЯВО про виявлення плагіату.

З розподілом місць у розрізі закладів вищої освіти, галузей знань і окремих регульованих спеціальностей, відповідно до рішення конкурсної комісії, можна ознайомитись за посиланням - [Оприлюднено витяг](#). Нагадаємо, що заклади самостійно розподіляють доведений обсяг між освітньо-науковими програмами в межах галузі знань або "регульованої" спеціальності. Дані також вносяться до ЄДЕБО.

Довідково. У 2025 році відбулось певне скорочення державного замовлення на місця в аспірантуру, яке складає приблизно 17% місць. Найбільш суттєво це торкнулось галузі "Бізнес, адміністрування та право". У той же час, у галузях "Природничі науки, математика та статистика", "Інформаційні технології", "Інженерія, виробництво та будівництво" минулорічні обсяги державного замовлення були збережені, що є безумовним пріоритетом для України під час війни та повоєнного відновлення.

([вгору](#))

Додаток 13

24.09.2025

ПРОВІДНІ НАУКОВЦІ ПРЕЗЕНТУВАЛИ В МІНЕКОНОМІКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ВНУТРІШНЬОГО ВИРОБНИЦТВА

[\(Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України\).](#)

Перше дослідження «Лібералізація транспортних перевезень для розширення можливостей просування експорту», підготовлене науковцями Інституту економіки та прогнозування НАН України, доводить що:

зменшення середніх витрат на перевезення на 10% здатне забезпечити зростання експорту товарів на 12–15% у середньостроковій перспективі, із отриманням близько 72 млрд грн додатково;

взаємне визнання ліцензій та доступу до інфраструктури забезпечать щорічне зростання експорту транспортних послуг на 5–7%, що відповідає додатковому отриманню від 6,6 до 9,2 млрд гривень;

комплексна імплементація 12 інструментів лібералізації – від авторизованого економічного оператора та взаємного визнання сертифікатів

(АСАА) до інтеграції в міжнародні коридори TEN-T та Middle Corridor – може забезпечити: зростання ВВП від 0,5–0,7 в.п. щороку завдяки мультиплікативному ефекту логістики та залученню інвестицій за консервативним сценарієм, до 2,5 в.п. у разі повернення до довоєнної структури експорту. Очікуваний додатковий приріст при цьому складе від 38,3 до 53,6 млрд грн навіть при консервативному сценарії.

Отже, лібералізація транспортних перевезень, є потужним драйвером зовнішньоекономічної активності України: з одного боку – зменшує логістичні бар'єри, підвищує конкурентоспроможність експорту та прискорює інтеграцію до європейського транспортного простору; з іншого – зміцнює внутрішній ринок транспортних послуг і стимулює інвестиції в модернізацію інфраструктури.

Друге дослідження за темою «Впровадження цифрових паспортів на промислові товари», підготовлене науковцями Інституту економіки промисловості НАН України, передбачає пілотне впровадження Цифрового паспорту продукту (Digital Product Passport, DPP) на підприємствах різних галузей. DPP — це сучасний інструмент прозорості та відстежуваності товарів, який забезпечує дані про склад, походження, екологічний слід та можливість повторного використання продукції. В ЄС цей механізм став обов'язковим вже у поточному році в межах Регламенту ESPR.

Для України впровадження DPP — це:

розвиток внутрішнього виробництва та розширення ринків вторинних матеріалів, що сприятиме зростанню ВВП за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів;

створення нових робочих місць у сфері цифровізації, циркулярної економіки та промислової переробки;

підтримка експорту до країн ЄС завдяки відповідності європейським вимогам до прозорості та сталості продукції;

збільшення надходження до бюджету за рахунок розвитку вторинної сировинної бази, скорочення відходів і стимулювання інвестицій у «зелені» технології.

Очікуваний ефект: зростання конкурентоспроможності промисловості, стимулювання інновацій та формування прозорої економіки замкненого циклу.

Третє дослідження «Заходи та Проєкти децентралізації електрогенерації», підготовлене науковцями Інституту економіки промисловості НАН України, обґрунтовує доцільність широкого використання в процесі відновлення національного генеруючого фонду установок з рекуперації електрики на транспорті та у промисловості.

У ході дослідження експериментально доведено, що потенціал рекуперації складає майже 2 млрд кВт.год на рік (до 50% від витраченої електроенергії) на залізничному транспорті по країні, а можливий вплив на ВВП + 230 млн євро на рік.

([вгору](#))

08.09.2025

Трансформація наукової сфери: візит заступника міністра освіти і науки України до Ужгородського національного університету

У заході також узяли участь представники МОН, керівництво УжНУ, ректори й проректори інших університетів ([Міністерство освіти і науки України](#)).

“Під час візиту до Ужгорода я мав можливість зустрітися з молодими вченими й представити основні кроки, які впроваджує Міністерство освіти і науки України в науковій та інноваційній сферах. Ми говорили як про вже зроблено, так і про плани на майбутнє. Головне завдання цих змін — створити нові можливості для українських науковців”,

— зазначив Денис Курбатов.

Проректор з наукової роботи УжНУ **Іван Миронюк** наголосив, що зустріч об’єднала найактивніших дослідників університету, молодих учених та представників студентського наукового товариства:

“Сьогодні тут присутні найактивніші науковці, які протягом багатьох років виконують найрізноманітніші дослідницькі роботи, молоді вчені з великим досвідом, представники Ради молодих вчених та Студентське наукове товариство УжНУ. Тож переконаний, що ця розмова стане плідною”.

Під час виступу заступник міністра зосередив увагу на ключових напрямках роботи МОН:

- **впровадження базового фінансування за результатами державної атестації наукових установ і університетів.** Механізм передбачає збільшене фінансування для тих закладів, які демонструють високі результати. Наразі завершено підсумки з аграрних та суспільних наук, у найближчий час очікується підбиття підсумків щодо природничих і технічних наук;
- **розвиток мережі дослідницьких центрів (центрів досконалості)** за пріоритетними напрямками. Планується, що конкурс концепцій буде оголошено в жовтні, а фінансування одного центру сягатиме до 100 млн грн;
- **участь України в програмі «Горизонт Європа»** та розбудова національної інфраструктури для залучення вчених до міжнародних проєктів;
- **створення Агенції прикладних досліджень і запровадження інструментів держзамовлення на дослідження від бізнесу;**
- **підтримка аспірантури для STEM-спеціальностей, розвиток законодавчої бази та інших інструментів стимулювання науки й інновацій.**

Подальші кроки МОН будуть спрямовані на те, щоб забезпечити українським науковцям стабільне фінансування, доступ до європейських програм та інструментів, а також на створення умов для комерціалізації результатів досліджень. Це дасть змогу перетворити науку й інновації на один із рушіїв економічного відновлення України.

([вгору](#))

Додаток 15

05.09.2025

Засідання Ради молодих учених при МОН: системні рішення для підтримки молодих дослідників

([Міністерство освіти і науки України](#)).

Участь у діалозі взяли керівники директоратів МОН:

- **Ігор Балуба**, в.о. генерального директора директорату вищої освіти та освіти дорослих;
- **Світлана Криштоф**, начальниця управління атестації кадрів вищої кваліфікації;
- **Григорій Мозолевич**, генеральний директор директорату розвитку науки;
- **Оксана Бережна**, генеральна директорка директорату інновацій та зв'язків науки з реальним сектором економіки;

а також **Тетяна Берегова**, начальниця управління грантового забезпечення Національного фонду досліджень України.

Під час зустрічі обговорили конкретні механізми, які вже впроваджує МОН:

- **для аспірантів** — оновлення підходів до підготовки й захисту дисертацій; чітке розмежування статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- **для молодих учених** — фінансові інструменти підтримки; розв'язання житлових питань, зокрема внутрішньо переміщених осіб та тих, хто втратив житло через війну;
- **для інтеграції науки та бізнесу** — удосконалення роботи цифрової платформи, яка поєднує університети, дослідницькі колективи та компанії; спільна робота над інноваційними проєктами;
- **для розвитку кар'єри молодих дослідників** — грантові програми Національного фонду досліджень України.

Ці рішення є продовженням ширших політик МОН, спрямованих на інтеграцію України до Європейського дослідницького простору; забезпечення прозорості та доброчесності у вищій освіті й науці; розширення доступу молодих учених до фінансування й міжнародних можливостей.

Системний діалог із Радою молодих учених дає змогу не лише оперативно реагувати на виклики, він також формує стратегію підтримки нового покоління дослідників. Наступним кроком стане напрацювання

спільних пропозицій для інтеграції в державні програми та міжнародні партнерства.

Міністерство освіти і науки України дякує Раді молодих учених при МОН за активну роботу, усім директоратам — за послідовність у реалізації політики, яка відкриває нові можливості для українських дослідників.

([вгору](#))

Додаток 16

08.09.2025

Засідання Наукового комітету: вибори керівництва та нові підходи до звітності у сфері науки

5 вересня 2025 року відбулося сьоме засідання Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Через подовження дії воєнного стану засідання проходило у дистанційному форматі за допомогою відеоконференції Zoom. Участь у заході взяли 23 члени комітету та представники секретаріату ([Громадський сайт Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій](#)).

Ключові рішення засідання

1. Вибори нового керівництва Наукового комітету

У зв'язку із завершенням дворічного терміну повноважень було проведено перевибори керівного складу Наукового комітету. За результатами таємного голосування обрано:

Голова Наукового комітету – Олександра Антонюк, доктор фізико-математичних наук, провідний науковий співробітник Інституту математики НАН України;

Заступник голови – Віктор Демченко, доктор біологічних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту морської біології НАН України;

Секретар – Оксана Шевчук, доктор медичних наук, начальник відділу Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я, професор кафедри фармакології.

Вибори проходили в онлайн-форматі через систему [oravote.com](#), що забезпечило прозорість та безпечність процедури.

2. Реформа звітності головних розпорядників бюджетних коштів (ГРБК)

Науковий комітет обговорив існуючі проблеми зі звітністю у сфері науки. Зокрема, зазначалося, що нинішній формат:

- * не забезпечує об'єктивної оцінки ефективності використання бюджетних коштів;

- * дублює інші державні процедури, зокрема державну атестацію наукових установ;

- * потребує спрощення та гармонізації з європейськими стандартами.

Комітет вирішив підготувати лист-звернення до МОН та інших органів влади з проханням надати інформацію про:

- * фінансування наукових установ та закладів вищої освіти;
- * права інтелектуальної власності, зареєстровані у 2024 році;
- * обсяги міжнародних та національних грантів;
- * кількість захищених дисертацій.

Ця інформація стане основою для розробки нового уніфікованого формату звітності, що дозволить більш ефективно аналізувати результати наукової діяльності.

3. Робота підкомітетів

Також розглядалося питання оптимізації роботи підкомітетів НК. Прийнято рішення продовжити роботу над цим напрямком на наступному засіданні.

Водночас було визначено, що підкомітет з питань співпраці з Національним фондом досліджень України очолить Станіслав Вільчинський. Основне завдання підкомітету – моніторинг та вдосконалення нормативної бази грантової підтримки науки.

З протоколом засідання НК від 5 вересня 2025 року можна ознайомитись на офіційному сайті КМУ, а також [за посиланням.](#)

([вгору](#))

Додаток 17

15.08.2025

Україна, Німеччина та Польща узгодили нові кроки для розвитку науки та вищої освіти

11 вересня в Посольстві Німеччини в Польщі відбулося 15-те засідання Спільної українсько-німецької робочої групи з науково-технологічного співробітництва, під час якого були представлені основні зміни політик обох держав у сфері науки та інновацій, стан двостороннього співробітництва, виконання спільних проєктів «Горизонт Європа» тощо. Німеччина посідає перше місце серед усіх країн за кількістю партнерств з Україною в межах цієї програми ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Одним із рішень стало перетворення українсько-німецької робочої групи, яка діє з 1993 року, на **Спільну комісію з питань науки, технологій, інновацій та вищої освіти** на виконання Угоди між урядом України та урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сферах науки, технологій, інновацій та вищої освіти, підписаної 22 жовтня торік у Києві.

Важливим для України результатом стало оголошення німецькими партнерами рішення уряду Німеччини про затвердження фінансування в розмірі 110 млн євро на підтримку української науки та інновацій на період до 2027 року.

Визначною подією стала окрема тристороння зустріч 12 вересня в Польській академії наук за участю України, Німеччини та Польщі. Під час обговорення сторони зосередилися на напрямках, як-от:

- модернізація та відновлення дослідницької інфраструктури;
- створення нових можливостей для студентів і молодих науковців;
- підтримка української наукової діаспори;
- підготовка консорціумів для участі у програмі «Горизонт Європа».

Українська сторона представила Міжнародну коаліцію з підтримки науки, досліджень та інновацій України, започатковану в липні цього року в Римі. Наголошено на потребі відновлення лабораторій, запуску програм підтримки для провідних дослідників, а також на особливій потребі в підтримці українських науковців, які продовжують працювати саме в Україні в непростих умовах. Партнери з Польщі та Німеччини підтвердили готовність долучатися та спільно працювати в межах цієї ініціативи.

Також 12 вересня заступник міністра освіти і науки України Денис Курбатов провів двосторонню зустріч із заступником міністра науки і вищої освіти Республіки Польща Анджеєм Шептицьким. Сторони погодили важливість майбутнього відновлення двостороннього конкурсу українсько-польських науково-дослідних проєктів, участь Польщі в Міжнародній коаліції, особливо в контексті підготовки до URC 2026 та проведення на ній профільної панелі з питань науки та інновацій.

13 вересня — відвертий та конструктивний діалог з Фондацією «Українська наукова діаспора в Польщі». Йшлося про підтримку наших учених, які після початку повномасштабної війни працюють чи навчаються у Польщі, а також про розвиток ініціатив, що допоможуть їм залишатися частиною української наукової спільноти й робити внесок у відновлення країни. Зокрема, обговорювали потребу започаткування ініціативи «Міжнародний науковий амбасадор» українських університетів та науково-дослідних інститутів.

Також цього дня у Варшаві відбулася зустріч ректорів університетів України, Польщі та Німеччини за ініціативою Конференції ректорів Німеччини. Обговорювали спільні виклики для європейської університетської спільноти та перспективи нових проєктів — від академічних обмінів до розроблення програм подвійних дипломів.

«Наше завдання — зробити участь українських науковців у європейських програмах підтримки більш системною, а модернізацію дослідницької інфраструктури відчутною для кожної успішної та спроможної установи. Домовленості у Варшаві створюють спільну рамку дій із Німеччиною та Польщею для подальшої інтеграції української науки до Європейського дослідницького простору»

— зазначив заступник міністра освіти і науки України Денис Курбатов.

У найближчі місяці сторони працюватимуть над підготовкою пакета спільних проєктів для фінансування, організацією програм обміну й

стажувань для студентів та молодих учених, а також спільною участю в європейських конкурсах. Важливим наступним етапом стане зустріч країн Східного партнерства з питань досліджень та інновацій, яка відбудеться в листопаді в Берліні.

Читайте також:

[Представники НФДУ взяли участь у заходах в рамках українсько-німецького науково-технічного співробітництва, а також тристоронній зустрічі Україна-Німеччина-Польща](#)

[Wiceminister nauki dla PAP: wspólnie z Niemcami chcemy rozwijać trójstronną współpracę na rzecz nauki ukraińskiej](#)
([вгору](#))

Додаток 18

02.09.2025

НФДУ розширює міжнародну співпрацю: робочий візит до Королівства Норвегія

З 26 по 28 серпня 2025 року делегація Національного фонду досліджень України (НФДУ) здійснила робочий візит до [Дослідницької ради Норвегії](#) (Research Council of Norway, RCN) з метою ознайомлення з діяльністю та обміну досвідом з RCN, а також узгодження спільного бачення майбутньої співпраці. Цей візит став важливим етапом у зміцненні стратегічного партнерства між двома організаціями ([Національний фонд досліджень України](#)).

Програма візиту передбачала детальне вивчення організації конкурсних процедур у Норвегії, зокрема адміністративних та юридичних аспектів роботи, а також сучасних ІТ-рішень, які застосовуються для управління грантовими програмами. Особливу увагу було приділено підходам до фінансування досліджень, забезпеченню прозорості та ефективності конкурсних механізмів, а також стратегічним пріоритетам розвитку науки, які визначає RCN.

Протягом трьох днів делегація НФДУ провела низку робочих зустрічей із представниками різних структурних підрозділів, керівництва та радниками RCN, а також із представниками Королівського міністерства освіти та досліджень, провідних наукових установ та дослідницьких центрів, які надали можливість ознайомитися з практичним досвідом реалізації дослідницьких та інноваційних проєктів.

Такі дискусії дали змогу українській стороні отримати цінні знання про функціонування норвезької системи підтримки науки й водночас представити власний досвід, а також заклали основу для поглиблення партнерства через обмін найкращими практиками та узгодження спільних підходів до фінансування досліджень.

Підписання Меморандуму про взаєморозуміння

Важливою подією візиту стало підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Національним фондом досліджень України та Дослідницькою радою Норвегії. Цей документ закріплює спільні наміри установ розвивати довгострокове партнерство та створює рамки для системної співпраці на рівні дослідницьких спільнот обох країн.

Меморандум передбачає створення сприятливих умов для поглиблення наукової співпраці, підтримку рівноправного партнерства між українськими та норвезькими вченими, а також обмін досвідом і найкращими практиками у сфері фінансування науки й інновацій. Окремий акцент зроблено на розвитку спільних дослідницьких ініціатив і створенні можливостей для активної інтеграції українських науковців у міжнародні проєкти. Підписання цього документа відкриває нові перспективи для зміцнення міжнародного партнерства та закладає основу для проведення спільних конкурсів.

В ході візиту було також підписано Додаток до Меморандуму, який регламентує участь Національного фонду досліджень України у розгляді заявок, поданих на конкурс «Залучіть дослідника з України до поточного дослідницького проєкту». Цей механізм є додатковим інструментом інтеграції українських науковців у Європейський дослідницький простір.

Ініціатива «Залучіть дослідника з України до поточного дослідницького проєкту»

Однією з ключових тем обговорення під час візиту стала сама ініціатива [«Recruit a Researcher from Ukraine for an Ongoing Research Project»](#) («Залучіть дослідника з України до поточного дослідницького проєкту»). Програма створює можливості для українських науковців долучатися до вже діючих дослідницьких проєктів у Норвегії, розширювати власні компетенції та інтегруватися в міжнародні наукові команди. Ініціатива охоплює всі тематичні напрями та спрямована на:

- підтримку та розвиток українських досліджень в умовах війни;
- залучення українських науковців до поточних проєктів норвезьких колег;
- розширення міжнародної співпраці між науковими спільнотами України та Норвегії.

Умови участі були розроблені у тісній співпраці з НФДУ з урахуванням актуальних потреб української наукової спільноти та з акцентом на практичну підтримку дослідників, які продовжують працювати попри воєнні виклики. Під час робочих зустрічей сторони фіналізували ключові процедурні деталі, обговорили механізми участі українських науковців та узгодили порядок взаємодії між НФДУ та RCN у рамках реалізації ініціативи.

Розробка спільного конкурсу RCN-НФДУ

Однією з ключових тем робочого візиту стало обговорення спільного конкурсу RCN-НФДУ, який стане важливим кроком у розвитку двосторонньої наукової співпраці. На проведення конкурсу норвезькою стороною виділено 30 мільйонів норвезьких крон, що забезпечить

фінансування українських дослідників і відкрити нові можливості для реалізації спільних наукових проєктів.

Зокрема, в ході візиту відбулася зустріч високого рівня за участю підрозділу RCN, діяльність якого безпосередньо пов'язана з тематикою майбутнього конкурсу, представників наукової та наглядової рад та дирекції НФДУ. Під час зустрічі сторони обговорили основні пріоритети та напрями конкурсу, організаційні аспекти, ключові принципи відбору заявок, а також механізми підтримки учасників і координації взаємодії між установами.

Реалізація конкурсу сприятиме зміцненню стратегічного партнерства між Україною та Норвегією і відкрити нові перспективи для підтримки українських науковців та розвитку міжнародної співпраці.

Висновки та подальші перспективи

Робочий візит до Норвегії став вагомим етапом у розбудові стратегічного партнерства між Національним фондом досліджень України та Дослідницькою радою Норвегії. Проведені зустрічі, обговорення та спільні заходи не лише підтвердили зацікавленість обох сторін у подальшій співпраці, а й заклали надійне підґрунтя для її розвитку на інституційному, програмному та експертному рівнях.

Обмін досвідом із RCN у сферах конкурсного відбору, адміністрування проєктів, правового та фінансового супроводу, а також міжнародної співпраці став цінним ресурсом для інституційного розвитку НФДУ. Отримані знання та напрацьовані ідеї стануть основою для вдосконалення практик управління грантовими програмами в Україні, підвищення прозорості та ефективності їх реалізації.

Особливу увагу під час візиту було приділено розробці спільного конкурсу RCN-НФДУ, який відкриє нові можливості для українських дослідників, сприятиме реалізації спільних наукових проєктів і зміцненню міжнародної наукової співпраці, а також обговоренню умов ініціативи «Залучіть дослідника з України до поточного дослідницького проєкту». Обидві ці ініціативи не лише поглиблюють інституційне партнерство, але й демонструють практичну готовність RCN та НФДУ спільно створювати умови для розвитку науки, незважаючи на глобальні виклики. Їх реалізація має ключове значення для подальшого розширення двосторонньої співпраці та інтеграції України до Європейського дослідницького простору.

Національний фонд досліджень України висловлює щирі вдячність колегам із Дослідницької ради Норвегії за теплий прийом, змістовну програму, плідні зустрічі та фінансову підтримку візиту. Високий рівень довіри, взаємної поваги та партнерської солідарності, продемонстрований під час поїздки, створює міцний фундамент для довготривалої й ефективної співпраці задля сталого розвитку науки в обох країнах.

([вгору](#))

23.09.2025

SCIENCE-POLICY INTEGRATION PROGRAM В УКРАЇНІ

Science-Policy Integration Program має на меті створення простору ефективної взаємодії та довіри між науковцями і тими, хто ухвалює державні рішення. Адже вчені володіють глибокими знаннями, мають доступ до мережі експертів і розуміють, яка інформація потрібна для поінформованості процесу ухвалення рішень. Водночас вони часто не знайомі з особливостями світу policy making і тими шляхами, як саме їхня експертиза може реально допомогти державі. Зі свого боку, policy makers змушені працювати в умовах браку часу, ресурсів і необхідності балансувати між різними стейкхолдерами, при цьому рідко маючи змогу взаємодіяти з академічною спільнотою ([Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України](#)).

Програма покликана подолати цю прірву через навчання вчених, створення простору для діалогу та підтримку конструктивної взаємодії між науковцями і політиками. Її завдання — формувати спільноти з реальним досвідом співпраці, здатні вибудовувати в Україні традицію *evidence-informed decision making*.

До цієї програми долучилася заступниця директора Інституту, д.політ.н., член-кореспондент НАН України Галина Зеленько. Перший модуль Програми відбувся 15-16 вересня 2025 року у Львові. Для участі у програмі було відібрано 28 висококваліфікованих українських науковців з різних сфер науки, які мають досвід наукової експертизи для органів державної влади. Навчальні модулі ведуть представники аналітичного центру Єврокомісії.

([вгору](#))

19.09.2025

Центр авіаційних та космічних технологій для дітей і молоді в Україні: компанія «Ваукар» і Мала академія наук домовились про співпрацю

«TEKNOFEST» — найбільший у світі фестиваль аерокосмічної й технологічної галузі. Щороку він збирає мільйони відвідувачів і стає місцем зустрічі молоді, науковців, інженерів та підприємців. Тут презентують новітні розробки, проводять освітні програми й змагання, що мотивують молоде покоління творити технології майбутнього ([Мала академія наук України](#)).

«Ми співпрацюємо з Малою академією наук України та плануємо створити в Києві науковий центр, подібний до тих, які вже працюють у турецьких містах. Хочемо, щоб це був соціальний проєкт і технологічний

міст між двома країнами», — зазначив генеральний директор «Baykar» Халюк Байрактар у коментарі для інформаційного агентства [Укрінформ](#).

Президент МАН України Станіслав Довгий наголосив, що партнерство з «Baykar» відкриває нові горизонти для української молоді: «Ця угода відкриває додаткові можливості для створення в Україні Центру авіаційних та космічних технологій для дітей і молоді, де будуть розташовані лабораторії та майстерні, а також навчальні приміщення для вчителів природничих і технічних дисциплін. Я впевнений, що, об'єднавши зусилля, ми закладаємо основу для нових ініціатив, які надихнуть молодь займатися наукою».

«Понад 20 років НЦ “МАНУ” сприяє розвитку обдарованих дітей і підлітків України. Нашу роботу підтримують держава та закордонні партнери. Ця угода дуже цінна та наснажлива для нас, ми сподіваємось на гарні результати спільної роботи вже найближчим часом. Дякуємо “Baykar” за довіру і підтримку», — підкреслила Олена Квачевська, в. о. директора Національного центру «Мала академія наук України».

Під час «TEKNOFEST-2025» Національний центр «Мала академія наук України» підписав ще один важливий документ — меморандум із Turkish Technology Team Foundation, організацією, що допомагає поширювати науково-технічні знання серед молоді та підтримує технологічне підприємництво.

([вгору](#))

Додаток 21

17.09.2025

Нова наукова стратегія: як вчені-фізики шукають невловимі частинки темної матерії у масштабах Всесвіту

Результати дослідження, опубліковані у журналі Nature Astronomy, відкривають шлях для здійснення масштабного астрофізичного пошуку аксіоноподібних частинок (англ. axion-like particles, ALPs) – із перспективою відкриття нових частинок або ж завершенням етапу їхнього вивчення на високих енергіях до появи інструментів наступного покоління ([Світ](#)).

У статті Constraints on axion-like particles from active galactic nuclei seen through galaxy clusters, опублікованій в одному з найрейтинговіших наукових журналів Nature Astronomy в серпні 2025 року, представлено нову стратегію пошуку аксіоноподібних частинок – можливих кандидатів на роль компонентів темної матерії. Замість лабораторних інструментів науковці використали безпосередньо Всесвіт як детектор, аналізуючи випромінювання від активних галактичних ядер, що світять крізь скупчення галактик.

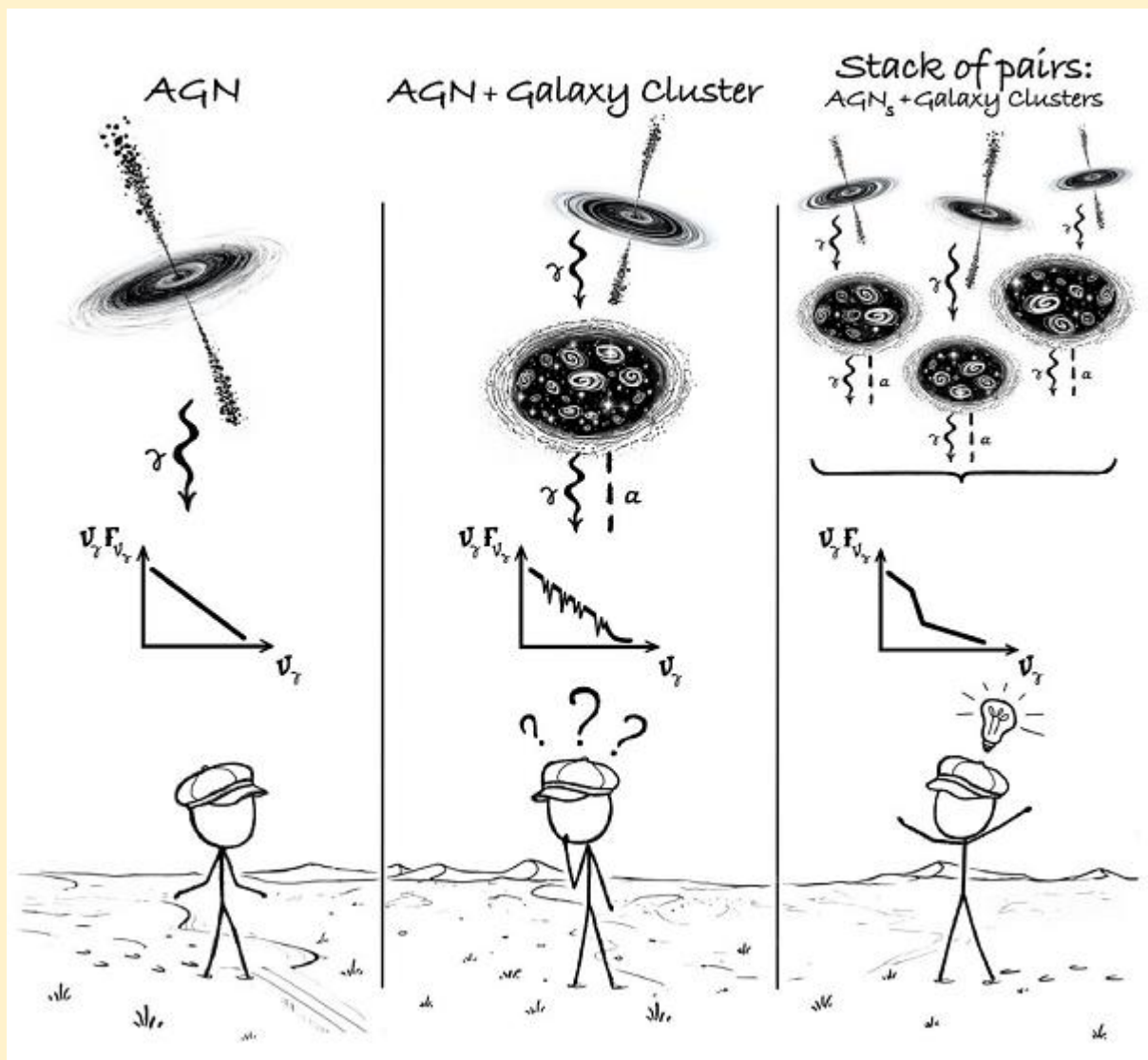
Міжнародна команда науковців з Німеччини, Данії та України розробила проривну методику, що полягає у стекуванні спектрів яскравих джерел – активних галактичних ядер, які світять крізь скупчення галактик. Цей підхід перетворює складність астрофізичного середовища з джерела

невизначеності на джерело передбачуваної переваги, дозволяючи виявляти чіткі сигнатури, спричинені ALPs.

На сьогодні одним із найбільших досягнень сучасної науки є Стандартна модель фізики частинок – теорія, що з надзвичайною точністю описує взаємодії між елементарними частинками. Проте вона пояснює лише близько 5% енергетичного балансу Всесвіту – так звану звичайну матерію. Близько 27% припадає на темну матерію – невидиму субстанцію, яка взаємодіє лише через гравітацію, ще 68% – на темну матерію, що спричиняє прискорене розширення Всесвіту. Разом ці компоненти формують приховану більшість космосу, і саме їхня природа є однією з найбільших загадок сучасної науки.

Попри прогрес, залишаються відкритими фундаментальні питання – зокрема, з яких частинок складається темна матерія. «Серед найперспективніших кандидатів – аксіоноподібні частинки. Це надлегкі бозони, які природно виникають у розширеннях Стандартної моделі, можуть розв’язати глибинні теоретичні проблеми та становити частину або всю темну матерію. Ці частинки можуть мати меншу масу, ніж нейтрино, і надзвичайно слабо взаємодіяти – проте залишати ледь помітні «відбитки» у світлі, що проходить крізь магнітні поля», – пояснює співавторка статті Лідія Задорожна, молодша наукова співробітниця кафедри квантової теорії поля та космофізики, керівниця Центру колективного користування науковим обладнанням «Лабораторія фізики та астрофізики високих енергій» КНУ імені Тараса Шевченка. Вчені кафедри квантової теорії поля та космофізики досліджують різноманітні моделі темної матерії – від стерильних нейтрино та темних фотонів до первинних чорних дір, WIMPs, аксіонів та аксіоноподібних частинок. Дослідниця зазначила, що впродовж десятиліть науковці шукали ALPs у лабораторіях, використовуючи сильні магнітні поля та лазери. Але такі експерименти обмежені короткими відстанями та слабкими полями. Натомість унікальні умови Всесвіту, зокрема, масштабні космічні магнітні поля та світло, яке долає мільйони світлових років, відкривають перед вченим нові горизонти.

Пілотна робота вже встановила найсильніші на сьогодні обмеження на параметри аксіоноподібних частинок з астрофізичних спостережень та виявила цікаву спектральну особливість, узгоджену з можливим сигналом від ALPs. Нова методика відкриває шлях до наймасштабнішого пошуку нових частинок у сучасній астрофізичній науці.

Zadorozhna, L., Malyshev, D., Bidasyuk, Santangelo, A. & Ruchayskiy, O. (2025). Constraints on axion-like particles from active galactic nuclei seen through galaxy clusters. *Nature Astronomy*. <https://www.nature.com/articles/s41550-025-02621-8>.

Рисунок. Ілюстрація методу. Активне ядро галактики (англ. Active galactic nucleus, AGN) має спектр γ -випромінювання без виражених особливостей (ліва панель). Проте якщо в природі існують аксіоноподібні частинки, частина фотонів AGN може перетворюватися на них під час проходження крізь скупчення галактик – величезні резервуари, що містять магнітні поля. Таке перетворення фотонів на ALPs створює характерні ознаки поглинання у спектрі AGN. Для окремих AGN ці спектральні особливості важко передбачити через обмежені знання про магнітні поля конкретних скупчень (центральна панель). Проте якщо поєднати дані від великої кількості пар AGNs та скупчень галактик (так зване стекування), ці ефекти починають проявлятися як чітка, впізнавана структура в об'єднаному спектрі (права панель).

11.09.2025

Математика кібербезпеки

Його виконує професор кафедри алгебри і комп'ютерної математики механіко-математичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка Андрій Олійник ([Національний фонд досліджень України](#)).

Про мотивацію долучитися до міжнародного проєкту, суть дослідження, а також про те, як шукати міжнародних партнерів для співпраці, ми говоримо з Андрієм Олійником та деканом механіко-математичного факультету Оксаною Безущак.

«Українські науковці дуже часто недооцінюють себе, – зазначає Андрій Олійник. – Я зрозумів це, коли почав працювати з нідерландськими колегами. Відверто кажучи, на першому етапі ідея взяти участь у проєкті здавалася мені дещо сумнівною. Попри це, вагався недовго. Сформулював пропозиції, подав заявку на участь і отримав позитивну відповідь. Тоді зрозумів, що мої пропозиції та наукові результати цікаві для вчених із Нідерландів».

Лідеркою нідерландської команди є відома криптологиня, докторка Сімона Самарджійска (Simona Samardjiska) з Радбодського університету. За словами Андрія Олійника, науковиця допомогла йому освоїтися і включитися в роботу. «Вчені з Нідерландів підтримують Україну, – додає він. – Це дуже важливо».

У чому ж суть проєкту?

Проєкт ALPaQСа зосереджений на криптоаналізі постквантових систем з використанням алгебраїчних методів. Нідерландські науковці зазначають, що їх надихають попередні роботи українського дослідника, а його досвід дає підстави очікувати неординарного підходу до моделювання задач. Професор Олійник має досвід дослідження алгебраїчних об'єктів, змодельованих за допомогою методів комбінаторної логіки. Здатність дослідника інтерпретувати властивості за допомогою альтернативної математичної моделі є цінним доповненням до проєкту.

Якщо говорити простою мовою, то, як пояснив Андрій Олійник, основна ідея дослідження полягає в знаходженні невідомих даних за обмеженими вхідними параметрами. «Ключове слово в назві проєкту – «криптоаналіз», – зазначає науковець. – Воно означає діяльність, спрямовану на знаходження конкретних систематизованих даних у хмарі, що на перший погляд, видається випадковою інформацією».

Оксана Безущак, яка долучилася до розмови, додала, що криптоаналіз допомагає проаналізувати початкові дані, які могли бути змінені (зашифровані) чи пошкоджені. Завдання криптоаналітика – зрозуміти, як

саме дані були зашифровані, врахувати можливі пошкодження, систематизувати їх і, найголовніше, отримати потрібну інформацію. Завдання ж криптографа – створити систему захисту даних.

«Дані шифрують передусім для захисту конфіденційності, – пояснює Андрій Олійник. – Без криптографії сучасний світ не працює: не функціонують ні фінанси, ні банки, ні армія. Цифровий захист людини, організації чи держави загалом називають терміном «кібербезпека».

Іншими словами, дослідження нідерландської команди, до якої приєднався український вчений, стосується математичних основ кібербезпеки. «Завдання нашого проєкту – проаналізувати майбутні (не сучасні, а саме майбутні) засоби математичних основ кібербезпеки і з'ясувати, наскільки вони можуть бути вразливими до зламу та кібератак, – коментує учений. – Наша мета – забезпечити стійкі засоби криптографічного захисту на майбутнє. Наука так і діє, досліджує не тільки те, що є у світі сьогодні, а й працює на випередження».

У назві проєкту згадуються й постквантові криптосистеми. Що це таке?

«Постквантові криптосистеми – це нові методи шифрування, які зможуть захистити інформацію навіть тоді, коли з'являться потужні квантові комп'ютери, – пояснює співрозмовник. – Сьогодні ці системи використовують експериментально, але через 10–15 років вони стануть масовими. Щоб бути впевненими в безпеці даних, потрібні такі дослідження, як наше».

До речі, перед ученим стояв вибір – долучитися до більш фундаментального чи до більш прикладного проєкту. Після недовгих роздумів він обрав прикладний.

Чому науковець зробив саме такий вибір і чому це дослідження для нього цікаве?

«Розумієте, за цією складною назвою стоїть захоплююча математика, – відповідає учений. – Це розгадування нового, розв'язання дуже нетривіальних задач».

Вчений радить колегам не боятися змінювати науковий напрямок, адже світ постійно розвивається. Не варто обмежуватися «чистою математикою» – важливо шукати теми, які можуть стати прикладними в майбутньому. Також необхідно зберігати інтелектуальну активність, читати наукові статті англійською, розуміти, що роблять колеги за кордоном. Тоді пошук партнерів для співпраці не буде проблемою.

Оксана Безущак також закликає науковців не боятися брати участь у міжнародних конкурсах. «Ми звикли критично аналізувати все: постановку задачі, алгоритми тощо, – зазначає вона. – Цю критичність ми застосовуємо не лише до математичних задач, а й до себе. Через надмірну самокритичність наша самооцінка часто не виправдано занижена. Ми недооцінюємо себе, боїмося подати заявку й отримати відмову. Проте відмова не означає, що ідея недосконала чи наукові результати вченого незадовільні. Українські вчені

розв'язують найскладніші задачі, і я абсолютно впевнена, що наш досвід важливий для світу. Тож варто вірити в себе, у власні сили й можливості».

Інтерв'ю проводила Світлана ГАЛАТА

([вгору](#))

Додаток 23

02.09.2025

У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна запрацював унікальний роботизований біопринтер

Перший у Східній Європі роботизований біопринтер REGENHU R-GEN200 вже працює в лабораторії біомедичних досліджень «Karazin BioMed» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Оновлення дослідницької та освітньої бази триває межах ініціативи модернізації мережі та укрупнення ЗВО. Завдяки зусиллям МОН більше студентів і науковців, об'єднаних у потужні освітні середовища, матимуть доступ до сучасної науково-освітньої інфраструктури ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Унікальне обладнання призначене для експериментального розроблення та виготовлення медичних виробів: аплікаторів, імплантів і еквівалентів шкіри, рогівки, кісткової та хрящової тканин. Такі розробки можуть застосовуватися у трансплантології, реконструктивній хірургії, регенеративній медицині, травматології, ортопедії, кардіохірургії, стоматології, а також під час тестування нових лікарських засобів.

“Запуск біопринтера в Каразінському університеті відкриває новий горизонт для розвитку медичної біоінженерії та формування фахівців нового покоління. Цей крок демонструє потенціал українських університетів бути в авангарді наукових досліджень і впроваджувати передові освітні практики на рівні світових стандартів”,

— зазначила ректорка Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Тетяна Кагановська.

Найсучасніші технології біодруку, реалізовані в приладі, дають змогу створювати як надтонкі покриття, так і об'ємні структури з природних або синтетичних полімерів, біосумісних металів, кераміки та навіть живих клітин людини. Вони забезпечують максимально точне відтворення структури тканин за даними медичної візуалізації та комп'ютерного моделювання.

Комплектація обладнання також передбачає наявність робочих станцій із ліцензійним програмним забезпеченням для проєктування виробів медичного призначення, що дає змогу готувати нове покоління фахівців у галузі медичної біоінженерії.

Роботизований навчально-виробничий комплекс із біопринтингу стане платформою для співпраці університету з бізнесом та промисловістю, зокрема у стратегічних напрямках розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності в Україні та світі.

Попереду в науковців та викладачів Каразінського університету — активне використання обладнання для підготовки висококваліфікованих молодих фахівців у біології, медицині, біоінженерії, а також для реалізації науково-дослідних проєктів НФДУ, МОН України та міжнародних грантових програм. Це сприятиме впровадженню інноваційних технологій у фармацевтиці та підвищенню якості медичного обслуговування.

Підтримка розвитку й модернізації університетів, а також закупівля обладнання відбувається в межах спільного проєкту Міністерства освіти і науки України та Світового банку «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» (UINHERP).

([вгору](#))

Додаток 24

12.09.2025

Телеганова Ж.

ВЧЕНІ ВІДКРИЛИ СПОСІБ ЗНИЩЕННЯ ПРИХОВАНИХ ПУХЛИН ЗА ДОПОМОГОЮ ХОЛОДНОЇ ПЛАЗМИ

У сучасній онкології постійно з'являються нові підходи, здатні радикально змінювати методи лікування злоякісних пухлин. Одним із таких проривних напрямів стало використання холодної плазми – особливої форми іонізованого газу, який діє при кімнатній температурі та демонструє унікальні властивості у знищенні ракових клітин ([ukrinform.ua](#)).

Дослідження показали, що холодна плазма не лише руйнує основну масу пухлини, а й ефективно справляється з прихованими клітинами, які залишаються непоміченими після операції чи хіміотерапії. Саме ці мікроскопічні залишки часто стають причиною рецидивів і утворення метастазів. Завдяки реактивним формам кисню та азоту, що утворюються в плазмовому середовищі, відбувається цілеспрямоване пошкодження злоякісних клітин, при цьому здорові тканини зазнають мінімального впливу.

Важливою перевагою цього методу є його безконтактність та локальна дія. Плазму можна спрямувати безпосередньо в операційне поле або застосувати через спеціальні зонди, що відкриває широкі можливості для комбінованого лікування разом із традиційними методами. Попередні клінічні випробування демонструють обнадійливі результати: у пацієнтів зменшується ризик повторного розвитку пухлини, а сама процедура переноситься значно легше, ніж агресивна хіміотерапія.

Фахівці вважають, що холодна плазма може стати новим стандартом у післяопераційній онкології, дозволяючи значно знизити ймовірність рецидиву. Якщо випробування підтвердять ефективність, холодна плазма може змінити майбутнє онкотерапії, надавши лікарям нову зброю проти однієї з найнебезпечніших хвороб людства.

([вгору](#))

15.09.2025

Може врятувати зір: ШІ навчився передбачати, які пацієнти потребують термінового лікування очей

Зазначається, що штучний інтелект тепер може передбачати, які пацієнти з кератоконусом потребують термінового лікування рогівки, перш ніж настане незворотне пошкодження. Цей прорив може врятувати зір, зменшити кількість трансплантацій та змінити догляд за очима (ukrinform.ua).

Дослідники використовували штучний інтелект для оцінки зображень очей пацієнтів у поєднанні з іншими даними та для успішного прогнозування, яким пацієнтам потрібне негайне лікування, а яким можна продовжувати спостереження. В ході дослідження ШІ вивчив 36 673 знімки оптичної когерентної томографії 6684 різних пацієнтів.

Алгоритм ШІ зміг точно передбачити, чи погіршиться стан пацієнта, чи залишиться стабільним, використовуючи лише зображення та дані перших відвідин лікаря.

Використовуючи ШІ, дослідники змогли віднести дві третини пацієнтів до групи низького ризику, яка не потребувала лікування, а іншу третину – до групи високого ризику, яка потребувала негайного крос-лінкінгом (зміцнення рогівки ока – ред.).

Коли була включена інформація з других відвідин лікарні, алгоритм міг успішно класифікувати до 90% пацієнтів.

За словами керівника дослідження доктора Шафі Балала, результати доводять, що технологія здатна значно оптимізувати лікування. Пацієнти з високим ризиком зможуть вчасно отримати профілактичне лікування, а пацієнти зі стабільним станом уникнуть зайвих процедур і частих оглядів. Це дасть змогу також ефективніше використовувати медичні ресурси.

([вгору](#))

05.09.2025

Телеганова Ж.

УЧЕНІ ПІДТВЕРДИЛИ ІСНУВАННЯ НА ЗЕМЛІ НОВОГО ОКЕАНУ

Йдеться про Південний океан, води навколо полюсу і саму Антарктиду, унікальний ландшафт якої донедавна вважався лише «продовженням» трьох окремих океанів: Тихого, Атлантичного та Індійського. Цей океан відображає той факт, що він є акваторією, досі маловивченою людством (ukrinform.ua).

Є дещо, що дійсно відрізняє Південний океан від інших, і ключовим моментом тут є Антарктична циркумполярна течія (АЦТ), найпотужніша течія на планеті, яка вільно циркулює навколо Антарктиди, оскільки у неї

немає континентальних бар'єрів. Таким чином вона переносить більше води, ніж будь-яка інша океанічна течія, і регулює глобальний клімат, перерозподіляючи тепло і зберігаючи вуглець у глибинах.

Цей океан є домівкою для горбатих китів / Фото: Оксана Савенко, Вадим Ткаченко, Тед Чірман.

Джерело: <https://www.ukrinform.ua/>

Південний океан є домівкою для видів, які не зустрічаються більше ніде на планеті. Це, зокрема, пінгвіни, яким крижані береги потрібні для проживання і розмноження; горбаті кити, які мігрують на тисячі кілометрів, харчуючись крилем; тюлені та морські птахи знаходять у цих водах свій постійний дім.

Необхідно також згадати про фітопланктон, оскільки ці мікроорганізми складають основу харчового ланцюга, живлячи криль. Крім того, фітопланктон виробляє близько 50% кисню на планеті.

Офіційне визнання Південного океану має чітку стратегічну мету: підвищити глобальне розуміння його крихкої екосистеми. Водночас це рішення посилює наукові дослідження і стимулює активніші природоохоронні заходи.

[\(вгору\)](#)

Додаток 27

23.09.2025

СумДУ долучається до розвитку енергетичної галузі України

Про це повідомили у навчальному закладі [\(Світ\)](#).

Документ передбачає:

- розвиток освітніх та науково-дослідних проєктів у сфері ядерної енергетики;

- підготовку та підвищення кваліфікації фахівців галузі;
- залучення інженерного і виробничого ресурсу Сумщини до будівництва нових енергоблоків;
- проведення наукових форумів, конференцій та круглих столів;
- популяризацію знань про безпечне та мирне використання ядерних технологій.

Виконавчий директор Кластера, начальник науково-дослідної частини СумДУ Владислав КОНДУСЬ зазначив: «Зробили ще один важливий крок уперед. Це партнерство відкриває нові горизонти – від науки й освіти до будівництва нових енергоблоків. Вірю, що синергія промисловості та ядерної спільноти стане фундаментом енергетично незалежної України».

Нове партнерство створює умови для розвитку інновацій, імпортозаміщення та зміцнення критичної інфраструктури.

Сумський державний університет разом із партнерами розширює свої можливості у сфері наукових досліджень і практичної підготовки кадрів, які формуватимуть майбутнє України.

([вгору](#))

Додаток 28

12.09.2025

В Чехії презентували монографію «Українська наука живе!»

Як зазначається, безпосередньо після початку повномасштабної російської агресії у лютому 2022 року Академія наук ЧР заснувала програму «Researchers at Risk Fellowship», в рамках якої понад 50 українських дослідників отримали підтримку та можливість продовжити свою роботу в чеських наукових установах. Вони активно долучилися до чеських та європейських дослідницьких проєктів, а також започаткували низку нових ініціатив (ukrinform.ua).

Під час заходу про історію створення книги та роботу всієї програми розповіли українські дослідниці Ольга Долох та Ганна Ситар, директор інституту Вацлав Чермак та колишня голова Академії наук ЧР Єва Зажімалова.

Посол України в Празі Василь Зварич подякував чеській стороні за незмінну солідарність та підтримку української науки й культури в умовах протистояння російській повномасштабній агресії.

«Україна сьогодні бореться за свою свободу. Але водночас вона бореться і за те, щоб бути частиною європейського наукового та культурного простору. Саме тому ця ініціатива має не лише практичне, а й символічне значення», – наголосив дипломат.

([вгору](#))

30.09.2025

Українське «R&Dna» та історії візіонерів: як IT Arena стала майданчиком для дискусій про майбутнє науки

Учасники й учасниці обговорили ефективні механізми державної підтримки та законодавчі ініціативи, які стимулюють партнерства «наука – бізнес» у різних країнах. Було представлено приклади податкових стимулів, грантових програм та інших фінансових інструментів, що сприяють інвестиціям у наукові дослідження та розробки. Окрему увагу зосереджено на міжнародних кейсах успішної комерціалізації наукових розробок бізнесом, а також практичним крокам для ефективного пошуку наукових партнерів ([Міністерство освіти і науки України](#)).

Спікери панелі:

- д-р Лаума Муйжнієце, директорка Латвійської ради науки;
- д-р Річард Адам Вецеї, фахівець із машинного навчання та радник з питань штучного інтелекту (Угорщина);
- Єгор Пивоваров, менеджер з питань досліджень та інновацій Представництва ЄС в Україні.

У центрі обговорення — українські ініціативи, зокрема спеціальний правовий режим **Science.City**, нові фінансові інструменти підтримки спільних досліджень і плани інтеграції у Європейський дослідницький та інноваційний простір.

Наприкінці дискусії експерти визначили ключові зміни, яких потребує українська публічна політика, аби зміцнити взаємодію науки та бізнесу та забезпечити глобальну конкурентоспроможність країни.

Peer to Peer: Inspiring Stories – Connecting Visionaries, Shaping the Future

28 вересня відбулася подія *Peer to Peer: Inspiring Stories – Connecting Visionaries, Shaping the Future*.

У межах заходу виступила **Марина Зенова**, консультантка Міністерства освіти і науки України з питань державно-приватного партнерства та взаємодії між закладами вищої освіти й реальним сектором економіки. Вона представила стратегічні ініціативи МОН, спрямовані на розвиток співпраці науки й бізнесу та формування інноваційної інфраструктури.

Серед інших спікерів події — Девід Ніколс (CEO Qore Technologies, засновник Invest In Bravery), Кирило Гринчак (Head of Partner & Product Portfolio, Sigma Software Labs) та Антоніна Єрмейчук (співзасновниця й операційна директорка Deus Robotics).

Міністерство й надалі працюватиме над розвитком державно-приватного партнерства, розширенням можливостей для спільних досліджень та комерціалізації наукових результатів, використовуючи найкращі міжнародні практики та досвід партнерів.

*Підготовка спеціального правового режиму **Science.City** та заходи з розвитку інноваційної екосистеми реалізуються за підтримки спільного зі Світовим банком проекту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» (Ukraine Improving Higher Education for Results Project, UIHERP) та проекту «Підтримка цифрової трансформації», що фінансується UK Dev.*

([вгору](#))

Додаток 30

23.09.2025

WINWIN розпочинає дослідження українських MedTech- і BioTech-екосистем

([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

Перше дослідження охоплює компанії, стартапи та проекти всіх рівнів — від студентських команд до великих компаній, міжнародних альянсів і національних асоціацій. Воно допоможе:

- сформувати карту українських екосистем MedTech та BioTech;
- визначити основні виклики й потреби учасників ринку;
- ідентифікувати точки зростання та напрями підтримки для проектів;
- сприяти розвитку співпраці між представниками українських і міжнародних MedTech- і BioTech-екосистем.

Долучайтеся до опитування [за посиланням](#).

Друге дослідження охоплює науково-дослідні установи, лабораторії, інститути, що працюють у напрямках MedTech і BioTech. Його результати дадуть змогу:

- оцінити науковий потенціал України у сферах MedTech та BioTech;
- сприяти взаємодії між науковими установами, бізнесом, державними структурами та інвесторами;
- підвищити міжнародну впізнаваність української науки та дослідницької інфраструктури;
- виявити можливості для підтримки, інвестицій і спільних дослідницьких проектів.

Долучайтеся до опитування [за посиланням](#).

Опитування відкрите для всіх охочих, а надані дані будуть використані виключно в узагальненому вигляді.

Дедлайн подання: **10 жовтня 2025 року** (включно).

Нагадаємо, WINWIN — це Стратегія цифрового розвитку інновацій України до 2030 року, ініційована Міністерством цифрової трансформації. Стратегія спрямована на створення умов для розвитку інновацій, відкриття нових ринків, залучення інвестицій та інтеграції України у світову науково-технологічну спільноту. Вона робить інновації наскрізним елементом державної політики, економіки й міжнародних партнерств.

Дізнавайтеся більше про WINWIN у соціальних мережах: [Facebook](#), [Instagram](#), [Linkedin](#). А також на [офіційному сайті](#).

Дослідження проводиться Проектним офісом WINWIN за сприяння Міністерства цифрової трансформації та проекту EU4Innovation East, що фінансується Європейським Союзом, співфінансується урядом Франції та імплементується Expertise France.

([вгору](#))

Додаток 31

08.09.2025

Сайт із ШІ: перша державна онлайн-платформа зі штучного інтелекту

«Наша мета — увійти до топ-3 країни світу за рівнем розвитку та впровадження AI до 2030 року. Ми продовжуємо працювати над українською LLM, уже запустили Дія.AI у відкрите бета-тестування та формуємо національну стратегію з розвитку ШІ. Сайт про штучний інтелект стане єдиною точкою доступу, де громадяни, бізнес, громадські організації, наукові й освітні заклади, міжнародні партнери зможуть отримувати актуальну інформацію про державні ініціативи у сфері AI та долучатися до них», — зазначив Олександр Борняков, заступник міністра в Міністерстві цифрової трансформації України ([Міністерство цифрової трансформації України](#)).

На сайті кожен представник матиме доступ до актуальних рекомендацій, корисних інструментів та практичних гайдів з використання ШІ в різних сферах. А також зможе долучитися до провідного комітету із ШІ при Мінцифрі, зокрема, взяти участь у формуванні стратегії із ШІ до 2030 року, ознайомитися з компаніями, що долучилися до регулювання ШІ та дізнатися про AI-ком'юніті в Україні.

Водночас платформа дає можливості для стартапів. Завдяки проекту **SandBox** компанії зможуть у безпечному середовищі протестувати на відповідність міжнародним стандартам свої ШІ-рішення та отримати підтримку від держави в різних сферах: GovTech, MedTech, BioTech, AgroTech, DefenseTech, EdTech.

Натомість дізнатися про AI-продукти першого в Україні **WINWIN AI CoE** — Центру передового досвіду з розробки й інтеграції ШІ. Познайомитися з візіонерами та найсильнішими командами у сфері AI.

Відкривайте для себе нові можливості штучного інтелекту — переходьте [за посиланням](#). А також діліться ідеями щодо розвитку ШІ за формою зворотного зв'язку на сайті або пишіть на пошту ai@thedigital.gov.ua

Штучний інтелект — технологія, що будуватиме потужне майбутнє для України.

Вебсайт розроблено за підтримки проєкту «Цифровізація для зростання, доброчесності та прозорості» (UK DIGIT), що виконується Фондом Євразія і фінансується UK Dev.

[\(вгору\)](#)

Додаток 32

14.09.2025

Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову діяльність у 2024 році

[\(Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського\).](#)

Протягом звітного періоду на порталі LibNAS UA додано 27 нових журналів, засновником або співзасновником яких є НАН України та/або її установи, а загальна кількість статей сягнула 171 тисячі. В базі даних «Наукова періодика України» (протягом звітного періоду поповнена на понад 70 тисяч статей) здійснювалися роботи з зазначення цифрового ідентифікатора DOI, індексування українських журналів базами даних наукової інформації Scopus, Web of Science, Index Copernicus, DOAJ, зазначаються категорії журналів відповідно до Реєстру наукових фахових видань України. Всі введені ідентифікатори надають можливість автоматичного переходу за гіперпосиланнями до відповідних зовнішніх інформаційних ресурсів та забезпечують реалізацію принципів Відкритої науки на Бібліотечному порталі НАН України LibNAS UA. Здійснювалося щоквартальне оновлення бібліометричних показників профілів установ та вчених НАН України на Бібліотечному порталі LibNAS, результати моніторингу передано до Президії НАН України. Пакет документів для реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності НБУВ – цифрової платформи ResearchUA, репозитарію НБУВ eVerLib, бази даних «Бібліометрика української науки» – підготовлено й передано на розгляд в Український інститут інтелектуальної власності. Забезпечувалися формування, розвиток та актуалізація електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів (інформаційно-аналітичні матеріали та ресурси національної спадщини). За результатами дослідження підготовлено та розміщено на сайті НБУВ аналітичну записку «Інноваційні бібліотечні наукові ресурси, цифрові колекції та сервіси у розвитку дослідницької інфраструктури» та реферативний огляд «Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни» (чл.-кор. НАН України Л. А. Дубровіна, С. С. Гагарагуля та ін.).

У 2024 р. завершений проєкт «Удосконалення функціоналу сайту наукових періодичних видань НАН України відповідно до вимог централізованої інфраструктури відкритих публікацій», що виконувався в межах цільового науково-технічного проєкту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» (С.С. Гагарагуля). У 2024 р. створювався один із сегментів інфраструктури

відкритої науки НАН України – Репозитарій наукових текстів НАН України. Згідно з технічним завданням на 2024 р., це передбачало створення електронного архіву академічної періодики (сайт журналів НАН України jnas.nbuv.gov.ua) та його інтеграцію до централізованої інфраструктури відкритих публікацій. Метою створення цього ресурсу була нагальна потреба в консолідації та уніфікації подання інформації щодо широкого спектра наукових публікацій, які є результатом наукової діяльності Національної академії наук України.

В Інституті рукопису НБУВ (член-кореспондент НАН України Л. А. Дубровіна) продовжуються кодикологічні дослідження кириличної рукописної книги XVII ст. з колекції Церковно-археологічного музею Київської духовної академії (виявлення, атрибуція, вивчення оздоблення та оправи рукописної книги, науковий опис), науковий опис єврейської рукописної книги. Триває робота з фондами ІР для виявлення рукописних книг XVII ст. та внесення їх до БД «Кодекс: рукописні книги». Здійснюється кодикологічне та археографічне дослідження, підготовка до публікації Турівського Євангелія XII ст., яке зберігається у Бібліотеці Академії наук Литви імені Врублевських (м. Вільнюс) (спільний проєкт з видавництвом «Горобець»); Оршанського Євангелія XIII ст., яке зберігається в ІР НБУВ (спільний проєкт з Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів). Проаналізовано філігранознавчий склад поголосників з колекції партесної музики за каталогами Н.О. Герасимової-Персидської. Проведено ґрунтовні історико-джерелознавчі дослідження документів ІР в аспекті вивчення складу, змісту та походження фондів, зокрема рукописів польською, латинською, грецькою мовами, що зберігаються у фондах ІР НБУВ; рукописних документів з колекції Межигірського монастиря; списків Українського хронографа; рукописних документів у діяльності єврейських партій в Українській центральній раді; актових документів з історії землеволодіння Північно-Східної України XVII–XVIII ст. Вийшли друком: колективна монографія «Історико-культурологічні дослідження рукописної спадщини в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Л. Дубровіна, О. Іванова, Т. Коваль та ін.), колективна монографія «Антикварій XX століття: матеріали до життєпису Павла Попова» (О. Степченко та ін.), наукове видання «Оршанське Євангеліє XIII століття : Дослідження, метаграфований текст, покажчики словоформ» (Л. А. Гнатенко та ін.); науковий каталог «Актові документи з історії землеволодіння Північно-Східної України XVII–XVIII століть з колекційних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Т. Міцан); публікація документів ««Збірка для кухмістера, з приготування як страв, так і випіків, переписана року 1757 дня 24 липня» / Monumenta Poloniae Culinaria. Польські кулінарні пам'ятки, Т. VIII.» (С.Булатова); публікація документів «Ревізія Полтавського полку 1732 року. Серія «Джерела з історії Полтавського полку». Том IV» (О. Степченко,

В. Сукалова та ін.); 4 випуски наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України» (вип. 1(32), 2(33), 3(34), 4(35).

У межах проєкту «Інформаційні технології наукової бібліотеки в розвитку інфраструктури знань цифрового суспільства» (Т. В. Симоненко) співробітники Інституту інформаційних технологій здійснювали аналіз та дослідження джерел наукової інформації з питань принципів розвитку сучасної цифрової інфраструктури знань, визначення ролі наукових бібліотек в формуванні інфраструктури знань цифрового суспільства, зокрема моніторинг та аналітичне опрацювання матеріалів з передплачених баз даних (наукові профілі вчених та установ, інституційні репозитарії, електронна наукова періодика, науково-інформаційні та реферативні бази даних, індекси цитування, наукові соцмережі) за науковою темою. На основі проведеного аналізу було з'ясовано, що формування та наукова організація інфраструктури знань необхідні для активного розвитку та впровадження широкого спектру новітніх бібліотечних послуг, створення та організації наукових електронних інформаційних ресурсів, їх збереження та забезпечення відкритого доступу до них через бібліотечні веб-сайти. Підтримувалось функціонування, формування, удосконалення інформаційної архітектури та актуалізація інформації національних наукових електронних інформаційних ресурсів. Здійснювався бібліометричний моніторинг стану та розвитку наукової діяльності в Україні. За результатами опубліковано науково-методичні посібники «Таблиця відповідності між рубрикатором НБУВ і УДК. Розділ «П5/6 Тваринництво / 636/639 Тваринництво. Продукти тваринництва. Мисливство. Рибне господарство» (С. В. Галицька), «Таблиця відповідності між рубрикатором НБУВ і УДК. Розділ «П8 Ветеринарна медицина / 636.09 Ветеринарія»» (С. В. Галицька).

Інститут архівознавства (акад. НАН України О. С. Онищенко) у 2024 р. розпочав наукові дослідження за темою визначення шляхів інтеграції архівної наукової спадщини України в європейський інтелектуальний простір. Здійснювались виявлення, історіографічний та джерелознавчий пошук і аналіз літератури та архівних документів за цим напрямом НДР, їх науково-археографічне опрацювання, а також розробка концепції, структури, текстового наповнення до створення колективної монографії за результатами дослідження «Архівна наукова спадщина України: шляхи інтеграції в європейський інтелектуальний простір». Також дослідження спрямовувались на аналітичну роботу з визначення інформаційного потенціалу документів Архівного фонду НАН України з історії розвитку української науки та розкриття інформації архівних документів з метою її актуалізації та використання у подальших дослідженнях. Проводилося комплексне розроблення документних ресурсів архівних фондів, що відклалися в наукових архівах академічної системи за період 1966–1970 рр. з метою формування відповідних інформаційно-довідкових ресурсів.

[Повний текст](#)
([вгору](#))

23.09.2025

Розпочався проєкт створення цифрової колекції українсько-єврейської документальної спадщини

1 вересня 2025 року ЮНЕСКО та ВГО Українська бібліотечна асоціація підписали Партнерську угоду про спільну реалізацію проєкту створення цифрової колекції українсько-єврейської документальної спадщини за фінансової підтримки Європейського Союзу ([Українська бібліотечна асоціація](#)).

Проєкт покликаний зберегти, систематизувати та забезпечити відкритий доступ до документів, що відображають українсько-єврейську документальну спадщину. Колекція охоплює джерела, які висвітлюють історичний розвиток, культурні та релігійні традиції, суспільно-економічну діяльність, трагедії (зокрема, Голокост), а також загальний внесок єврейської спільноти у формування українського суспільства.

Партнери та учасники проєкту, які забезпечуватимуть оцифрування та наповнення репозитарію документами:

- Галузевий державний архів Служби безпеки України,
- Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України,
- Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
- КУ «Ізмаїльський архів»,
- Книжкова палата України імені Івана Федорова,
- Музей театрального, музичного та кіномистецтва України,
- Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
- Національний музей Дніпра,
- Одеська національна наукова бібліотека,
- Центральний державний архів громадських об'єднань та українознавства (ЦДАГОУ),
- Центральний державний історичний архів України (м. Київ).

У рамках проєкту буде реалізовано:

- цифрову інфраструктуру для збереження документів;
- сформовано репозитарій українсько-єврейської документальної спадщини;
- розроблено вебпортал, на якому буде представлено оцифровані документи.

Очікується, що до кінця реалізації проєкту у відкритому доступі буде представлено щонайменше 10000 цифрових об'єктів, доступних науковцям, освітянам, студентам та широкій аудиторії в Україні та за її межами. Документи, що увійдуть до колекції, зберігаються в архівах, бібліотеках та музеях України.

Цифрова колекція створюється на базі та з використанням інфраструктури Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, що забезпечить довготривале збереження та відкритий доступ до документів для зацікавленої аудиторії. Українсько-єврейська документальна спадщина стане першою тематичною цифровою колекцією Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ), відкриваючи нові можливості для дослідницьких та освітніх проєктів.

Публікація підготовлена в рамках проєкту “Створення цифрової колекції українсько-єврейської документальної спадщини”, що реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю ВГО Українська бібліотечна асоціація і не обов’язково відображає позицію Європейського Союзу.

([вгору](#))

Додаток 34

12.09.2025

Підручники в університетських бібліотеках: купувати чи не купувати?

Студенти продовжують [любити друковані книжки](#), особливо коли йдеться про довгі тексти й можливість робити нотатки на полях. Але електронні підручники мають свої переваги: вони легко інтегруються в системи дистанційного навчання і зручні в дорозі. Тож найкращий варіант – не робити вибір “або-або”, а комбінувати обидва формати ([Пан Бібліотекар](#)).

Звичайно бібліотека, яка планує поповнення підручників заздалегідь, завжди виграє. Важливо, щоб книжки з’явилися на полицях та електронних каталогах ще до початку семестру. Де на це взяти гроші? Пишуть, що ці витрати можна розділити між кафедрами, спонсорами, чи навіть батьківськими клубами.

Справжнім союзником бібліотекарів повинна бути університетська книгарня – якщо вона ділиться списками підручників заздалегідь, бібліотека встигає закупити необхідне. А ще потрібні викладачі – коли вони включають підручники у свої курси й розповідають про них студентам, використання бібліотечних ресурсів стрімко зростає. Також досі працює така архаїчна форма як полиці з примірниками на кілька годин або днів.

Студенти чесно зізнаються: якщо підручник є у бібліотеці, купувати його вони не будуть. Для них це пряме заощадження сотень доларів на рік. Деякі навіть зізнаються, що вибір курсу залежить від вартості книжок. Якось ніколи не чув, щоб українські студенти керувались подібним при виборі курсів.

Складно науково довести, що бібліотечні підручники підвищують успішність, однак студенти констатують очевидне – [без підручника](#) їм важче вчитися, тому вони дякують бібліотеці, коли потрібна книжка є під рукою.

Отже, на питання “*купувати чи не купувати*” бібліотеки по всьому світу дедалі частіше відповідають “купувати”. Не тому, що це легко чи дешево, а, тому що підручники у фонді перетворюються на символ рівності доступу до знань та турботи про студентів.

(вгору)

Додаток 35

08.09.2025

Адаменко М.

Від книжок до спільноти: як змінюється роль публічної бібліотеки
(Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади).

<...> **Від техніки до людського виміру**

Традиційна модель бібліотечної діяльності спиралася на мобілізацію технічних можливостей у контексті низької взаємодії. Іншими словами, бібліотека виступала як посередник між користувачем і ресурсом: надає книжку, забезпечує доступ до каталогу, пропонує довідку. Сьогодні ж ситуація змінюється. Бібліотека входить у режим високої взаємодії, коли в центрі — не ресурси як такі, а людські здібності, креативність і співпраця. У статті ось як це описано: «...*відхід від мобілізації технічних можливостей у контексті низької інтерактивності до мобілізації людських можливостей у контексті високої інтерактивності*». Тобто, тепер важливо не тільки, що саме зберігається, а те, як і разом з ким відбувається створення нового знання.

У статті зазначено, що сьогодні бібліотеки поступово переходять від функції тих, хто зберігає книжки до тих, хто формує спільноту. Це означає зміну фокусу з матеріальних ресурсів на взаємодію між людьми. Бібліотека більше не просто місце доступу до інформації, а майданчик для спілкування, обміну думками, взаємного навчання. Автори відзначають, що така трансформація вимагає не просто нових послуг, а іншого підходу до роботи з користувачами.

Соціальна інновація у фокусі

Соціальна інновація, за визначенням авторів, — це зміна моделей взаємодії між людьми. Як наслідок, публічні бібліотеки є ключовими гравцями в економіці знань. У цьому контексті бібліотеки можуть виступати як посередники, що допомагають вибудовувати нові соціальні зв'язки та підтримувати партнерства. Це означає, що бібліотека бере участь у вирішенні соціальних завдань: допомагає людям об'єднуватися, ініціювати зміни, реагувати на нові потреби громади.

У статті також йдеться про зміну логіки послуг. Якщо раніше переважали послуги з низькою взаємодією (наприклад, видача книг), то зараз все більшого значення набуває співпраця з користувачами у форматі живого спілкування, творчих зустрічей, клубів, відкритих подій. Таким чином,

бібліотека починає працювати з людьми як з активними учасниками процесу, а не як з пасивними споживачами послуг.

Зі зміною ролі бібліотеки змінюється і роль бібліотекаря. Він вже не лише фахівець з інформації, а й модератор, фасилітатор та організатор спільної діяльності. Це вимагає нових навичок: уміння вести діалог, працювати з групами, підтримувати ініціативи громади. Це означає, що бібліотека виступає у ролі платформи для зв'язків, де зустрічаються різні учасники — мешканці, активісти, підприємці, молодь, а бібліотекар майбутнього — не просто фахівець зі знань, а архітектор соціальних зв'язків, який вміє будувати середовище довіри, співучасті та спільної творчості.

Одночасно у статті підкреслюється важлива особливість суспільства знань. Сучасна економіка цінується не лише кількістю накопичених знань, а й умінням створювати їх у взаємодії. Тому бібліотека, що розглядає себе лише як сховище, ризикує залишитися осторонь ключових суспільних процесів. Натомість бібліотека, що працює як соціальний інноватор, — стає простором колективного виробництва знань: через дискусії, спільні проекти, випадкові зустрічі, «слабкі зв'язки» між людьми. У цьому процесі бібліотека може бути простором, де виникає нове — через зустрічі, обговорення, співтворчість. Це означає, що бібліотека не лише передає знання, а й створює умови для його народження. Так формується нова цінність бібліотечного простору.

Виклики, які штовхають до змін

Перетворення бібліотеки на соціального інноватора не відбувається у вакуумі. На тлі цього руху постають і виклики, які стають каталізатором змін. Серед них — зниження відвідуваності, скорочення фінансування, конкуренція з боку цифрових платформ, зміна моделей уваги у користувачів. Та замість конкурувати, бібліотеки можуть створювати альтернативну цінність: пропонувати не лише інформацію, а й участь, досвід, спільноту. І саме в цьому — шанс на відновлення суспільного інтересу до бібліотеки як до простору, що має сенс.

Соціальна інновація в бібліотеці не може бути просто «додатком» до традиційної діяльності — виставок чи клубів. Це переформатування самої культури взаємодії: коли бібліотека більше не обслуговує пасивних відвідувачів, а працює з активними учасниками, які спільно створюють зміст, ідеї, сенси.

Згідно з висновками авторів статті, майбутнє публічних бібліотек залежить від їхньої здатності бути частиною змін у суспільстві. Публічна бібліотека може бути осередком довіри, діалогу, підтримки. А бібліотекар — не просто виконавець, а той, хто допомагає громаді об'єднати зусилля та знайти нові підходи до розвитку.

Це означає, що бібліотеки мають шанс відігравати ще важливішу роль у майбутньому. Але для цього потрібне бачення, готовність змінюватися та працювати з людьми по-новому.

([вгору](#))

22.09.2025

Продовження безкоштовного членства для Національного консорціуму ORCID Україна до 2027 року

Національний консорціум ORCID в Україні є ключовим інструментом для інтеграції наукових даних і публікацій, забезпечуючи дослідникам унікальні ідентифікатори та підвищуючи прозорість і доступність наукової інформації. Зокрема, це дозволяє підвищити видимість наукових результатів у таких провідних базах даних, як Scopus, Web of Science та OpenAIRE, забезпечуючи точне відображення авторства та спільнотну роботу в міжнародних проєктах. Крім того, завдяки ORCID значно спрощується автоматизація обліку публікацій та формування наукових профілів установ, що особливо важливо для відстеження продуктивності та оцінки ефективності наукових проєктів ([O:NAUKA](#)).

Рішення щодо продовження безкоштовного членства буде переглянуто через 18 місяців і оцінено відповідно до ситуації в країні. Таким чином, українські науковці отримують стабільну підтримку у формуванні відкритої наукової інфраструктури та інтеграції в глобальні наукові мережі на найближчі роки.

Підтримка ORCID у воєнний час має стратегічне значення для української науки. В умовах, коли значна частина інституцій зіштовхується з обмеженням фінансування, ризиками руйнування інфраструктури та змінами в організаційних процесах, безкоштовний доступ до платформи дозволяє науковцям зберегти активну наукову діяльність. Це сприяє не лише підтримці окремих дослідників, але й інтеграції українських наукових установ у європейські та світові програми співпраці, включно з такими масштабними ініціативами, як Horizon Europe, що забезпечує доступ до грантів, міжнародних колаборацій та відкритих наукових ресурсів.

([вгору](#))

26.09.2025

ЧИ ЗДАТЕН ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТАТИ НАУКОВИМ РЕЦЕНЗЕНТОМ?

([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

Автор звертає увагу, що нині існують десятки тисяч наукових журналів, і процес оцінювання рукописів вимагає величезних витрат ресурсів часу та зусиль фахівців. Якщо кожную статтю мають рецензувати кілька незалежних експертів, то загальний обсяг роботи вимірюється мільйонами годин на рік. Саме тому зростає інтерес до можливостей штучного інтелекту як інструмента, який міг би зменшити таке навантаження. Будь-який процес

рецензування наукової праці зводиться до трьох основних питань: чи є дослідження новим, чи коректними є отримані результати та чи додає робота вагомий інтелектуальний внесок у відповідну сферу знань. У кращому випадку технології штучного інтелекту можуть більш-менш успішно визначати рівень новизни, порівнюючи рукописи з наявною базою знань. Однак оцінка коректності та інтелектуальної цінності дослідження потребує глибокого контексту і часто пов'язана з суб'єктивними судженнями, що робить завдання значно складнішим. Джейкобсон застерігає: алгоритми навчаються на даних, які вже містять певні неточності й помилки, тому ймовірність упереджень дуже висока. Крім того, існує ризик, що система ігноруватиме роботи, які виходять за межі усталених підходів, натомість надаючи перевагу тим, що розвивають уже добре відомі напрямки. Це може посилити так званий «груповий ефект», коли інноваційні ідеї не отримують належної уваги. Щоб уникнути таких проблем, автор пропонує не замінювати людей автоматизованими рішеннями, а звернутись до гібридної моделі: статті оцінюють рецензенти, але паралельно ті самі рукописи проходять перевірку штучним інтелектом. Порівняння результатів дозволить з'ясувати, в яких галузях збіг між оцінками людей і алгоритмів може бути досить високим, а де навпаки — різниця виявиться суттєвою. Лише після такого тестування можна говорити про поступове розширення ролі технологій. Ключовий висновок полягає в тому, що системи ШІ самі мають пройти своєрідне «рецензування». Наразі немає доказів їхньої стабільної роботи без значних похибок і упереджень, тому їхнє застосування в офіційному процесі рецензування слід відтермінувати. Майбутнє науки може виграти від технологічної підтримки, однак це відбудеться лише за умови, що надійність таких інструментів буде перевірена так само суворо, як і будь-яке інше дослідницьке нововведення.

Детальніше: <https://qrpape.net/qr/iN8SU>, <https://arxiv.org/>
([вгору](#))

Додаток 38

Результати конкурсів Європейської дослідницької ради (ERC) 2025 року

[\(Офіс Горизонт Європа в Україні\).](#)

- Конкурс [ERC Advanced Grants 2025](#)

Прийом заявок на участь у конкурсі ERC Advanced Grants 2025 завершився 28 серпня 2025 року. Ось попередні дані щодо поданих заявок:

- отримано загалом 3329 заявок – це на 31% більше, ніж торік, і на 82% більше, ніж позаторік;
- найбільша кількість заявок була подана в області фізичних і технічних наук (1341), за ними соціальні та гуманітарні науки (1013), а також природничі науки (975);

- жінки подали 840 пропозицій (25,2%), що є вищим показником, ніж у попередні два роки.

У Робочій програмі на 2025 рік ERC виділила 683 млн євро на приблизно 276 advanced grants. Наразі розпочато процедуру оцінювання отриманих пропозицій. Вибрані проєкти будуть оголошені навесні 2026 року.

Нагадуємо, що ERC Advanced Grants призначені для підтримки видатних дослідників, які вже є визнаними лідерами у своїй сфері та мають визначні досягнення в області наукових досліджень. Провідні дослідники повинні продемонструвати новаторський характер, амбіційність та реалістичність своїх пропозицій щодо проведення досліджень.

- Конкурс [ERC Starting Grants 2025](#)

Для участі в ERC Starting Grants 2025 було відібрано 478 молодих науковців з усієї Європи (трохи більше 12% від загальної кількості заявок) для отримання щорічних ERC Starting Grants – грантів для початківців. Загальний обсяг фінансування цих грантів становить 761 млн євро. Пропонуємо деякі дані щодо поданих заявок:

- загалом було отримано 3928 заявок, що на 13% більше, ніж у минулому році;
- кількість жінок-грантоотримувачок залишається досить стабільною: 42% жінок-переможниць у щорічних starting grants, 44% у 2024 році та 43% у 2023 році;
- успішні кандидати, які походять із Європи та інших країн (серед грантоотримувачів 51 національність), планують реалізовувати свої проєкти в університетах і науково-дослідних центрах у 25 країнах;
- сума стартового гранту становить 1,5 млн євро на період до п'яти років. Однак можуть бути виділені додаткові кошти для покриття витрат, пов'язаних із переїздом з країни, що не входить до ЄС або асоційованих країн, придбанням основного обладнання чи доступом до великих об'єктів, а також значних витрат, пов'язаних з експериментами та польовими роботами.

Важливо зазначити, що за попередніми оцінками, цей цикл грантів дозволить створити близько 3000 робочих місць у нових командах грантоотримувачів.

Також нагадуємо, що ERC Starting Grants призначені для підтримки передових досліджень у різних галузях, зокрема в області фізичних і технічних наук, природничих, соціальних і гуманітарних наук. У рамках Програми «Горизонт Європа» така підтримка допоможе науковцям на початку кар'єри запустити власні проєкти, сформувати дослідницькі команди та реалізувати найперспективніші ідеї.

([вгору](#))

10.09.2025

ОЕСР: СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ЕКОСИСТЕМ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ(Національний репозитарій академічних текстів).

У ньому наголошується, що у 2023 році Глобальний науковий форум доручив Секретаріату ОЕСР та міжнародній експертній групі проаналізувати поточний стан та потенціал майбутнього розвитку екосистем наукових досліджень та інновацій й оцінити їх вплив на вирішення глобальних наукових та суспільних викликів. Оприлюднений документ базується на інформації, зібраній експертною групою з представників 14-ти країн, Європейської комісії та ряду міжнародних організацій. Він містить відомості про поточний стан співпраці у галузі дослідницької інфраструктури, а також визначає та аналізує передові практики підтримки екосистем дослідницької інфраструктури; описує політику та ключові чинники співпраці. Дослідницькі інфраструктури відіграють важливу роль у просуванні досліджень у всіх наукових галузях. Розвиток інтегрованих екосистем пропонує нові можливості для розширення обсягу, впливу та ефективності окремих дослідницьких інфраструктур, але вимагає значних стимулів для подолання ряду перешкод їхньому створенню та сталому розвитку. Звіт описує передовий досвід та містить рекомендації для політиків щодо заходів підтримки екосистеми дослідницьких інфраструктур у різних галузях знань й підвищення їх доданої цінності для суспільства в цілому.

Детальніше: <https://qrpape.net/qr/qVoAc>, <https://qrpape.net/qr/KgJzr>, <https://doi.org/10.1787/34797721-en>

(вгору)

19.09.2025

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЕУА ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ(Національний репозитарій академічних текстів).

Цей закон сприятиме подоланню структурних перешкод, які не вдалося усунути завдяки добровільному характеру Порядку денного ERA. Рекомендації з удосконалення положень згаданого документу від ЕУА стосуються наступного. Закон має покращити умови праці дослідників та забезпечити більш гнучкі кар'єрні шляхи, а також створити стимули для підвищення мобільності дослідників. П'ята свобода повинна охоплювати знання у всіх вимірах. Закон має сприяти створенню гармонізованої структури справедливої екосистеми відкритої науки. Зусилля щодо підвищення цінності знань мають забезпечити правову ясність щодо того, як переосмислити академічні структури, щоб забезпечити більше стимулів для

інновацій. Будь-які заходи щодо захисту та підтримки свободи наукових досліджень повинні враховувати вже існуючі структури. Щоб досягти мети інвестування 3% ВВП у наукові дослідження та розробки, держави-члени повинні взяти на себе зобов'язання проведення реформ та здійснення значних національних інвестицій. Закон має запровадити «університетську перевірку», активно залучаючи університети до оцінювання можливого впливу нового законодавства на освіту та наукову діяльність. Разом із тим, ЕУА попереджає ризик, що прийняття закону може обтяжити сектор освіти і науки новими вимогами, порушуючи гнучкість та автономію університетів. «Три структурні елементи, запропоновані Європейською комісією, стосуються структурних проблем у Європейському дослідному просторі, які потребують дій на рівні ЄС. Відправною точкою стане зосередження уваги на національних зобов'язаннях щодо досягнення цільового показника інвестицій у розмірі 3% ВВП, зниження фрагментації інвестицій та політики, а також покращення рамок умов для дослідників».

Детальніше: <https://qrpage.net/qr/Rleq8>, <https://qrpage.net/qr/wsYiv> (вгору)

Додаток 41

18.09.2025

REF ПІД ПРИЦІЛОМ: НАВІЩО ДЕРЖАВА ПЕРЕВІРЯЄ ВИТРАТИ УНІВЕРСИТЕТІВ

На сайті Times Higher Education опубліковано статтю Джека Гроува під заголовком «Університетам пояснять, як витрачаються кошти REF» ([Національний репозитарій академічних текстів](#)).

У статті йдеться про те, що Research England – державний орган у складі національної установи UK Research&Innovation, який розподіляє фінансування досліджень між університетами Великої Британії та відповідає за оцінювання якості науки, – запроваджує пілотний проєкт прозорості витрат дослідницького фінансування. Ця ініціатива презентується організаторами як крок до підвищення підзвітності університетів, тоді як критики висловлюють занепокоєння, що її запровадження може призвести до посилення бюрократії у справі державного контролю за фінансами закладів вищої освіти.

Мова йде про кошти, що розподіляються у межах Research Excellence Framework / REF — системи, яка визначає обсяг фінансування для університетів на основі оцінки дослідницької досконалості, впливу та стану дослідницького середовища. Важливо пояснити: ці гроші зазвичай не є цільовими грантами для конкретних проєктів, а надаються закладам у вигляді великих блокових виплат, які університети можуть використовувати на власний розсуд для підтримки своєї дослідницької інфраструктури і стратегій. У межах пілоту університети повинні будуть документально описати принципи, за якими вони розподіляють стратегічне інституційне

фінансування досліджень, а це – приблизно 2 млрд фунтів стерлінгів щороку, зокрема базове якісне фінансування, підтримку аспірантів і докторантів, співфінансування досліджень у партнерстві з благодійними та бізнес-організаціями, капітальні інвестиції, пов’язані з дослідженнями, а також низку фондів для взаємодії з політичними процесами та покращення дослідницької культури.

Історично так склалося, що від початку оцінювання дослідницької діяльності в 1980-х роках університети, які отримували фінансування за результатами такого оцінювання, не були зобов’язані детально звітувати про те, як саме вони розподіляють отримані кошти. Адже гроші призначалися установі, а не під конкретні проєкти, тож детальна звітність про внутрішній розподіл раніше не вимагалася. Пілотний проєкт, який було анонсовано як частину Стратегічного плану Research England на 2022–2025 роки, має на меті заповнити цю прогалину. Організатори очікують, що зібрані дані допоможуть уряду та суспільству краще зрозуміти «цінність» стратегічного інституційного фінансування і стануть підґрунтям для рішення щодо продовження державної підтримки.

Наразі сектор вищої освіти перебуває під зростаючим фінансовим тиском, тому важливо демонструвати конкретні результати й суспільну корисність інвестицій у науку. Разом із тим, існують ризики підвищення адміністративного навантаження на наукові підрозділи та керівні органи університетів, посилення політичного втручання у пріоритети наукової роботи закладів вищої освіти. Потрібно діяти обережно, щоб зберегти баланс між прозорістю й автономією.

Детальніше: <https://qrpage.net/qr/ch6F1>
([вгору](#))

Додаток 42

24.09.2025

Наріжна В.

“Академічне мародерство”: аналітики зафіксували масовий плагіат з українських робіт у російських наукових журналах

Яскравим прикладом стала стаття в журналі “Известия Кабардино-Балкарського наукового центру РАН” за 2024 рік, присвячена цифровій економіці. Текст [виявився](#) дослівним перекладом російською мовою частини дисертації, захищеної роком раніше в Києві українською. Автором публікації значиться доктор економічних наук, професор і головний науковий співробітник Інституту соціально-економічних проблем народонаселення ФНІСЦ РАН Сергій Дохолян, який також є заслуженим діячем науки Дагестану та членом редколегій кількох наукових видань ([ZN.UA](#)).

Та сама українська дисертація [стала джерелом](#) для інших плагіаторів — цього разу співавторів із Чеченського та Дагестанського університетів. Вони переклали інший її фрагмент і опублікували під власними іменами. Таким

чином, різні автори й журнали, але одне першоджерело, що свідчить про можливу роботу “фабрик наукових публікацій” (paper mills), які масово постачають готові тексти охочим.

Щоб оцінити масштаби проблеми, аналітики T-invariant використали сучасні методи обробки природних мов і порівняли понад 150 тисяч україномовних дисертацій з більш ніж трьома мільйонами російськомовних публікацій за 2012-2022 роки. У результаті було виявлено понад сто статей, що містять масштабні перекладні запозичення й опубліковані після дати захисту українських дисертацій.

До початку 2020-х років подібних випадків майже не було, але з удосконаленням автоматичного перекладу їх кількість різко зросла. Серед плагіаторів зафіксовано широкий спектр — від студентів і аспірантів до доцентів, професорів та керівництва університетів. Географія також широка: від Владивостока до Санкт-Петербурга, із поодинокими прикладами з Білорусі, Киргизстану, Казахстану та Китаю.

У деяких випадках серед авторів трапляються зовсім нетипові афіліації. Один із прикладів — заступник командира бригади тилу 77-ї зенітної ракетної бригади Михайло Г., чия стаття збіглася в часі з початком повномасштабної агресії, а вже за рік його бригада отримала звання “гвардійської”.

З 2021 року плагіатні публікації дедалі частіше супроводжуються випадковими співавторствами, що вважається надійною ознакою роботи paper mills. А у 2022-му виник стійкий зв’язок між такими фабриками та видавництвами наукових журналів. Так, серед 25 публікацій 2022 року 15 з’явилися у журналі “Управління освітою: теорія та практика”, який входить до списку Вищої атестаційної комісії (ВАК). Роком раніше була лише одна така стаття.

За офіційними планами, перелік російських наукових видань зі “списку ВАК” буде розширено й навіть отримає пріоритет над міжнародними журналами. На тлі активного проникнення paper mills у такі видання це може призвести до ще більшого хаосу в російському науковому середовищі.

Наразі масштаб перекладного плагіату з українських дисертацій не є катастрофічним, але тенденція чітко простежується. Якщо найближчим часом не буде вжито ефективних заходів, а навпаки, збережеться курс на пріоритизацію сумнівних публікацій, експерти попереджають, що нас очікують “цікаві часи”.

([вгору](#))

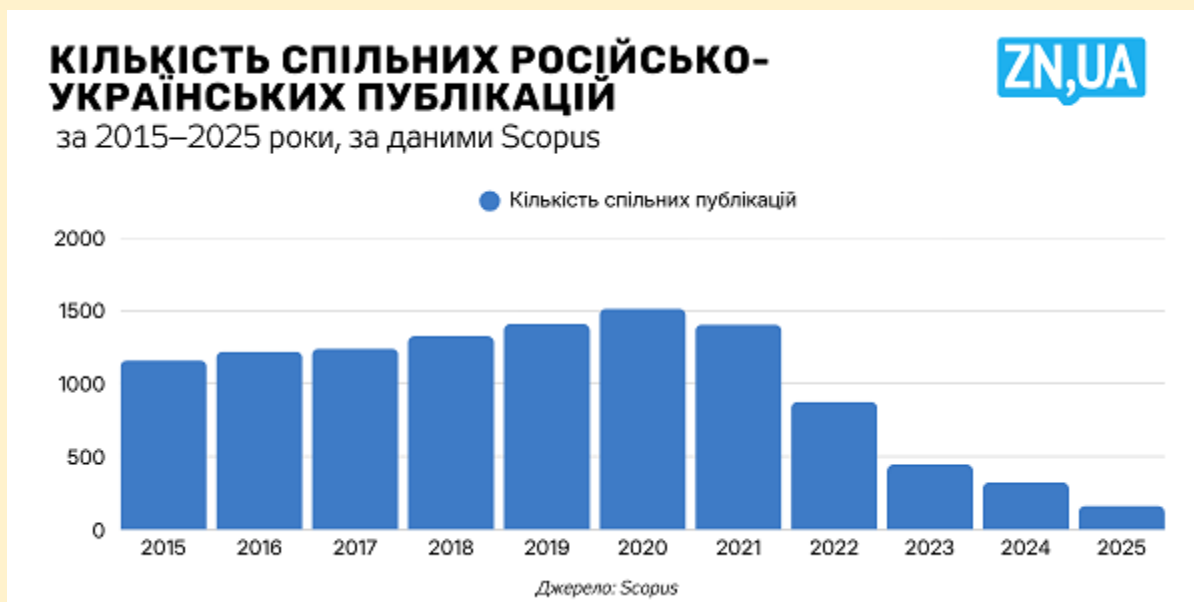
Додаток 43

30.09.2025

Чекін Д.

Три роки війни – а в міжнародних наукових базах досі з’являються “спільні публікації” українців і росіян

"Станом на середину 2025 року в редакційних радах російських журналів значилося близько 90 українських учених, а кількість спільних публікацій (у переліку авторів були одночасно українці та росіяни) від початку повномасштабного вторгнення перевищила 1800 (!)", — вказує науковець з посиланням на дані бази Scopus станом на 14 серпня 2025 року ([ZN.UA](https://zn.ua)).

Водночас він вказав, що частина публікацій не є реальною співпрацею українських і російських науковців. Деякі є результатом праці великих колективів міжнародних проєктів, в яких також працюють і росіяни.

Окрім цього, значна частина "спільних матеріалів" є результатом маніпуляцій або фальсифікацій, адже вчені з РФ часто вказують українські установи на окупованих територіях чи приписують іноземних колег без їхнього відома, таким чином створюючи ілюзію співпраці.

Також є і технічні причини — публікаційні лаги (дослідження завершилися до війни, а статті вийшли пізніше), подвійні афіліації (коли автор уже не працює в Росії, але вказує її як другу інституцію) і фальсифікації, включення українських учених до списку авторів без їхнього відома. Проте є й реальні приклади співпраці співробітників українських наукових установ чи університетів з росіянами.

"З формальних майже 500 спільних публікацій за 2024–2025 роки фактично маємо 92, які справді можна вважати свідомою співпрацею, серед яких були як представники Росії, так і українські вчені з неокупованих територій", — зазначив Пластун.

Аби розібратися у цих випадках, МОН розіслало листи-запити до установ, де працюють ці науковці. Надійшло 69 офіційних відповідей, що дорівнює близько 75% від усіх реальних спільних публікацій. На цій вибірці можна зробити висновки про характер співпраці з росіянами та реакцію роботодавців, яка виявилась різною, пише автор.

Зокрема, деякі роботодавці надіслали формальні відписки, але частина зробила попередження або догани. Проте у більшості випадків реальних санкцій (звільнення, пониження у посадах) щодо тих науковців, які співпрацюють з росіянами, не застосували.

"Фактично установа уникає покарань, стаючи на бік працівника й задовольняючись його поясненнями, навіть якщо вони не витримують перевірки фактами", — зазначив Пластун.

Проте деякі заклади все ж вдалися до жорсткіших заходів. Зокрема, вони відкликали статті чи розірвали контракти.

Автор вказує, що проблема співпраці науковців з України та Росії залишається актуальною навіть після 3,5 років повномасштабної війни. Хоч це і є здебільшого результатом маніпуляцій, помилок або свідомого фальшування, але "зовнішній спостерігач без занурення в деталі й нюанси бачить інше: тисячі спільних статей, десятки українських вчених у російських редакціях, серед яких — академіки, директори, керівники інституцій", зазначає Пластун.

"Усе це працює на користь російської пропаганди про "братні народи", про те, що все не так однозначно, що Україна сама охоче співпрацює з Росією тощо", — додав він.

За його словами, кінцевою метою має бути викорінення ілюзії співробітництва там, де вона є, і припинення співпраці там, де вона реально ведеться.

<...>

([вгору](#))

Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс

Інформаційно-аналітичний бюлетень
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Упорядник Натаров Олег Олександрович

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03
E-mail: siaz2014@ukr.net
Сайт: <http://nbuviap.gov.ua/>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7871 від 28.06.2023 р.